

Toraks Bülteni

"HAYAT NEFESLE BAŞLAR"

Haluk ÇALIŞIR

**Görünmez Tehlike;
Parçacık Madde**

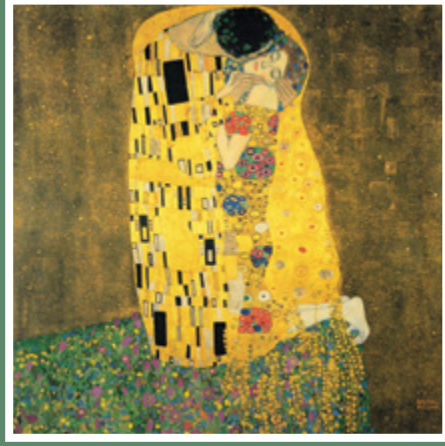
Nilüfer AYKAÇ KONGAR

**Attila ÖZDEMİROĞLU
ile Söyleşi**

Handan ÖZDEMİR

Shakespeare ve Tıp

Kapak resmi: Gustav KLIMT

Toraks Bülteni

Türk Toraks Derneği Adına Sahibi

Arzu YORGANCIOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Zühal KARAKURT

Editör

Levent AKYILDIZ

Editör Yardımcıları

Ayşe Bilge ÖZTÜRK

Filiz Çağla UYANUSTA KÜÇÜK

Yayın Kurulu

Toraks Medya İletişim Grubu

toraks_medya@googlegroups.com

Yayıncı

İbrahim KARA

Yayın Yönetmeni

Ali ŞAHİN

Yayın Yönetmeni Yardımcısı

Gökhan ÇİMEN

Yayın Koordinatörleri

Esra GÖRGÜLÜ

Ebru MUTLU

Betül ÇİMEN

Saniye İNGİN

Nihan GÜLTAN

İrem Naz GÜVEL

Dilşad GÜNEY

Mali İşler Koordinatörü

Veysel KARA

Proje Koordinatörleri

Hakan ERTEN

Zeynep YAKIŞIRER

Grafik Departmanı

Ünal ÖZER

Neslihan YAMAN

Merve KURT

İletişim

Adres: Büyükdere Cad. 105/9 34394

Mecidiyeköy, Şişli, İstanbul

Telefon: +90 212 217 17 00,

Faks: +90 212 217 22 92

E-posta: info@avesyayincilik.com

Yayın Türü: Yerel Süreli

Basım Tarihi: Mayıs 2015

Basım Yeri: ADA Ofset Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.,

Litros Yolu, 2. Matbaacılar S. E Blok, No: (ZE2)

1. Kat Topkapı, İstanbul, Türkiye

Telefon: +90 212 567 12 42

İçindekiler

4 | Editörden

Levent AKYILDIZ

6 | Türk Tabipleri Birliği Uzmanlık Dernekleri Eşgüdüm Kurulu (TTB-UDEK) ve Ulusal Yeterlik Kurulu (UYEK)

Tunçalp DEMİR

8 | Yeni Hastanem, Yeni Göz Ağrım: İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesi

Gül DABAK

12 | Ne kadar da küçüldü kaşelerimizin puntoları

Barış ÇİL

14 | Bir Öğrenci Kurgusu: Hayatın Dengesi

Elif Nur BİÇER

18 | Özgürlük Üzerine Birkaç Nefes

Burhanettin KAYA

20 | Ne garip hastalığı AŞK, aynı KOAH gibi...

Burcu Rahşan ERİM

22 | De te fabula narratur*

*Anlatılan senin hikayendir

Osman ELBEK

24 | Feynman'ın Sonsuzluğu

Ahmet U. DEMİR

27 | Maslow ve Frankl Arasında, Varoluşsal Metronom

Canan DEMİR

30 | Kitaplardan insanı tanıdım

Ayşe BİLGE ÖZTÜRK

Görünmez Tehlike PARÇACIK MADDE

(Particulate Matter)

32

Haluk ÇALIŞIR

Çevre Mücadeleleri ve Termik Santraller

36

Ali Osman KARABABA

Greenpeace ve Bir Sessiz Katil Meselesi

38

Buket ATLI

Hava Kirliliği ve Sağlık Etkileri

44

Hasan BAYRAM

Hayatımı Muhteşem Çocuklar Yetiştirmiş Bilim Kadınları Kurtarıyor

48

Nilüfer AYKAÇ KONGAR

SHAKESPEARE ve TIP

54

Handan ÖZDEMİR

Bilgisayarlarımızdaki Fontların Bilinmeyen Öyküleri

64

Metin AKGÜN

Ben kedileri severim

70

Tuba LİMAN

Değme Tabip

74

Yelda EMEK

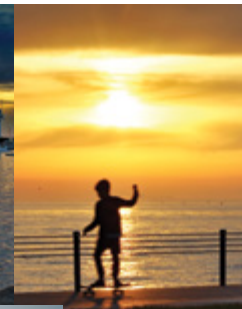
Mar Petyun Keldani Katolik Kilisesi ve Sülüklü Han Diyarbakır

76

Mehmet Sinan BODUR

Yaşar Kemal'in Anısına

78

Editörden

Levent AKYILDIZ

Sevgili Toraks Bülteni okurları, Tıp çevrelerinde eskiden çokça duyduğumuz, şimdi sağlık ortamının içsel sorunlarıyla cebelleşmenin yansımasıyla olsa gerek daha az işittiğimiz bir ifadeyi anımsarsınız: 'Tıp Fakültesinden her meslekten insan çıkar arada bir de hekim...'... Bu ifadenin elbette türlü okumaları mümkündür... Geçmişin hekimlik sürecine dair hikmet ile kurulan katmanlı anlam örüntüsü... Mesleğin özlük olanaklarının meslekten arta kalan zaman üretebilirliği... Bu 'artı zaman'ın insanın varoluşsal gereksinimlerine yönelebilmek ve uygulayabilme fırsatı tanınması... Toplumsal ortamın hekimlik algısı çerçevesinde farklı ilgi alanlarına yönelimi

görece daha kolay benimsemiş... Benzeri ve şu an sizin öngöreceğiniz pek çok önerme eklenebilir bunlara...

Ancak mesleğin kuşatıcılığı dışında yüreğimizi, zihnimizi besleyen süreçlerle hemhal olunca yani 'nefes alınca' hayatın başladığını deneyimlemişizdir... Böylece mesleki ortam ya da özlük haklarımıza dönük her talebimizin aslında doğrudan hayatı talep etmek olduğu varsayılabilir...

Ne mutlu ki yazılarıyla, fotoğraflarıyla bültenimize can veren sevgili meslektaşlarımız kendi nefeslerini bizlerin hayatına da bir gönül esintisi bir zihinsel buluşma imecesi olarak sundular... Biliyoruz ki giderek

artan sayıda meslektaşımız kişisel uğraşlarını, ilgi alanlarını amatör motivasyonla profesyonel özen sınırlarında pratiğe taşıyorlar... Ne de olsa 'hayat nefes almakla başlar'...

Bültenin içeriği, nicedir süren bir yönelimle, insana dokunduğu temel bilgisini tali kılmayan, toplumu ve insanı görmeksizin bir bilimsel varoluş gayretini eksik sayan bir uzmanlık örgütünün düşünsel algısı ile mayalanıyor... Hayatta ne varsa bize, insana, mesleğimize dair Türk Toraks Derneği onu gündeme getirirken bültenimizde bu çerçevenin yazılı bir taşıyıcısı şüphesiz... Hava kirliliği, termik santrallerin hayatı ve sağlığı sürüklediği çerçeve, göçmenlerin sağlık sorunları,

Soma faciasının ardında yatanlar ve öğrendiklerimiz nasıl ki kongremizin temel başlıkları olarak tartışılıyor ise Toraks Bülten'de hayatın içerdiği ne varsa onu doğal olarak içeriyor...

Edebiyat ve sanat gerek gündelik olana gerek gündeliğin dışına uzanabilen genişlik ve derinliği ile varoluş serüveni-

mizin katmanlarına uzun soluklu bir yolculuk olarak yanıt başımızda... Yakın süre evvel kaybettiğimiz büyük usta Yaşar Kemal ne diyordu seneler önce Türk Toraks Derneği için hazırlanmış iletisinde: "Hayat, nefesle gider..." Nefesiniz daim olsun...

Bu nedenle çalışma koşullarınızın kuşatmasından sıyrılıp ken-

dinizle, düşlerinizle buluşmak istediğinizde size eşlik edecek bir dergi üretimi imecesine katkıda bulunan her dostumuza, özenli çalışmalarıyla AVES ailesine içten teşekkürlerimizle... Gelecek sayımızda sizin de bir yazınız, şiiriniz, fotoğrafınız, denemeniz yer almasından mutlu oluruz...

Sevgiyle...

UMUŞ

*Bütün iyi kitapların sonunda
Bütün gündüzlerin, bütün gecelerin sonunda
Meltemi senden esen
Soluğu sende olan
Yeni bir başlangıç vardır
Parmağını sürsen elmaya, rengini anlarsın
Gözünle görsen elmayı, sesini duyarsın
Onu işitsen, yuvarlağı sende kalır
Her başlangıçta yeni bir anlam vardır.
Nedensiz bir çocuk ağlaması bile
Çok sonraki bir gülüşün başlangıcıdır.*

Edip Cansever

Türk Tabipleri Birliği Uzmanlık Dernekleri Eşgüdüm Kurulu (TTB-UDEK) ve Ulusal Yeterlik Kurulu (UYEK)

Tunçalp DEMİR

Uzmanlık Dernekleri Eşgüdüm Kurulu'nun kuruluş gerekçesi ve amaçlarına baktığımız zaman iki temel nokta ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ve asli olanı ülkemizde uzmanlık eğitiminin standartlarının oluşturulması ve uluslararası ölçütlere uygun bir düzeye yükseltilmesi, ikincisi ise bunun devlet otoritesinden bağımsız sivil kuruluşlar tarafından yapılmasıdır. Bu amaçla 11 Haziran 1994 tarihinde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yapılan 'Tıpta Uzmanlık Dernekleri Toplantısı'nda, tıpta uzmanlaşma sürecinde devletin planlayan, üreten, finanse eden, değerlendiren ve denetleyen olmasının sakıncaları dile getirilerek standartların oluşmasında uzmanlık derneklerinin yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Aynı toplantıda, TTB ile uzmanlık dernekleri arasında eşgüdümü sağlayacak bir mekanizmanın kurulması ve ulusal düzeyde Yeterlik Kurullarının oluşturulması sürecinin başlatılması kararı alınmıştır.

Yukarıdaki paragraftan anlaşılacağı gibi uzmanlık eğitimi standartlarının oluşturulmasında uzmanlık dernekleri temel rolü oynarken Türk Tabipleri Birliği (TTB) de, uluslararası düzeyde, Avrupa Tıp Uzmanları Birliği (UEMS/ATUB) tarafından tanınan tek ulusal örgüt olarak burada eşgüdüm sağlayıcı rol almaktadır.

11 Haziran toplantısı kararları doğrultusunda 01 Kasım 1994 tarihinde TTB'de TTB Uzmanlık Dernekleri Koordinasyon Kurulu / TTB-UDKK kurulmuş ve temel işlevini tıpta uzmanlık eğitimi ve hizmetlerinin sunulması alanındaki sorunların çözümünde karar mekanizmalarını oluşturmak olarak belirlemiştir. Onbeş Kasım 2005 tarihindeki Genel Kurul'da da TTB-UDKK, TTB-UDEK Uzmanlık Dernekleri Eşgüdüm Kurulu) adını almıştır. Halen TTB-UDEK Bünyesinde 69'u asil 32'si gözlemci olmak kaydıyla 101 dernek üye olarak bulunmaktadır.

Tıptaki bir uzmanlık alanında yapılacak eğitimde uzman adayının dalı ile ilgili eğitimi yeterli bir şekilde alıp almadığının değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilecek 'Yeterlik' kavramı TTB-UDEK tarafından benimsendi ve önemsendi. Bu değerlendirmenin olabilmesi için adayın uzmanlık süresi boyunca belirlenmiş bir eğitim programını senelere yayılmış şekilde, kuramsal ve uygulamalı bir şekilde alması, alıp almadığının bir deftere kaydı ve takibi, bu eğitimi alacağı kurumun altyapı ve insan gücü yeterliliği ve sonunda neleri öğrendiğinin sınanması gerekiyordu. Bunların düzenli bir şekilde gelişmesi ve standardizasyonu için UDEK bünyesinde Ulusal Yeterlik Kurulu (UYEK) 2004 yılında kuruldu.

TTB-UDEK'in 20 ve UYEK'in 10 yıllık çalışma süresi içinde çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar içinde geçtiğimiz Aralık ayı içinde 20. si yapılan Tıpta Uzmanlık Eğitim Kurultayı (TUEK) ve 7.' si yapılan Füsün Sayek Eğitim Hastane-

leri Kurultayı çok önemli yer tutar. Bu kurultaylar TTB, TTB-UDEK ve UYEK için uzmanlık eğitimi açısından yapılacakların yol haritasının belirlenmesinde önemli yer tutar. Yirmiyedi Şubat 1994'te yapılan 1. Tıpta Eğitim Kurultayı'nda Tıpta Uzmanlık Dernekleri, TTB, Sağlık Bakanlığı ve SSK Eğitim Hastaneleri ve Tıp Fakültelerinin saptanaçağı temsilcilerden oluşan 'Tıpta Uzmanlık Kurulu' oluşturulması ve bu kurulun sekreterliğini Tük Tabipleri Birliği'nin yürütmesi benimsenmiştir. Görüldüğü gibi şu anda içerik ve oluşumu açısından çok farklı bir konumda olmakla birlikte Tıpta Uzmanlık Kurulu(-TUK) kuruluşu 1. TUEK sonuçları doğrultusunda olmuştur.

Bindokuzyüzdoksanlarda büyük bir hayal olan ulusal yeterlik kurulları büyük bir hızla uzmanlık dernekleri tarafından oluşturulmaya başlanmış ve bugün TTB-UDEK-UYEK bünyesinde 43 ana ve yan dalda kurulmuş yeterlik kurulları görev yapmaktadır. Bunların çoğu yeterlik sınavlarını yapmış ve Çekirdek Eğitim Programlarını oluşturmuşlardır. Şu anda bir çok alanda yeniden belgelendirme süreleri gelmiş ve bu konuda çalışmalar başlamıştır.

Yeterlik sınavlarının yanında uzmanlık eğitimi verilen kurumların akreditasyon ziyaretleri de başlamıştır. Uzmanlık eğitimi veren kurumun yazılı başvurusu ile ilgili alan yeterlik kurulunun ön değerlendirmesi sonucunda akreditasyon için uygun görülen kurumlar TTB-UDEK gözlemcisinin de bulunduğu bir ziyaret ile yerinde değerlendirilip uzmanlık eğitimi vermeye uygun olup olmadığına karar verilir.

Göğüs Hastalıkları alanında da Türk Toraks Derneği ve Türkiye

Solunum Araştırmaları Derneği tarafından ortaklaşa kurulan Türk Göğüs Hastalıkları Yeterlik Kurulu 1999 yılından bu yana çalışmalarını yürütmekte olup, 2014 yılında kurum ziyaretlerine başlamış ve bugüne kadar TTB-UDEK temsilcilerinin de katılımıyla 5 merkeze kurum ziyareti gerçekleştirilmiştir.

TTB-UDEK' büyük görev düşmektedir. Bu amaçla da 20 Aralık 2014'te yapılan TTB-UDEK Genel Kurulu'nda Yönetmelik değişikliği yapılmış olup, ilk TTB Kongresinde onaylanmasından sonra yürürlüğe girecektir.

Son yıllarda sağlıkta dönüşüm politikası ile birlikte sağlığın neo-

TTB-UDEK' in önemli işlevlerinden biri de farklı ya da aynı alanlardaki dernekler arasındaki sorunların çözümünde arabulucu/hakem görevi yapmasıdır.

Yeterlik sınavları ve kurum ziyaretleri tümüyle gönüllülük esasına göre olup bir çok ülkede olduğu gibi hukuksal bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak yeterlik kurullarının çoğalması ve yeterlik sınavları ile akreditasyon ziyaretlerinin yaygınlaştırılması ve uzmanlık derneklerinin bu etkinliklere sahip çıkması bu çalışmaların kabul edilebilirliğini de arttıracaktır. Yine Avrupa Tıp Uzmanları Birliği (UEMS) ülkemizde tek yetkili kurum olarak TTB'yi tanıdığını ve dernekler ve yeterlik kurulları ilişkilerini yalnızca TTB üzerinden yaptığını vurgulamak gerekir. TTB-UDEK Yürütme Kurulu'na bir üye UDEK genel kurulu tarafından ATUB temsilcisi olarak seçilmektedir. ATUB ile ilişkiler bu üye üzerinden gerçekleşmektedir. ATUB TTB-UDEK üyesi olmayan dernek ve yeterlik kurullarını tanımamaktadır.

TTB-UDEK' in önemli işlevlerinden biri de farklı ya da aynı alanlardaki dernekler arasındaki sorunların çözümünde arabulucu/hakem görevi yapmasıdır. Özellikle son yıllarda gittikçe artan farklı ana dallarla ilişkili yan dallarla ilgili sorunların çözümünde

liberal politikalar doğrultusunda serbest piyasa koşullarına uygun hale getirilip, ticarileştirilmesi uzmanlık eğitimine de büyük darbe vurmaktadır. Performans amaçlı hasta bakımının ön plana çıkarılması ve her türlü etkinliğin performans gözüyle değerlendirilmesi eğitimin ikinci plana atılmasına yol açmıştır. TTB-UDEK sağlıkta dönüşümün eğitim üzerine yaptığı tahribata karşı mücadelesini uzmanlık derneklerinin desteğiyle bundan sonra da sürdürecektir.

Yararlanılan Kaynaklar

- 1 Akyol U. Avrupa Tıp Uzmanları Birliği-ATUB. TTB-UDEK Bülteni 2013; 8: 14-15.
- 2 Aslan D. Tıpta ana ve yandal uzmanlık eğitimleri ile ilgili UYEK penceresinden değerlendirmeler. TTB Ulusal Yeterlik Kurulu Bülteni 2014; 2: 13-18.
- 3 Demir T. Sunu. TTB Ulusal Yeterlik Kurulu Bülteni 2014; 2: 3.
- 4 Sayek İ. Türk Tabipleri Birliği Uzmanlık Dernekleri Eşgüdüm Kurulu: 20 Yıllık bir deneyim. TTB-UDEK Bülteni 2013; 8: 4.
- 5 Yarış E. Uzmanlık dernekleri birer sivil toplum örgütü mü? TTB-UDEK Bülteni 2013; 8: 5-8.

Yeni Hastanem, Yeni Göz Ağrım: İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesi

Gül DABAK

İkibinbeş yılında Heybeliada Göğüs Hastalıkları ve Cerrahisi Merkezi'nin kapatılmasıyla beraber geldiğim Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nden 1 Ağustos 2014 tarihinde ayrıldım ve yeni seçtiğim hastaneme geldim. "Seçtiğim" diyorum, çünkü hakikaten meslek hayatımda ilk kez, kadrolu olarak çalışacağım kurumu, özel sektörde çalışmadığım halde seçme şansım oldu. Zira başasistanlık yönetmeliğine göre başasistanlık görevinden feragatle Türkiye'nin herhangi bir hastanesinde kadro olmak şartıyla çalışmayı talep edebiliyorken şimdiki hastanem niteliklerinden ötürü ve beni beklentilerimin uyuşması ile kendi seçimim oluverdi.

Süreyyapaşa'dan sonra çalışma hayatıma devam edeceğim hastaneyi, başvurumu yapmadan önce gezmiş, başhekimiyile tanışmış, oradaki meslektaşlarımı ve çalışanların bir kısmını tanıdım.

Zaten Süreyyapaşa Hastanesi'nin hemen yakınında, anayoldan görünmeyen, tabela olmasa orada bir hastanenin varlığından bile haberdar olmayacağınız, bazıları tarafından, hatta sağlık çalışanları arasında da Süreyyapaşa'nın bir bölümü olarak bilinen, bazıları tarafından ise hiç bilinmeyen, gökyüzü ve yeşilin arasında kaybolmuş, kendi küçük işlevi büyük, ama sırlarla dolu, kendi halinde bir hastaneydi burası. Hemen yanı başında yükselen Marmara Üniversitesi Hastanesi'nin binalarını ve Süreyyapaşa C Blok binasını görmezseniz, etrafını çeviren korusuyla, etrafındaki yürüyüş de yapabileceğiniz yollar ve patikalarla sarmalanmış, bahçesinde Lütfü Amca'nın kafesiyle, Ege'de bir sahil kasabasında pansiyonculuk yapılan bir motel ya da küçük otel havasındaki bu hastane, biraz da hayal gücüyle tam çalışmak istediğim yer olabilirdi (Hayal gücü; sen nelere kadirsin!). Dolayısıyla keşfetmem çok zor olmadı. Zaten orada çalışmış ve çalışmakta olan

birkaç meslektaşımın da bu hastane için olumlu sözler duymuştum.

Neticede sıcak bir yaz günü arabamın bagajında son 1 yıldır taşıdığım odam, eşyalarım, kitaplarım; başımda esintiler, kalbimde kıpırtılarla yeni meslek hayatıma İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesi'nde adım attım. Bu yazı vesilesiyle bana 6 aydır huzurlu bir çalışma ortamı sunan ve kendimi evimde hissettiren hastaneyi kısaca tanıtmak, sizleri meslek hastalığı kavramı ile tanıştırmak ve ülkemizdeki meslek hastanelerinin misyonundan bahsetmek isterim.

Bir gün yolunuz İstanbul'a, Süreyyapaşa'daki bu küçük hastaneye düşerse bize uğramadan gitmeyin. Lütfü Amca'nın ya da benim bir çayımı içersiniz... Ve pişman olmazsınız.

Buyrun efendim İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesi'ne...

Yıl 1978... Ankara ve İstanbul'da iki meslek hastalıkları hastanesi kurulur. Bu hastanelere meslek hastalıklarını teşhis, tedavi; koruyucu sağlık hizmetlerini, gezici sağlık hizmetlerini, meslek hastalıkları alanında eğitim hizmetlerini yürütme; sosyal sigortalar alanında kararlar alma (maluliyet, sigortalılığa hak kazanma, vs.) sorumluluğu verilir. Bu hastanelerin kurulmasıyla meslek hastalıkları sayısında ve çeşitliliğinde artış yaşanır. İstanbul'u bilenler için, şehrin Anadolu yakasında Kartal'da açılan ilk Meslek Hastalıkları Hastanesi, 1991'de Süreyyapaşa'daki Sağlık Koleji'nin kapatılmasıyla onun binasına, yani bugün olduğu binaya taşınır.

Aslında bazı iş kollarında meslek hastalıklarını fark etmek ve koruyucu önlemler almak 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu zamanına rastlar. Ancak 1940'larda Sosyal Sigortalar Kurumu'nun kurulması, iş kazası ve meslek hastalığı primi toplayarak işçileri güvence altına almaya başlaması ile meslek hastalıkları hastanelerine ihtiyaç duyulur.

Ülkemizde iş psikolojisi ve hijyeni, psikoteknik, toksikoloji, denge, gezici iş sağlığı laboratuvarları gibi bazı ilklere imza atan Meslek Hastalıkları Hastaneleri (İstanbul, Ankara, Zonguldak) sahaya yönelik analizler, periyodik taramalar, eğitimler ve bilimsel çalışmalar gerçekleştirirler, ülke verilerinin oluşmasına katkıda bulunurlar. Bu hastanelerin kuruluş ve gelişme aşamalarında yurtdışına iş ve meslek hastalıkları eğitimi almak üzere hekimler gönderilir. Onlar da bilgi ve deneyimlerini yurda dönünce sahaya ve genç meslektaşlarına aktarırlar.

Meslek hastalıkları, kişinin işi sırasında karşılaştığı etkenlerden

kaynaklanan ve bu nedenle belirli çalışma alanlarında toplumun geneline göre daha sık rastlanan hastalıklardır. Hem dünya genelinde hem de ülkemizde meslek hastalıkları bildirimleri gerçeğe değildir. Meslek hastalıkları özellikle ülkemizde bildirilen rakamların çok üzerindedir. Yılda 90-100 bin civarında meslek hastalığı bildirimleri beklenirken bu sayı her yıl 500 civarında kalmaktadır. Bu durum ülkemizde meslek hastalığı olmadığını değil, yeterince tanı konmadığını ve/veya bildirilemediğini düşündürür.

Çevresel etkilenmeler, bireysel alışkanlıklar, genetik farklılıkların etkisi görülmeyen bir meslek hastalığı düşünülemez. Örneğin kömür madeninde çalışan her işçi pnömokonyoza yakalanmaz ya da KOAH'a yol açan etmenlerin başında gelen sigara içimi toksik inhaledan maddelerin olduğu bir ortamda KOAH'ın ortaya çıkışını kolaylaştırabilir veya hastalığın gelişimini alevlendirebilir. Kaldı ki biz göğüs hekimleri için de, hem sigara içen hem de mesleki solunum yolu iritanlarına maruz kalan hastanın KOAH'ının mesleki olup olmadığını söylemek son derece

Bir gün yolunuz İstanbul'a, Süreyyapaşa'daki bu küçük hastaneye düşerse bize uğramadan gitmeyin.

Ülkemizde seksenli yılların ortalarından bu yana özellikle son on yılda yapılan birçok iş sağlığı uygulamasına rağmen bildirilen meslek hastalıkları sayılarında beklenen artış sağlanamamıştır. Üstelik iş sağlığı politikalarında meslek hastalıkları sayısında %500 artış hedeflenirken meslek hastalığı sayısı aksine düşmüştür.

zordur. Dolayısıyla aslında hekimler için meslek hastalığı tanısı koymak sorumluluk getiren ve korkutan bir deneyimdir. Zira konulan veya konulmayan her tanı, hekime vicdani ve hukuki sorumluluk yükler.

Meslek hastanelerinde, göğüs hekimlerinin standart pratiği di-

Sağlık Bakanlığı'na bağlı resmi iki laboratuvarın birisi olan toksikoloji laboratuvarımız

ILO Kasım 2014, pnömokonyoz okuyucusu yetiştirme kursu

şında bir dünya var. Merak uyandırıyor ancak öğrenmek vakit alıyor. Burada mesleğinizi yaparken pek çok tıbbi, hukuki ve sosyal konuda bilgi sahibi oluyorsunuz ve bol-

tırdığı için ilave kompensasyon hak ederken, hastanelerde tüberküloz servislerinde çalışırken bu hastalığa yakalanan hemşire veya doktorun durumu meslek

Çevresel etkilenmeler, bireysel alışkanlıklar, genetik farklılıkların etkisi görülmeyen bir meslek hastalığı düşünülemez.

ca düşünüyorsunuz. İnsanları ve ülkemizin şartlarını çok farklı açılardan görüyor, fikir yürütüyor ve tartışıyorsunuz. Öğle yemekleri ve çay molaları birer fırsat bu anlamda...

Ülkemizde 1940'lardan beri iş ve işçi sağlığı ile ilgili uygulamalar ve hukuki düzenlemeler sosyal güvenlik haklarının (tazminatların) nasıl sağlanacağını açıklamayı amaçlamış ve meslek hastalığı tanımlaması bu bağlamda yapılmış. Hâlbuki işçi statüsü dışı çalışanların (memurların) sağlığı kanımca işçilerinki gibi gözetilmemiş. Örneğin, silikozis sonrası tüberküloza yakalanan bir kişi, silikozis tüberküloz riskini art-

tırarak ülkemizde geçerli kanuni tanımına uymaz. Yine işyerindeki ağır strese bağlı ortaya çıkabilecek mental, davranışsal problemler veya kardiyovasküler hastalık alevlenmelerinin meslekle ilişkisi bilinmekle beraber "mesleki hastalık" sayılmaları çok zordur. Hele memurlar için durum daha da içinden çıkılmaz haldedir. Fonksiyon kayıplarını esas alan maluliyet rehberleri de, hasta olanı olmayandan her zaman ayırt edememektedir. Zaten meslek hastalıkları hastanelerinde de amaç, maluliyet tespiti ve tazmini değil, işin kişinin hastalığı ile ilgili olup olmadığının tespiti. Tazminat gerektiren meslek hastalıklarının oranının da tüm

meslek hastalıkları içinde %10'u geçmediği bilinmektedir.

Her hekim branşıyla ilgili meslek hastalığını tespit edebilmelidir. Hekim meslek-hastalık ilişkisini ve hastalığın tazmin gerektirip gerektirmediğini ifade eder. Yasal olarak kesin kanıtlar beklenmesi, hekimlerin teşhisten kaçınmasına yol açar. Halbuki hekimlerin bildireceği bir şüphe bile sağlık akademisyenlerinin epidemiyolojik olarak inceleyeceği iş kollarının tespiti demektir. Bu yapılsa yeni iş kollarındaki riskler, çalışanların sağlığını tehdit etmeden fark edilir ve önlem alınabilir. Bu durumun yakın geçmişimizdeki en bariz örneği kot kuşlamalarda hızla silikozis gelişebildiğinin ve ölüme götürebildiğinin fark edilmesi olmuş ve bu işlem yasaklanmıştır. Dolayısıyla ülkemizde yandaki ihtisası ile meslek hastalıkları uzmanları yetişse de, yılda on binlerce görülmesi beklenen bu hastalıkların tümünü ilgili uzmanların teşhis etmesini beklemek haksızlık olur. Her hekimin meslek hastalığı bildiriminde sorumluluğu vardır.

Türkiye'de pnömokonyozlar dışında meslek hastalıklarının tespit edilmesi, tedavi ve rehabilitasyon uygulamaları ilk olarak meslek hastalıkları hastanelerinde yapılmıştır. Örneğin hastanemizde halen gayet aktif olarak çalışan Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Ünitesi hem meslek hastalarına hem de poliklinik hastalarına hizmet vermektedir.

Seksenli yıllarda meslek hastalıkları hastanelerini destekleme konusunda idari kararlılık kaybolunca ilgili hastanelerin hekim kadroları dağılmış ve hastaneler küçük mekânlara hapsedilmiştir. Zaman-

Sağlık Bakanlığı İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesi

la sağlıkta yaşanan dönüşümden nasibini alan meslek hastalıkları hastaneleri genel hastane hizmeti vermek durumunda kalmışlardır. Dolayısıyla yöneticilerin ve hekimlerin öncelikleri meslek hastalıklarından diğer alanlara yönelmiştir. Ankara ve Zonguldak Meslek Hastalıkları Hastaneleri biçim değiştirip planlanan işlevlerinin bir kısmını yapamaz hale gelmişler, mesleki rehabilitasyon ortadan kalkmış, endüstrinin izlenmesi çalışmaları ciddi sekteye uğramıştır.

Meslek hastalıkları hastaneleri iş sağlığı alanında öncü rollerini kurdukları günden beri sürdürmüşlerdir. Ankara ve İstanbul Meslek Hastalıkları Hastaneleri toksikoloji laboratuvarı olup yataklı tedavi hizmeti veren kurumlardır. Hastanemiz yüksekten düşmeye bağlı işçi ölümleri sorununun çözümüne katkı sağ-

layabilecek psikoteknik laboratuvarını ve denge laboratuvarını kısa süre önce hayata geçirmiştir. İş sağlığının her alanında bilimsel bilgi ve istatistik veri birikimi bu kurumlarda olmaktadır. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından tazmini gerçekleştirilen meslek hastalıklarının %95'inden fazlası halen meslek hastalıkları hastaneleri tarafından tespit edilmekte ve raporlanmaktadır. Hastanelerimiz, toplamda çeşitli endüstriyel alanlarda her yıl 20.000 kadar kişinin mesleki sağlık taramasını yapmakta, 6.000 civarında meslek hastalığı iddiasını değerlendirmekte, 4.000 civarında meslek hastalığı kararı almaktadır.

Meslek hastalıkları hastaneleri, zamanımızda yöneticiler tarafından maalesef en çok önemsenmeyen para kazandırmaya yönelik tedavi edici

hizmetlerinin çok ötesinde, koruyucu sağlık hizmeti sunan, iş ve işçi sağlığı ile ilgili politikaların geliştirilmesinde gerekli verileri ortaya koyan, özel laboratuvarlarıyla, deneyimli ve vefakâr çalışanlarıyla iş sağlığı konusunda Sağlık ve Çalışma Bakanlıklarına öneri ve yönlendirmelerde bulunabilecek nitelikte hastanelerdir. Yerel ve merkezi idarelerle desteklenmeli, zaman zaman kapatılacakları yönünde duyularla meşgul edilmek yerine maksimum faydanın alınması yönünde geliştirilmelidirler. Meslek hastalıkları hastaneleri çalışan sağlığının güvenceleridir.

Değerli meslektaş ve arkadaşlarım Şule Dokur ve Özkan Kaan Karadağ'a meslek hastalıkları hastanelerini bana tanıtan eğitim materyalleri ve fikirlerinden yararlanma fırsatı verdikleri için çok teşekkür ederim.

Ne kadar da küçüldü kaşelerimizin puntoları

Barış ÇİL

Farkında mısınız ne çok zaman geçti ömrümüzden, bizler ise daha hayallerimizin başındayız. Büyüyünce ne olacaksınız sorusuyla başladı serüvenimiz, bir türlü bitmek bilmemekte ve bitmeyeceği malum gerçek. Önce doktor olmaktı hedefimiz, sonra pratisyen hekimlik, asistan hekimlik, uzmanlık ve devamı... Dirseklerimizi masadan ayırmayı bir türlü kabul lenemedik.

ceği anlardan biridir. Sonra öğren cilik biter rahatladım sanırsınız ama artık TUS vardır önümüzde. Hep bir şeylerin son basamak olduğunu düşünerek azimle bir çalışma daha yaparız. TUS kazanılır, asistan hekimliğe başlanılır, maalesef orda da elinde çiçekle bizi bekleyenler yoktur.

Asistan hekimlik olmak ve olmak savaşımızın en zor noktasıdır. Türk Toraks Derneği'nde 2012-

YÖK politikalarına bağlı olarak azalan göğüs hastalıkları asistan hekim sayısı ama artan iş yükü, bitmeyen nöbetler ve nöbet sonrası mesailer. Asistan hekimliğin sonlarına doğru ayaklarımız artık hastaneye gitmez olmuştu, sabırla bitiş beklerken maalesef bitişler gelmemekteydi, bölümümüzde yeterli asistan hekim olmadığı için asistan hekimlerin süresi altı ay uzatıldı. Oysa çoğumuzun daha eşi yoktu, çocuğu yoktu, evi yoktu ama olsun yürümesi gereken bir sistem vardı ve bizler sistemin bu çarkına bilerek veya bilmeyerek çoktan girmiştik, ya revize edilmeliydi hayallerimiz ya da beklemeye mahkumduk.

Uzmanlık görevime başladığımda, asistan hekimlik sürecimizde bizimle beraber uzman hekimlerin de aynı güç kaybında olduğunu ve süreçte mesleki saygı anlamında çok kayıp olduğunu gördüm. Hekimler ve sağlık siyasetin oy kazanma aracı haline gelmiş, doktoru rencide etmek küçük düşür-

mek toplumda pirim yapan bir hal almış durumda. Tamamen bozuk sağlık sistemine uyum sağlamış bir hasta topluluğu, ilacını kullanmadan iyileşmeyi bekleyenler, muayene sırasını beklemeyenler, doktor odasında telefonla konuşanlar, tüm bu gidişattan rahatsız olan ama yeterli örgütlülüğü olmayan hekimler.

Bizi yönetenler tamamen hasta memnuniyeti odaklı lakin hasta memnuniyetinden ne anladıklarıysa bir muamma. Gerçekle bağdaşan kavramlardan uzaklaşmış, hasta memnuniyeti tamamen hastanın kendi algılarıyla ölçülmekte. Son günlerde gündeme gelen hasta memnuniyetine göre hastanelere otel gibi yıldız verilmesi işin ne kadar bilimsellikten uzaklaştığı açısından kaygı vericidir. Hastaneler hangi tıbbi yeter-

sizlik olduğundan çok, hastamız neden şikâyetçi mantığıyla sağlık günü kurtarmak mantığıyla idare edilmekte. Hastanedeki medikal eksikliklerin kapatılması, bir kamu kuruluşunun sorumluluğundansa hastaneye maddi getirisine göre kapatılmaya çalışılmakta.

arkadaşının sorunları bir yana adını öğrenmen bile tesadüflere kalmış. Doktorluk, sallabaşını al maaşını haline getirilmek istenmekte, örgütlenip sınıfsal mücadelenin içine girmesini engellemek için kendi içlerinde yarıştırmakta ve para ile yönetilmeye ve yönlendirmeye çalışılmaktadır. Mevcut

Artık derin bir nefes alıp mesleğimizin geldiği noktaya bakma zamanıdır.

Her geçen gün güç kaybetmekteyiz. Maalesef bu gidişe dur diyecek yeterli örgütlülüğümüz yok. Hastanelerde doktorların bir araya gelip sorunları konuşmaması, örgütlülüğün önüne geçilmesi için doktor odaları bile kaldırılmıştır. Yan poliklinikte çalışan hekim

performans sistemiyle doktorlar arasında yarış ve husumet geliştirilmekte ve zaten olmayan örgütlülük minimize edilmektedir. Artık derin bir nefes alıp mesleğimizin geldiği noktaya bakma zamanıdır. Farkında mısınız ne kadar da küçüldü kaşelerimizin puntoları?

Çok mu kazandık yoksa çok mu kaybettik?

Çok mu kazandık yoksa çok mu kaybettik? Gecelerce ezberlediğimiz kemik isimleri, kas isimleri, birbirine çok benzeyen ama hiç bir zaman görmediğimiz mikro canlılar. Kim bilir Kaç defa güneşin doğuşunu izledik ama hiç birimizin amacı romantizm değildi. Hocalarımızın kapısının önünde sözlü sınavı için beklemek zamanın bilinen kavramlarla ifade edilemeye-

2014 döneminde asistan hekim temsilciliği yaptım. Bu süreçte farklı merkezlerde asistan hekimlerle iletişim kurma fırsatım oldu, asistan hekimler belki de kendilerinin en zor dönemini yaşamaktaydı. Çünkü artık performans sistemi vardı, bir asistan hekim kendisi olmakla işi yürütemezdi, sekreter de olmalıydı, hasta bakanı da, personel de, hemşire de.

Bir Öğrenci Kurgusu: Hayatın Dengesi

Elif Nur BİÇER

İşi ve ailesi arasındaki dengeyi kurabilen insanlara hep çok imrendim. Bizim meslekte pek mümkün olmuyor çünkü; gece gelen acil telefonları, uzayan hasta kuyrukları, bitmeyen ameliyatlara. Belki de ben başarılı olamıyorum bu dengeyi kurmakta, çabalıyorum ama başaramıyorum. Sonra da suçu işe atıyorum, bu şekilde içimi rahatlatıp “elimden geleni yaptım” diyerek akşamları rahat uyuyabiliyorum.

İnsanlarla iletişimim hep çok iyi olmuştur. Mesleğimde beni diğerlerinden ayıran en önemli özelliğim hep buydu. Hastaların nasıl bir tutum sergilediğini hızla kavrayıp her birine bambaşka davranırım. Günde 50-60 kişiyle ilgilenene ilgilenene de insan sarraflığına yaklaştığımı söyleyebilirim –hiç mütevazı olamayacağım–. Kimin şikâyetlerini abarttığını, kimin paylaşmadığı şeyleri olduğunu hatta kimin yalan söylediğini birkaç dakikalık konuşmaları sırasında anlayabiliyorum. Bu da kararlarımın daha doğru, tedavilerimin

daha etkili olmasını sağlıyor. Aynı başarılı insan ilişkilerini evimde de sürdürmeye çalışıyorum. Eşimle asistanlığımız sırasında tanıştık. 8. yıldönümü hediyesi olarak bana biricik kızımı verdi. Ondan 3 sene sonra da yakışıklı oğlumuz dünyaya geldi. Kızım dünyalar güzeli bir prenses, oğlumsa yaramaz mı yaramaz ama zekası gözlerinden parlayan bir çocuk. Üçü de benim için bu dünyanın merkezi, onların etrafında dönüyor hayat benim gözümde, gün onlarla birlikte doğuyor ve batıyor. Fakat onlara bunu yeterince hissettiremiyor olacağım ki; eşimle akşam yemeklerimiz daha sessiz geçiyor son yıllarda. Kızımın en son ne zaman iki kelime lafladık hatırlamıyorum, oğlum da benden araba, kitap, gezmeye gitmek... hiçbir şey istemiyor artık –eskiden en azından onları istiyordu ve bu bile babalık ruhumu tatmin etmeye yetiyordu. Onları ne kadar sevdiğimi ve önemseydiğimi gösteremiyorum sanırım– gösterecek zaman bulamıyorum. Çünkü bizim meslek böyle.

Her zamanki gibi daha güneş doğmadan başlayacak olan bir sabah, oğlum yanıma geldi ve karnının ağrıdığını söyleyerek alarmımdan önce uyandırdı beni. Hafifçe kucakladım onu, karnını sıvazladım; gidip yatağına yatmasını, annesini hemen kaldırıp kendisiyle ilgilenmesi için yanına göndereceğimi söyledim. Sonra kafamı yastığa koyup uyumaya devam ettim –lanet alarm sesim duyulana kadar–. Fark etmeden duşta azıcık fazla oyalanınca kahvaltı bile edemedim koşar adım evden çıktım. Eşime oğlanın karın ağrısından bahsetmek tamamen aklımdan çıktı. O günkü hastalarımın çoğu ağır kronik hastalarımı, ne yaparsam bir türlü toparlayamadığım, ağrılarını şikâyetlerini geçiremediğim hastalarım. Hastalıklarıyla yaşamaya alışmış, ağrılarını kadar ortağı yapmış, sadece düzenli kontrole gelen ama artık ne benden ne tiptan ne de hayattan fazla beklentisi kalmamış insanlardı. Gözlerinden ümitsizlik akan, yaşama sevinçleri gündün güne tükenen insanlar. Her biri

için tek tek perişan oluyordum, ne yapsam çare olamamak beni yiyip bitiriyordu. Akşam mesaiden bitiminden birkaç saat sonra eve vardığımda kendime ve hayata öfkeliydim. Bütün bilgim, koskoca tıp bilimi neden bu insanlara derman olamıyordu? Okuduğumuz sayfalarca kitap, onca yıllık tecrübe, milyar dolarlar akıtılan sektör neden bir çözüm bulamıyordu?

İşte böyle kötü düşüncelerle kara bulutlarımı, biriken öfkemi ve nefretimi de evime getirdim o akşam. Yemekte eşimin oğlumu azarlayışıyla döndüm içinde boğulduğum düşüncelerimden, yemek yemesine kızıyordu. O ise tabağını uzağa itmiş, kollarını göğsünde birleştirmiş, mutsuz bir suratla, huysuz ve şımarık bir şekilde direniyordu eşime yememek için. Tepem attı. “Ne insanlar var senin anca televizyonda gördüğün, karnınları aç. Gerçek insanlar hem de,

film değil! Karda soğukta, daha henüz senin yaşındayken bile çalışıp o beğenmediğin yemeği bulabilmek için kendilerini tüketiyorlar. Bu yaptığın şımarıklık”. Oğlumun zaten asık duran yüzü daha da asıldı. Karnının ağrıdığını bahane etse de inanmadım. Gerçekten ağrıya anlardım –üstelik her çocuğun karnı ağrırdı–. En sık ihtimalle önemsiz bir şeydir ya okula gitmemek için bahane uyduruyordur. Bunu bilmek için doktor olmaya da gerek yok. Sözlerimde ne kadar net olduğumu fark ettiğinde bana tepki olarak masadan kalkıp odasına koştu, bütün akşam da dışarı çıkmadı.

Günler her zamanki gibi ilerliyordu. Hastalarım kötüleştiğince onlarla daha çok zaman geçiriyor, eve daha az gidiyordum. Denemediğim ilaç bırakmıyor, yeni yayınları yakından takip ediyor, bir sürü yabancı meslektaşımın sürekli

iletişimde kalıyordum. Ama ne yapsam ağrılarını kesemediğim, dermansız hastalarım gözümün önünde eriyip gidiyordu. Yanımda mutlu ve rahatlamış ayrılan, sorunları çözülmüş hastalarım bile eskisi kadar mutlu etmiyordu beni. Çünkü başarısızlıklarım, başarılarımın yanında güneşi kapatan siyah bulutlar gibiydi gözümde. Güneş ne kadar parlarsa parlansın, şehri hep iç bunaltıcı havada bırakan, insanın içini sıkıyan o hava. Dahası, eşimin de tez zamanı gelmişti, onun da mesai saatlerini arttırdığından eve temizlik, yemek işleri ve çocuklarla ilgilenmesi için bir kadın tuttuk. Biraz da onun rahatlığı bizi rahat rahat mesai saatlerini uzatmaya teşvik ediyordu. Evini otel gibi kullanan, birkaç günde bir uyumaya ve duş almaya uğrayan yabancılar gibi yaşamaya başlamıştık.

Bir gece iş dönüşünde eşim bana oğlumun ne kadar zayıfladığı

nı fark ettiğini söyledi. Kendisini yanıma çağırıp şöyle bir süzdüm, hakikaten zayıflamıştı. Ama karnı hafif şişti. Yemek yememeyi alışkanlık haline mi getirmişti yoksa evden uzakta çok çalışan anne ve babasının ilgisini çekmek için şımarıklık mı yapıyordu bilmiyordum. Belki de yokluğumuzda sağlıklı yemek yemeyi bırakıp kendini abur cubura vermişti. Bir güzel azarladım, huysuzluk etmeyip düzenli yemek yemesini, bu terbiyesiz tavrıyla uğraşmaya çağımı söyledim. Kocaman adam olmuştu ve bu sıralar “biraz” meşgul olan anne ve babasına sorun çıkarmamasını tembihledim. Yine aynı karın ağrısı bahanesini sunduğunda ise artık bunu duymaktan sıkıldığımı ve yalan söylemesinin kötü bir şey olduğun biraz öfkeli ve sert bir sesle belirttim.

Bütün bilğim, koskoca tıp bilimi neden bu insanlara derman olamıyordu?

Yine bana tavırlı bir şekilde gözümün önünden çekildi. Ergen erkek çocuklarıyla uğraşmak ne kadar zordu!

Ertesi gün işimin en yoğun saatlerinden birinde oğlumun okulundan bir telefon aldım. Koskoca çocuk, idrarını tutamamış, dersin ortasında altına yapıvermişti! Olacak iş değildi. Onu eve gönderdiklerini ve kendisine tuvalet eğitimi vermek için biraz geç kaldığımızı (!) ukalaca belirttiler. Hem oğluma hem kadının alaycı tavrına çok sinirlenmiştim. Akşam eve gittiğimde bütün biriken sinirimi oğlumdan çıkardım. “Koca adamsın, dikkat çekmek için bu kadar mı çaresizsin? Derdin ne, bu son aylarda neden böyle küçük çocuk gibi davranı-

yorsun?” deyip, o haftasonu arkadaşlarıyla dışarı çıkmasını yasakladım ceza olarak.

Garip bir şekilde huzursuzdum. Kendi oğlumu nasıl bu kadar düşüncesiz, şımarık, ilgi düşkünü yetiştirebilmişim? Halbuki kızım son derece akli başında, olgun bir çocuktu. Farklı da davranmamıştım ikisine. Kendimde hata arayıp endişeyle oğluma bakarken koltukta oturduğu yerde terleyişini fark ettim. Artık nasıl dalmışsam kafamdakilere, evin ne kadar sıcağın fark edememişim herhalde. Gidip kombiyi kısmakta buldum kendimce çözümler. Çalışanımız evden çıkarken gün içinde de ateşli bir şekilde titrediğini söyledi, “griptir” dedim, “ilaçla bir hafta ilaçsız yedi günde iyileşir nihayetinde, büyümeye gerek yok.

Herkes grip olur bu değişken havalarda”.

Gece oğlumun çılgınlıklarıyla uyanıktık. Eşimle yataktan fırlayıp yanına onu yine azarlamak için yanına gittiğimizde sağ bacağının ciddi miktarda ödemle şiştiğini gördük. Üstelik yine ter içindeydi. Arabaya atlayıp apar topar hastaneye geldiğimizde ciddi abdominal hassasiyeti ve şişliği olduğunu fark ettik. Solunum sıkıntısı da başlayınca hemen yoğun bakıma alındı. Ne olduğumuzu şaşırılmıştık. Yapılan onlarca tetkik sonucu karın içi yerleşimli 13 santimlik bir hepatoblastomu olduğu ortaya çıktı. Büyüklüğü ve etrafa basısı nedeniyle tüm karın ağrıları, iştahsızlığı, idrarını tutamamaları. Ateşi de ondandı, terlemeleri de.

Ve ben, binlerce insanın derdine derman olan ben, onları bir dakikada gözünden tanıyan ben, kendi oğlumun bana aylardır anlatmaya çalıştığı şeyleri anlayamamıştım. Her şey gözümün önündeydi, kitap tanımı gibiydi. Nasıl anlayamamıştım! İnsan kendi çocuğuna konduramıyor onların “küçük” sorunlarını önemsemiyor. Düşüp dizini kanatan çocuğa “öperim geçer” diyoruz, başka hastalara hemen film çekerken. Baş ağrısı yakınımıza “su içmemişsindir bugün yeterince” diyoruz, diğer hastaları gerekirse MR’a yollarız. Nedir ki yani? Ne de olsa hastanede ciddi (!) hastalarla ve hastalıklarla uğruşuyoruz. Ne de olsa çok çalışıyoruz; ilgilenemememiz, bazı şeyleri gözden kaçırmamız hep ondan. Ondandır gerçekten?

Olmuyordu. Ne söylesem kendimi yatıştırıyordum, sakinleştiriyordum. Benim hatamdı, bu işin bu hale gelmesi, tanının bu kadar gecikmesi ve tümörünün etrafa bası yapacak kadar büyümesi benim suçumdu. İlk karnı ağrıyor dedim en azından düzgünce bakabilirdim karnına! Sadece beş dakikalık basit bir muayene yeterdi bir şeylerin yanlış olduğundan şüphe etmeme. Bana her geldiğinde onu dinlemeden, sözlerini önemsedemeden azarlayıp, günlük hayattaki sıkıntımı ondan çıkarmaya, bunalmış günlerimin hesabını ona sormaya hakkım yoktu. O benim kum torbam değildi; olmamalıydı, ama olmuştu ve artık çok geçti. Oğlum kanserdi. Eşim de perişan haldeydi, bir anne olarak o kendini benden daha suçlu hissediyordu. Epey bir süre birbirimizin yüzüne bakamadık, birbirimizi suçlayıp kendimizi biraz olsun rahatlatmak istiyorduk ama yapamıyorduk. İkimizin de payı vardı bu ihmankarlıkta. Uzun zaman sonra ilk defa

o kadar çaresizce baktı yüzüme, sarıldı, omuzumda kaç saat ağladı saymadım. O ağladı, ben ağladım. Ama gözyaşlarımız zamanı geri alamıyordu, biricik oğlumuzun kanserini yok saydırıyordum.

Alanının en iyisi cerrah arkadaşım oğlumu götürdüğümde yapılacak olan tüm rutin işlemleri ezberlemiştim. Hasta bilgilendirme formunu imzalamaya ellerim titreyerek gittim. “Her şeyin yolunda gitmediği takdirde...” diye başlayan sözleri duymak istemiyordum. Daha tıp fakültesindeyken öğrenmiştim ki hastalarla konuşurken birinci kural, onları en kötüsüne de hazırlamak, bunun olabileceğini sözlü olarak dile getirmek ve anladıklarından emin olmaktı. Hem vicdanen hem yasal sorumluluğumuz, zorunluluğumuzdu bu. Mesele kendi oğluma gelince bildiğim her şeyi unutmak istiyordum. Sanki her kötü olasılığı, ihtimali ben yaratmışçasına perişandım. Sanki ellerimle kendim koymuştum o kitleyi onun içine. Oğlumsa büyük bir olgunlukla kendini olacakların akışına bırakmış, korkup ağlamayı bırakın; pişmanlık içinde kıvranan anne ve babasını yatıştırmaya çalışıyordu. “Sizin suçunuz değil” diyordu, “kimse nin suçu değil bu”. Onun bu hali ise benim acıma acı katmaktan başka işe yaramıyordu. Sanki hasta olan o değil de bendim. Keşke ben olabilseydim.

Hayal meyal hatırladığım, kabus gibi bir haftanın ardından oğlum ameliyatı atlatamadı ve 14 yaşındaki minicik cansız bedenini top-rağa verdik.

Acım tarifsizdi. Aldığım her nefes, ilerlediği yeri yakarak geçiyordu. Hep yağmur yağıyordu benim ruhumda, güneş artık yoktu. Sürekli uyumak istiyordum, kabuslarla dolu olsa da uykularım. En azın-

dan gerçek olmadığını bilerek görüyordum kabuslarımı. Ama uyandıgımda her şey gerçektir, acı gerçektir, oğlumsuz bir dünya gerçektir. Ne eşimden ne kızımdan haberdardım, onlara destek olmam gerektiğinin farkındaydım. Evin babası gibi davranmalıydım.

Hep yağmur yağıyordu benim ruhumda, güneş artık yoktu.

Elimden gelmiyordu, içimden gelmiyordu. Evde duramıyor, işe gidemiyor, sokağa çıkamıyordum. İnsanlar, şehirler, mevsimler, zaman... hiçbir şey ifade etmiyordu. Acı damarlarımdaydı, ne yemek yediriyor ne su içiriyor ne de nefes aldırıyordu.

Her şey sona erdikten sonra bambaşka bir adama dönüşmüştüm. İşten kendimi azıcık da olsa toparlamak için aldığım izin sırasında etrafımda görüp duyduğum basit burun akıntılıklarını “mezenterik lenfadenit”, kabızlıkları “kolon kanseri”, soğuk elleri “skleroderma”ymiş gibi değerlendiren, her semptomu korkarak en kötüsüy-

müş gibi bakan birine dönüştüm. Grip gelen hastalara belki lösemi de olabilirsiniz deyip gereksiz yere tüm tehlikeli ayırıcı tanılarımları onlara da söylüyor, hepsini korkutuyordum. Korkmalarını da istiyordum. Çünkü belki de küçük belirtiler büyük hastalıklar

demektir. Olamaz mıydı? Benim oğluma olmuştu. Öyleyse herkese olabilirdi. Bu garip halim de yetmezmiş gibi hastalık hastası biri olup çıkmıştım, elimi duvara çarptığım anda MR istiyor, ufak burun kanamalarımda meslektaşlarımla anjiyo yapmalarını rica ediyordum. Şizofreniyle karışık korkak, ürkek, endişeli bu halim; hastalarımın zarar vermemek adına beni daha iznim bitmeden erkenden emekli olmaya zorladı.

Bu hastalıklı halime katlanmak zorunda kalan sevgili eşim de işini daha fazla sürdüremedi. Beni normale döndürebilmek için çok emek sarf etti. Büyük kızım üniversiteyi kazanıp şehir dışına gittiğinde birbirimize kalmıştık. Acımız hiç azalmadı, sadece onunla yaşamayı öğrendik. Kabuslarımızda oğlumuz yanıma gelip bize karnının ağrıdığını söylüyordu hep. “Geçer oğlum” demiyorduk bu kez, “haydi muayene edelim seni” diyorduk ve gözyaşlarından ıslanmış yastığımızla uyanıp birbirimize sarılarak tekrar uyumaya çalışıyorduk.

Ve sevdiğimizimize, dostlarımıza dikkatli olmalarını önerdik kalan hayatımız boyunca, yaşadığımız acıyı kimsenin yaşamamasını umarak. Asdam ner ut Cuppl. mus, num ut rei pervis ac fac mandet; nerorsu libunte nduco

Burhanettin KAYA

Özgürlük

Sözcükler denizinde yüzerken ayağınıza takılmayan bir sözcüktür özgürlük. Gümüş renkli gemilerde taşınır sonsuzluğa. Yelkenleri dolduran rüzgârdır. Rüzgârı çağıran iç çekişlerinde gizlidir. Mavi bir bulutun şarkılarında coşar. Umudun önünde koşar. Gün batımını alır sırtına, tırmanır Himalayaları. Ardıç kuşunun ötüşüdür. Müjdeler geleceği. Kelebeklerin ilk kanat çırpışdır. Yapraklar kopup düşerken sonbaharda, kardelenlerin ısrarıdır kar altında. Ormanın en yüksek ağacıdır. En yüksek ağacının tepesine konmaktır. Bir kuşun kanadında olmaktır? Gök-yüzünde gülmektir. O denli doğal.

Özgür tin

Şehrin karanlık dehlizlerinde kendini satarken hayat, inançlarda bir alt-üst oluştur. Geceye inen ve karanlığa sarılan iki gencin arzudur. Dolaşmaktır okyanusunda imgelerin. Her adımda daha bir kalabalık isyanıdır. Savruluktur geçmişten geleceğe ya da terk edip zamanın yalnızlığını yarına kavuşmak. İçli bir şarkı değilse de bir şiiirdir soluklardan akan. Dizelere gömülü hüznü çıkarır yeryüzüne. Hüznü coşkuya dönüştürür ki en güçlüsüdür duyguların. Özgürlük hüznün erdemli çocuğudur. Ödünç alır tüm duyguları gözlere verir. Her ışıltısında bakışının yayılır gözden göze, birikir sıkılı yumruklarda, avuçlarda hırslanır... Özgür...

Özgürlük şarkısı

Sesimde bir çığlık provası, acının arsız kahkahası...

Serzenişleri kederli yüreğimin.

Dökülür varoşlardan öfkesi, yoksulluğun kasırgasında hınçlanır soluklar.

Özgürlük bir haykırıdır,

Açlığı sesinde büyüten fırtınadır, öteki rüzgârlardan beslenen.

Yalnızlığı yıkayan yağmurdur,

Buluşturur yürekleri aynı atışlarda,

Aynı kavşakta buluşturur direnenleri.

Bir düştür, bir ütopya...

Salgın yalnızlığın ortasına düşen ateştir,

Volkandır patlayan, devrim ateşinin kıvılcımı...

Özgür ben

Kendi tinimin buzdağına tırmandım. Dehlizlerinde üşüdüm tarihimin.

Düşlerimin rüzgârıyla kanatlandı kollarım.

Biliyorum yolum uzun, upuzun. Zihnimin derinliklerinde bir yeraltı gölü varlığım. Duru bir yalnızlık... Arzuların peşinde kayboldum zihnimin tünellerinde...

Yangın... İçimdeki yangın... Titreşen iç nesnelirim...

Bana bakıyorlar kırık bir camın ardından. Gözlerine sürme çekmiş karanlığı korkularım. Yürüyorum üstüne üstüne, yürüyorum üstüne, bir volkan gibi patlayıp çıkmayı düşleyerek yeryüzüne...

Özgürlük üzerine birkaç nefes...*

Ülke ve özgürlük

İhanetin ve sadakatin çapraz ateşinde kurulus özgürlük. Ülke olur, ıssız coğrafyamda bir gelecek düşü. Çekilen tırnakların acısına katlanarak korunan bir sırdır. Bir marştır hep bir ağızdan söylenen, faşizme karşı. İhaneti ve sadakati bir yudumda içer, tek batında doğurur. Kuşkudur sevilene, sevene bir umut. Siperlerde paylaşılan tayın, oylumlara sinen bir türküdür özgürlük.

Özgür kuş

Engellerini hayatın bir çırpıda savurmadır. Destanıdır yazılmış, kaldırımların. Taş atan çocukların tutkulu yüreklerini serbest bırakmaktır. Attığı her adımda bir ayak sesi saklar avuçlarına. Kötürüm karanlığında yürürken ardı sıra bırakır, izini kaybetmemek için. Kulağı her adımın çığlığındadır. Geri geri gider umutları. Tomurcuk gülüşleri duymak için ısrarlıdır bakışları. Kanatlarında uyur umudu yarınların, verirken göğsünü aşkın gök-yüzüne.

Özgür aşk

Hapsedilmiş bir yüreğin özgürleşmesidir. Göz göze değil yan yanadır. Hem adımlar birbirini izler, gölgeleri sayar hem, hem de sırtını dayayıp diğerine dönedurmaktır evrende. Özgür aşk, birlikte iken yalnız olabilmektir. Kalabalıkta yalnız kalabilmektir. Hem kendi hem de öteki olabilmektir. Birlikte asılmaktır parmaklıklarına çaresizliğin, umutlarıyla yıkabilmektir. Yüzyıllık esaretini kırabilmektir tabiliğin, yıkabilmektir tahakkümünü. Her renkten çiçek olmak hercai, kendi renginde kalabilmektir.

Burcu Rahşan ERİM

Ne garip hastalığı AŞK, aynı KOAH gibi...

Bu yazıyı yazma fikri nereden doğdu öncelikle buradan başlayalım diye düşündüm. Öyle ya elin psikiyatristi göğüs hastalıklarına ilişkin bir dergide ne anlatmaya çalışıyor diyenler olabilir ve zannımca çok da haksız olmaz bu eleştiri.

Tabii nereden bilecekler göğüs hastalıkları uzmanı dostları olan bir psikiyatristin kafasının nasıl karışabileceğini! Şaka bir tarafa dostlarla mail üzerinden hasbihal ederken -modern zamanlarda böyle oluyormuş artık öğrendik- insan nefes aldığını fark ettiğinde bu bir hastalık belirtisi oluyor diye bir cümle dikkatimi çekti... Bildiğiniz dispne tanımının üzerinden bir tartışmaydı ama bir anda şöyle bir düşünce oluşturdu bende "Ne garip insan aşık olduğunu fark ettiğinde de çoğu zaman nefessiz kalmaz mıydı, öyleyse ne garip hastalığı aşk aynı KOAH gibi..." dedim kendi kendime ya da KOAH ortak parantezinde akıl yürütmeye çalıştım. Çok zorlama mı geldi? Yazının sonuna kadar azıcık sabır...

Şöyle basit bir Google taramasında nefes kelimesinin anlamlarına baktım: Soluk, Şifa amacıyla hastaya okunan dua-konuyla ilgisiz-sigara, pipo içilirken içe çekilen duman-cık bu cıs bir hatırlatma karpuz kabuğu misali teşbihte hata olmaz geçelim- mecaz Canlılık, hayat belirtisi- evet ta kendisi aradığım anlam bu dedim.

Aşkın en kuvvetli hayat belirtilerinden biri olduğunu hangimiz reddedebilirdi? Tıpkı nefes almak kadar gerçek, gerekli ve yokluğunu sarsıcı bir biçimde hissettiren bir tutku değil midir aşk? Hele de ilk aşk, o gençlik yıllarına damgasını vuran ardı sıra gelen tüm erkek ve/veya kadınlarda aradığımız türden yüreğimizi burkan, kanımızı kaynatan o ilk aşk. O dönemlerde aşık olup da içi acımayan ama acıdıkça daha çoğunu istemeyen bir aşık var mıdır aramızda? Umarım

yoktur. Bebeğin aldığı ilk nefesin verdiği acıyla bağırması geldi birden aklıma geldi şimdi bu satırları yazarken, ya da başka bir aforizma anne memesinden ayrılmayı kim istemiştir acaba, bu kadar sadık ve karşılıklı başka hiçbir aşk bulamayacağını bile bile... Belki de ilk ağlamamız da bundandır memeden kopmadan ve onu henüz tanımadan çok önce doğmaktır ilk ve en büyük acı ki ilk solukla bunu haykırırız dünyaya. Tabii bunca romantizmin içinde hayatının bir kısmında hatta belki çoğunda sigarasıyla diğer gam arkadaşlığını kesememiş giderek daha azıyla yetinse de bir gün tamamen kaybettiği sağlığı ve her nefeste azalan soluğunun kuvvetiyle bitkin bir KOAH'lı çok da şık durmuyor ama hayat böyle en güzel anlar bile acıların gölgesiyle soluyor. Ölümlüyüz sonuçta, bunu bilerek bir gün nefesimizin tükeneceğine ayarak ve her dakika bu gerçekle yaşasak da yaşamdan kopamıyoruz. Tıpkı karşılıksız, hoyrat aşklar gibi. Unutmayalım ki şimdi aldığı nefesi fark ederek yani her nefeste işkence çekerek yaşamın kıyısına tutunmaya çalışan bu adama veya kadına yabancı olamaz bu duygu, o da eminim hayatının bir döneminde nefessiz kalacak kadar sevmiştir bence...

Bu yazının oluşma aşamasında, mutfakta sizler duymadan kendi aramızda konuşurken, kendimi de gözden geçirme fırsatı buldum. Hatta belki de bunu yapmak için bu yazıyı hazırlamaya talip oldum kim bilir ya da yaşadıklarım beni bu yazıyı yazmaya itti, daha da ötesi dostlarım bana bu anlamda içimi boşaltma şansı verdi. Hangisi doğru sebep ya da hepsi bilemiyorum, çok önemli değil bu aşamada.

Evet gelelim itiraf kısmının ana temasına, şimdilerde çok moda tabirle açık ve net söylemeliyim ki 35'inden sonra aşık olmak hele hele de onu kaybedince yaşanan keder beni bir KOAH hastasıyla yoldaş etti! Tıpkı

çocukluk hastalıkları gibi erişkinlikte kızamık nasıl öldürücüye aşkta da öyle, daha kötüsü ilk gençlikte geçirilen başıboşluk da bırakmıyor ki daha hafif atlatalım. Ooh söyledim kurtuldum. Babamızın hayırına bu kadar laf kalabalığı yapmıyoruz arkadaşlar, bizim de bir karımız, bizden de bir taraf olacak elbet işin içinde. Yoksa gariban KOAH'lıyı kim hatırlar, e düşünün bir kere siz gariban şizofreni hatırlıyor musunuz değil mi ama? Böyle de sıyrılıveririm işte, meslek hastalığı ne yaparsınız, idare edin biraz daha, bitti bitecek...

Neyse bana dönelim yine üste bir de herkes gibi ilk aşkı annemin hastalığı eklenince siz düşünün halimi... KOAH'lı amca ve teyzeler bana teselli verecek duruma geldi desem abartı olmaz. Onlarla hiç olmadı ilgilenen koskoca bir bilim dalı okumuş etmiş sizin gibi uzmanlar var bense başımı sokacak bir hastaneyi bırakın benimle ilgilenecek bir psikiyatrist bile bulamadım. E tabii KOAH'lıların bir de hastalığının adı var malum benimkinin adı da olmadığından ancak rakı masasına meze neyse bu da cıs bir konu geçelim. Malum psikiyatrlar aşk doktoru olmuyor, aşk doktoru olanlar da psikiyatrist... Üstelik her gün benzeri şikayetleri olan kişilere derman olmaya çalışmak da cabası ne narsizm ama! (İtiraf edin bana acıdınız ya da kes ajitasyonu diyorsunuz, umarım ilk seçenek geçerlidir, neyse) Sahi KOAH'lı kaç göğüs hastalıkları uzmanı vardır bilemem ama aşık olup acı çeken ve bu sırada aşk acısıyla çeşitli hastalık semptomlarının maskesini takıp size gelen insanları dinlemek ve dahi tedavi etmek durumunda olan çok psikiyatrist vardır eminim...

KOAH'lılarda zihinsel fonksiyonlarda bilişsel işlevlerde etkilenme ve hatta demans eğilimi de son dönem dikkat çeken konular arasında -bakın akıllı uslu laflar da edebiliyorum- ama bana sorarsanız nefes almayı bile acı çek-

mekle özdeşleştirmiş bir insanda farkındalığını kaybetmek ancak bir lütf olur. Hangi aşk acısı çeken unutmak istemez ki sonunda bu acıdan kurtulmak varsa... Ya da hangi aşık bilişsel fonksiyonlarını tamamen kullanabilir durumdadır hali hazırda? Aptalca koordinasyon hataları yapmaz mı insan bedeninde aşk, elini kolunu koyacak yeri bile şaşırır insan aşık karşısında ya da daha kötüsü kaybedince aşkını eskisi gibi düşünebilir mi berrakça, saplanmaz mı düşünceleri belli bir noktaya, dikkatini toplayabilir mi? Ne yazık ki bu soruların yanıtları hep aynı "hayır".

"Ne garip insan aşık olduğunu fark ettiğinde de çoğu zaman nefessiz kalmaz mıydı, öyleyse ne garip hastalığı aşk aynı KOAH gibi..."

Gelelim pozisyonel dispnelere... Hani aşkta ortopneik bir durum da oluyor, pozisyondan bağımsız her duruşta her adımda kendini hissettiren bir zorlu solunum ve hatta yokluk hali... Bir türlü sağlığına kavuşamıyorsun giden nefes -can- geri gelmiyor. Alın size KOAH ile bir ortak nokta daha irrevesibilite. O da aşkta gani gani var hani...

Bir başka ortaklık yani işlevsellik kaybı gibi reel ve soğuk bir dille ifade etmek ne kadar doğruysa KOAH'lılardaki gibi aşıklarda da vardır bu kayıp. Hayattan kopma. Kendini Narkissos'un gözlerinde seven gölü düşünün Narkissos ölünce ne olmuştur hali eminim eskisi gibi durgun kalamamıştır o bile. Tamam, fazla bencil bir örnek oldu ama aşkın ve aşığın kendi de bencildir çoğu zaman gözü görmez diğerini. Neyse biz nefessizlikten iki büklüm düşkün hastamızdan uzaklaşmayalım o nasıl eskisi gibi çalışıp üretemezse toplumda var olamazsa arkadaşlarıyla

iki nefes sohbet edemezse bizim aşık da edemez kısaca. Ancak başkasında kendini yeniden sevmeye umuduyla çabalayabilir ama üretimi hep kaybını hep yerine koymaya yöneliktir ki bu da ne kadar tam bir üretim olur yaşadığımız tüketim toplumunda tartışılır.

Yani aşkın ve KOAH'ın ekonomisi bile benzerdir sonunda...

Evet, umarım bu kadar çok ortak nokta sizleri de benim geldiğim yere getirmiştir.

KOAH'lı kader çaresizdir aşığını kaybeden bir aşık, çünkü nefesini kaybetmiş bir candır artık o. Nefes nasıl o bedene dönmezse giden can da dönmez, tedavisi iki durumun da ondan zordur kanımca.

Bu sebeple siz göğüs hastalıkları uzmanlarının işi zor hem de pek çok.

Gerçekçi olup imkânsız istemelisiniz bu hastaları tedavi ederken.

Biz psikiyatristler aşıkları tedavi etmenin bir yolunu bulamadık ama umarım sizler KOAH'lılarda daha iyi bir yol katedersiniz de bizleri bu nefessizlikten kurtarırsınız, umudumuz sizsiniz anlayacağınız.

Belki o zaman bunca ortak noktadan yola çıkarak bizler de sizden feyz alırız kim bilir!

Tereciye tere satmak istemem amma bu yazıyı okuyorsanız eğer vakit ayırıp sizden tek ricam bundan sonra KOAH'lıları biraz daha romantik bir gözle muayene etmeniz çünkü hayatımızın bir döneminde kısa süre için de olsa hepimiz KOAH'dan geçtik.

Ama onlar geçemedi, hala içindeler...

Ve ben de,

Hala aşık ve dahi KOAH'lı bir psikiyatrist...

Osman ELBEK

De te fabula narratur*

*Anlatılan senin hikayendir

Kabul edelim veya etmeyelim, beğenelim ya da beğenmeyelim ekonomi politik üzerinde iki ana yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlardan ilki; herkesin kendi çıkarını arttırmak için bencilce kendi iyiliği için koşması ve bu yolla toplum çıkarına hizmet etmesidir. “Her koyun kendi bacağından asılır ve bu sayede tüm koyun toplumunun refahı artar” düsturu ile özetlenebilecek bu yaklaşımda bireysel olarak kendi çıkarı için çaba harcayan insan, kendi bireysel çıkarını arttırdığı oranda toplumun da çıkarını arttıracaktır düşüncesi yatmaktadır.

Bugün gerek Türkiye’de gerekse neoliberal ideolojinin egemen olduğu her yerde Adam Smith tarafından ifade edilen bu serbest piyasa yaklaşım prensibi (çalışma) hayatı(nı) belirlemektedir. Adam Smith’in, kendi bacaklarından asılan zengin ve yoksul kesimlere bakışı da “[zenginler] fakir-

“Her koyun kendi bacağından asılır ve bu sayede tüm koyun toplumunun refahı artar”

lerden çok az daha fazla tüketirler ve doğal bencillikleri ve aç gözlülüklerine rağmen, sadece kendi rahatlarını sağlamaya çalıştıkları halde, istihdam ettikleri insanların emeğinden istedikleri tek şey kendi gururlarının ve doymaz arzularının tatmini olduğu halde, fakirlerle üretimin tüm katma değerini paylaşırlar” cümlesi ile özetlenebilir. Bu noktada yakın zaman önce yaşanan Soma cinayeti, Adam Smith’in zenginler için ifade ettiği “doğal bencillik”, “aç gözlülük” ve “doymaz arzu” saptamalarını teyit etmektedir.

Ekonomi politikteki ikinci yaklaşımda öncelikle burjuvazinin feodalitenin zincirleri karşısında özgürlük olduğu ifade edilir. Çünkü burjuvazi, feodalitenin ataerkil ve romantik ilişkilerini yıkmış, “doğal efendiler”i yerle bir etmiş ve bireyi esaretine alan dinsel tut-

kuları buzlu sulara boğmuştur. Ama aynı zamanda tutsaklıktır burjuvazi. Çünkü onun yarattığı özgürlük sadece “çıkart özgürlüğü”dür ve insan ile insan arasındaki tüm insani değerleri “nakit ödeme”ye indirgemıştır. Dahası onun mührünü vurduğu uygarlıkta her şeyin değeri adına para denilen yalanla belirlenmekte ve insanlar, ne kadar para kazandırdığı ya da ne kadar para tüketebildiği ile sınıflanmaktadır. Hiç kuşkusuz burjuvazinin özgürlüğü insanın değil, paranın ve metanın özgürlüğüdür. Bu uygarlıkta aşk, sevgi, öfke, nefret dostluk, dayanışma gibi bir dolu insani değer para karşısında ya göz ardı edilmiş ya da paraya endekslemiş ve insanlar değişim değeri üreten mallar halinde tahayyül edilmiştir. Elbette bu tutsaklıktan “herkesin ihtiyacına göre ve herkesin yeteneğine göre” hayat sürebileceği bir özgürlük ütopyası çıkmaz. O nedenle burjuvazinin özgürlüğü insanlık için tutsaklıktır ve aşılmalıdır.

Şimdi düşünelim: bugün itibariyle Soma’da olduğu gibi öldürülürken değil de şanslı olup adına “meslek” dediğimiz işleri yaparken kendimizi yeni baştan özgürce var edebiliyor muyuz? Her ne iş yapıyorsak yapalım o işin planlamasına, üretim sürecine ve sonucuna kendimizden bir öz katabiliyor muyuz? Yaptığımız işte kendimizi mutlu hissedebiliyor muyuz? Örneğin işimizi var ettiğimiz yerde çılgınca sevişmeyi de hayal edebiliyor muyuz? Eğer bu sorulara yanıtımız “hayır” ise taşeronlaşma ve diğer benzeri uygulamalara karşı “iş güvencemiz yok oluyor” çığılığı ile karşı çıkmamalıyız. Bugün yeniden sormak zorundayız: neyin güvencesini kaybediyoruz? Hani şu bizi hiç mutlu etmeyen, bizi kendimize ve topluma yabancılaştıran, insani tüm özelliklerimizi yok eden, beynimizi ve yüreğimizi bir kurt gibi kemiren, bizi ve dünyayı bir metaya çeviren işimizin güvencesini mi kaybediyoruz eğer öyleyse böylesi bir “güvence” olmaz olsun.

Bir devrime ihtiyacımız var: emeğin karşısında insanı yücelten; iş güvencesi karşısında istersek çalışmayı betimleyen; çalışmadan geçinebilecek kadar değişim değeri kazanabileceğimiz yurttaşlık hakkını dile getiren; üretimi çıktı üzerinden değil toplumsal hizmet ve daha önemlisi yaratma sevinci gibi girdilerle değerlendiren; işbaşında uyuklamayı hak olarak kabul eden; insani olmayan emeği lanetleyen; kol emeğini kafa emeği ile bütünleştiren; toplumun gözeneklerine yayılmış iktidar odaklarını ele geçirmeyi değil onu yok etmeyi tasavvur edebilen; toplumsal helezondaki mikroiktidar kavgasının ancak emeğin de özgürleşmesi ile sarsılabileceğini algılayan; sınıfsal çelişki isyanına eşit ve eş düzeyde di-

ğer çelişkilerin isyanını harmanladıkça varılacak yerin yeni bir özgürlük tutsaklığı olacağını gören bir devrime ihtiyacımız var.

Hiç kuşkusuz burjuvazinin özgürlüğü insanın değil, paranın ve metanın özgürlüğüdür.

Görelim ki; böylesi bir devrime, adına “işyeri” denilen ve kendi benliğimizi yok etmek ve bizi ıslah etmek için tasarlanan açık Panoptikon’ları savunarak ulaşamayız. Aksine ilişkiye geçtiği her şeyi metalaştıran ve dahası biyopolitika sayesinde insan türünün yaşamına özgü olguları da bilgi ve iktidar

düzleminin bir parçası haline getiren neoliberal zihniyetin ötesini artık tahayyül etmek zorundayız. Çünkü aksi tutum ne kadar radikal gözükürse gözüksün her zaman benliğin, bilincin, aklın ve yüreğin tutsaklığı olacaktır. Ve unutmayalım ki; bedeni tutsak olanlar daima isyan ederler. Ancak bilinci ve yüreği tutsak düşenler tutsaklıklarının farkında olamayacakları için asla isyan etmezler. Ama onlar her daim içlerinde hep bir “çekip gitme” hissini duyumsarlar, ama bunun nedenini hiç anlayamazlar. Onlar “çekip gitme”ye hep özenirler, birbirlerine hep “çekip gidecek”lerini söylerler ama hiçbir yere gitmezler. Çünkü ıslah olmuşlardır, tıpkı bizim gibi...

Tutsaklıktan kurtulmak özgürlüktür.

Ahmet U. DEMİR

Feynman'ın Sonsuzluğu

Fonda bir park. Koruluk, çimenler, toprak yol. Konuşarak yürüyen bir baba ile oğul. Oğul altı yaşında, gemici kıyafeti giymiş, dört tekerli tahta arabasını çekiyor. Kulağı babasında. Babasının zihnini okuduğunu düşünüyor. Çünkü elindeki anahtarlığı tam da içinden söylediği şarkı ile aynı ritimde sallayıp duruyor. "Yok" diyor baba, "sadece tahmin ettim. Hem böyle bir şey olmaz". Çocuk susmuş, yorgun, yere kapaklandı. Baba oğlunu kucaklayıp banka taşıyor. Birlikte kuşun ötüşünü dinliyor, ne kuşu olduğunu, kuşun adının hangi dilde nasıl söylenebileceğini konuşuyorlar. Çocuk arabanın yanına geçiyor, arabayı ilerletirken geriye doğru yuvarlanan topu gösteriyor. "Top şimdi ileri gidiyor, araba ileri giderken de geriye. Bu neden?". Baba biraz düşünüyor. Sonra arabanın içindeki topu ortaya sabitliyor. Top dururken arabayı itiyor. Araba ilerlerken top aksi yönde yuvarlanıyor. "Top aslında hareket etmiyor yerinde duruyor" diyor. Bu deneyi birkaç kez daha tekrarlıyor. Çocuk merakla babasını izliyor. "İşte" diyor, baba "Bunun adı eylemsizlik. Doğadaki bir yasaya göre hareket eden cisimler hareket etme, duran cisimler de durma eğiliminde. Kimse bunun neden olduğunu bilmiyor. Bak top duruyor, yere göre hareket etmiyor aslında. Hareket eden araba, top ise yerini korumaya çalışıyor..."

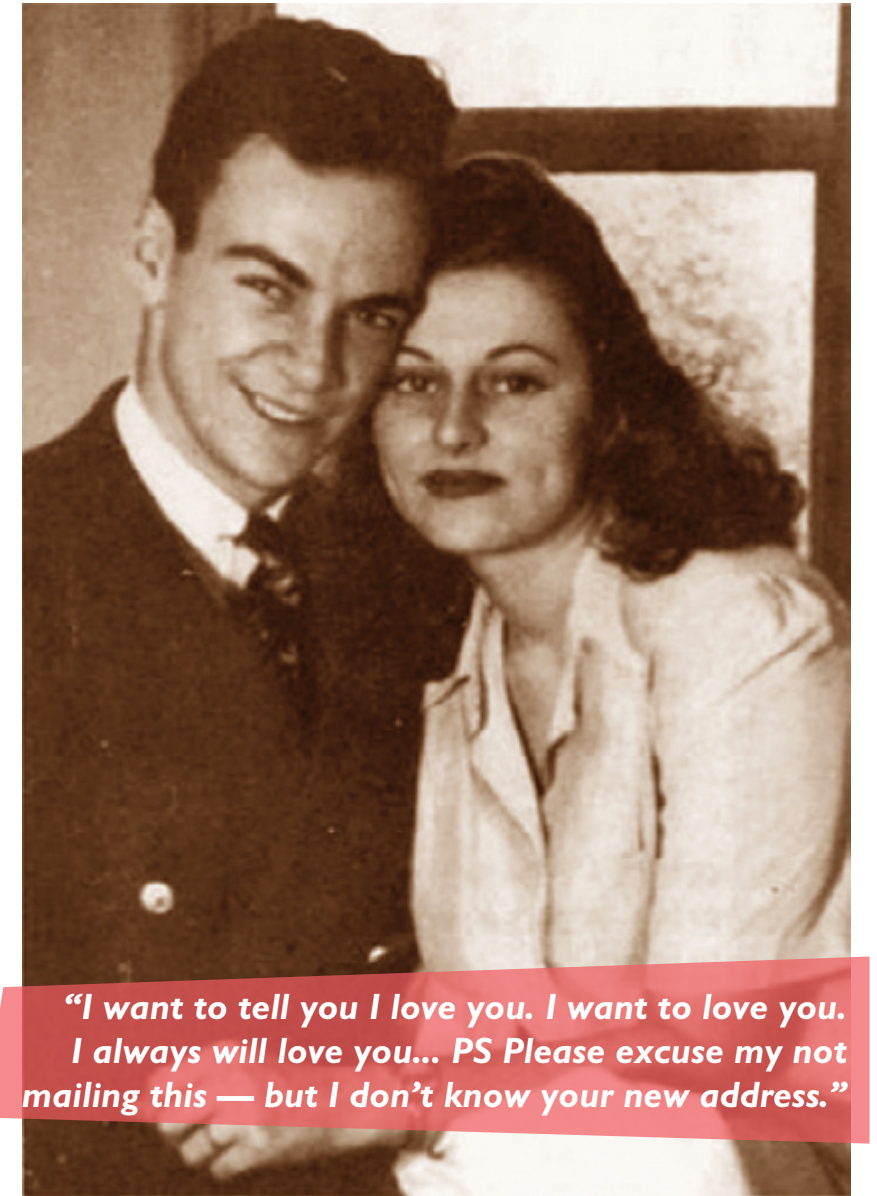
Bu kareler Nobel ödüllü Fizikçi Richard Feynman'ın yaşamının ilk yıllarını anlatan "Infinity" filminden. Feynman, bi-

lime ilişkin ilk derslerini bilime meraklı olan, mucizeleri bile bir doğa olayıymış gibi anlatan babasından alıyor. Sonrasında kendi halindeki bu dahi genci bir partide görüyoruz. Oldukça popüler bir kız olan Arlene gelmeden namı duyuluyor. Kriz döneminde kalabalık salonlarda dans dersi verenler var. Annesinin üst kat komşusu da bunlardan biri. Dansa kimi kaldıracığını düşünmek oldukça heyecan verici. Kızlar için ise işler daha zor. O zamanlar gidip de dans etmek istedikleri erkeği dansa kaldıramıyorlar çünkü. Şansı eline geçiren Feynman, Arlene ile sanki hiç bitmeyecekmiş gibi uzun süre dans ediyor. Arkadaşları da artık Arlene'in "onun kızı" olduğunu anlıyorlar. Tuvalette onu kenara çekip yaptıkları bu itirafa karşın dansa kaldırmaktan da vazgeçmiyorlar "kız"ını.

Başka bir partide, Arlene'in evinde sessiz sedasız oturduğu koltukta gelip buluyor ve onunla konuşuyor Arlene. **"Baksana beğendiğim birisi bana ilgi gösteriyor. Bu harika bir şey..."** Bir şeylerin değiştiğini anlıyor Feynman. Oysa o sıralar oldukça utangaç, çelimsiz olduğunu düşünüyor: Arkadaşları gibi beyzbol oynamıyor: Kazara ona top atsalar gerisin geri atacak onlara. Konuşmalar, kurlar her zaman romantik değil. Sevgilisine atomların parçalanmasını bir oyunmuş gibi anlatıyor Feynman. Başka bir seferinde de Decartes'in "*Düşünüyorum o halde varım*"ında sorunun neden bu kadar dolambaçlı anlatıldığını tartışıyorlar: Piyano ça-

lan, okul gazetesinin editörü, zevkli dokunuşlarla evin dekorasyonuna yardım eden bir misafir olarak evlerine gelip gidiyor, evden biri oluyor Arlene. Feynman'ın okuldaki biricik rakibinin en iyi dersi İngilizce. Matematik, Kimya ve Fizik derslerinde ise en iyi elbette Feynman. İngilizce dersinde, belirleyici olan kitap özeti ödevinde "akıntı, girdap, anafor" kelimelerini peş peşe kullanarak uzattığı yazısıyla rakibinden yüksek not alarak, pek de başarılı olmadığı bu derste şeref listesine giriyor. Böylelikle güçlü rakibini de ekarte etmiş oluyor.

Feynman, Princeton'dan burs alıyor. Artık Arlene ile nişanlılar. Ziyaretleri arasında giderek halsiz düşen, ateşlenen Arlene'in boynunda bir şişlik beliriyor. Hastanede yatırılıp inceleniyor. Tifo, lenfoma gibi tanılar üzerinde duruluyor. Tifo için yapılan test negatif. Hastanın tartışıldığı toplantılara gelen "gıcık" bir doktor, Arlene ayrılırken soruyor "hiç kan tükürdün mü?". Hemşiresi, "Bu nasıl soru böyle, hiç hastaya sorulur mu?" diye hışımla kovalıyor onu. Tıp kitaplarını okuyan Feynman bu kitaplardaki bilgilere bakan birinin ölümcül bir hastalığı olduğuna inanacağı kanısına varıyor. Kitaplara bakılırsa örneğin, lenfödem ve lenfoma arasındaki fark ilkinden sağ olarak kurtulmaktır. Boyundaki şişlik iyileşip sonra vücudun başka yerlerinde kasıkta, göğüste şişlikler beliriyor. Sonra da boynunda tekrarlıyor. Bu bir lenf hastalığı deniyor. Okuduklarından "Hodgkin Lenfoma" tanısını düşünen Feynman, sorularıyla doktorları da etkilediğini düşünmekte haksız sayılmaz. Çünkü onun gündeme getirmesinden sonra ayırıcı tanılar arasına Hodgkin Lenfoma da ekleniyor. Tanı için boyundaki şişlikten biyopsi alınmasına aile izin vermiyor. Feynman ise sorunun ne olduğunu anlamak için bunun gerekli olduğuna ikna ediyor Arlene'i. Sonuç tüberküloz, şu kızıp kovalanan doktorun düşündüğü tanı. Evet, lenf bezlerinin tüberkülozu. Bu arada çift pek de umutlu görünmeyen bu tablo içinde evleniyor: Feynman'ın enerjisini iyi bir bilim adamı olmaya harcaması gerektiğini düşünen babası bu evliliği erken bulsa da.

"I want to tell you I love you. I want to love you. I always will love you... PS Please excuse my not mailing this — but I don't know your new address."

İkinci Dünya Savaşı yılları. Parlak ve genç bir fizikçi olarak Meksika sınırında Los Alamos'da atom bombasını oluşturacak olan Manhattan Projesi'ne katılma teklifi alıyor Feynman. Los Alamos'a giderken karısını da yakındaki bir hastaneye yerleştiriyor. İnce hastalık, sevgili eşini yiyip bitiren hastalık... Tüm bunların ortasında, Los Alamos'da kimi zaman bilgisayarları ucucu eklercesine garip denemelerle yoğun çalışma temposundan fırsat yaratıp hastane ile laboratuvar arasında mekik dokuyup duruyor.

Filmde Feynman'ın eşini ziyaret ettiği sahnelerin birinde, eşinin çamaşırlarını koklarken görüyoruz. Sonra eşinden gözlerini bağlamasını ve çamaşırını saklamasını istiyor. Sadece koklayarak saklanan çamaşırın bulmanın, koku duyusunu ne kadar geliştirebileceğini anlamının peşindedir Feynman. Laboratuvarında da çocuksu denemelerini bırakmayacak, sıkı sıkı

kilitlenen kapıları açarak ayrı bir ün kazanacaktır. Sanki her zaman yaşamın, merak etmenin, sorgulamanın peşindedir. Ne olursa olsun, çaresizlik duygusuna kapılmadan. Sonraki yıllarda oğlu felsefe eğitimi alırken okuduklarından çıkardığı ilk ders de “filozoflar kendilerine gülmeyi bilmeli” olmuştur. Feynman’ın sonsuzluğu yitmiştir, eşi o zamanlar için tedavisi olmayan tüberkülozdan ölmüştür. Eşiyle yaşadığı son bir yıl ise onun için sonsuzluk değerindedir^{1,2}.

Feynman, bu büyük fizikçi, bilimle, sevgiyle, yaşamındaki bir insana ve sevdiğine sonsuzluk dolu bir bakıştı her şeyden önce.

“Bülten için yazı yazmaya oturduğumda, gündemde Özgecan cinayeti–televizyonda mikrofon uzatılan bir kadının haykırdığı gibi katliam mı demeli– vardı. Ne yazık ki bir dizi kıyıcılığın, handiye varoluşuyla doğal bir suçlu gibi görünen kadına karşı şiddetin yeni bir halkası olarak... Daha kötüsü bu hunharlığın sonrasında otoritenin takındığı –en iyimser deyimle timsah gözyaşları diyebileceğimiz– tutum ve şiddeti pekiştiren dil oldu. Babanın, acı içindeki babanın konuşması ile destan yazdığından bahsedilebildi, meydanlarda çocukları gençleri kurşunlatanların bu olayın da takipçisi olacakları söylenebildi, yaşam tarzına uygulanan sözlü şiddetin bu süreçte nasıl davetiye çıkardığı görmezden gelinip “onlar da böyle giyinme” denebildi. Hakikaten sözün bittiği yer olsa, kimse konuşmasa çok daha iyi olacaktı.

Yine aynı günlerde, toraks yazışma grubunda çıplak ayaklı Heidi’nin berisindeki sömürücülük sorgulandı. Ancak bu haklı çıkışların arasında kaçırıldığını düşündüğüm bir şey vardı. Kısacası, eleştirilen dönem batının geçmiş yüzyıldaki durumu-

nu içeriyordu. Nasıl madenlerde “iş kazaları” denen ölümler konuşulurken, geçmiş yüzyıllardaki –Batı’daki madenlerdeki koşullar ve “iş kazaları” bugünün Türkiye’sindeki madenlerle ve “iş kazaları” ile karşılaştırılıyorsa... Böylesi bir anakronizmin içine düşülüyordu. Belki de farkında olmadan. İşin kötüsü geçmişin karşısına çıkarabileceğimiz “şimdi”miz yukarıdaki örneklerden anlaşılabilir gibi pek de övünülecek bir yer değildi. Batı’nın bu çirkin yüzünü akılda tutalım. Doğru. Ama

diğer taraftan bu yüzü en acımasızca eleştirenin, irdeleyeninin, buna karşı tutum alanların içinde küçümsenemeyecek bir Batı olduğunu da görmezden gelmemelidir. Kendi üzerinde düşünebilmeyi, eleştirebilmeyi bilebilmiş bir batıyı. Yanlışta da doğruya da ortak insanlık penceresinden bakabilme becerisiyle... Güzel bir deyimle: teşbihte kusur olmaz.

Feynman, bu büyük fizikçi, bilimle, sevgiyle, yaşamındaki bir insana ve sevdiğine sonsuzluk dolu bir bakıştı her şeyden önce. Anlatmak, paylaşmak istedim*”.

Yararlanılan Kaynaklar

¹ Infinity filmi ile ilgili: <https://www.youtube.com/watch?v=SMaZOCKmcVc>

² Filme kaynak olan kitap: What Do You Care What Other People Think?: Further Adventures of a Curious Character by Richard P. Feynman, Ralph Leighton (Editor), Penguin books, 2007.

*Elbette yaşam, Feynman’ın yaşamı da tamamen bu romanstan oluşmuyor. Anılarında daha çok oradaki eğlenceli zamanlar, şakalaşmalarla geçirdiği Los Alamos günleri var. Manhattan Projesi’nde atom bombasının yapılma sürecinde çalışan Feynman bu dönem üzerine, savaş, atom bombasıyla gelen yıkımla ilgili olarak pek az konuşmuştur. Kimi yerlerde uranyum izotoplarına ayrılması gibi saf fizikle ilgili soruların ona ilginç geldiğini aktarmış, kiminde ise orada tam anlamıyla ne yapıldığını bilmeme gibi teknokratça bir tutumla, “Biz yapmasak Almanlar yapacaktı” yollu gerekçelendirmeler sunmuştur.

Canan DEMİR

Maslow ve Frankl Arasında, Varoluşsal Metronom

“Daha önce sanattan söz etmiştim. Bir toplama kampında böyle bir şey olur mu? Bu, kişinin sanattan ne anladığına bağlıdır. Zaman zaman bir tür doğaçlama kabare düzenleniyordu. Barakalardan birisi geçici olarak boşaltılıyor, birkaç tahta sıra birbirine bağlanıyor veya çivileniyor ve bir program yapılıyordu. Akşam olunca kamptaki konumları çok iyi olanlar (Kapolar ve uzak işyerlerine yürümek zorunda olmayan işçiler) orada toplanıyordu. Biraz gülmek, belki de biraz ağlamak, kısacası unutmak için bir araya geliyorlardı. Şarkılar, şirler söyleniyor, bazıları kampla ilgili olan yergili fıkralar anlatılıyordu. Hepsinin de amacı, unutmamıza yardımcı olmaktı ve oluyordu da. Toplantılar öylesine etkiliydi ki, yorğun olmalarına ve katılmakla günlük yiyecek tayınlarnı kaçırmalarına karşın, bazı sıradan tutuklular da kabareyi görmeye gidiyordu.”

Bu sözlerin sahibi Viktor Emil Frankl Varoluşçu Psikoterapi kuramının en önemli ismidir. Kimdir Viktor Frankl? Onu bu kadar önemli, anlamlı, farklı kılan nedir? Yaşamıyla ilgili hangi detaylar yukarıdaki paragrafı daha özel ve anlamlı kılar?

Viktor Emil Frankl, MD, PhD; Üçüncü Viyana Okulu olarak bilinen akımın kurucusu olan Avusturyalı nörolog ve psikiyatristtir. Varoluşçu terapinin en önemli ismi olan Victor Emil Frankl kendi geliştirdiği kuramın adını logoterapi (Anlam Merkezli Terapi) olarak adlandırmıştır. Kuramında yaşamın

anlamına özellikle vurgu yapan Frankl, 2. Dünya Savaşı’nda Alman toplama kamplarında 4 yıl kadar süren bir tutsaklık geçirmiştir. Burada yaşadıkları ve gözlemledikleri, Logoterapi adlı psikoterapi kuramını geliştirmesine yol açmıştır. Yaşamın anlamını bulabilmek için öncelikle bir amacımızın olması gerektiğini vurgulayan Frankl, acının vazgeçilmez olduğu durumlarda acının da bir anlamı olabileceğini vurgular.

Biyografisine detaylı olarak bakıldığında düşünceleri daha iyi anlaşılır. Yirmialtı Mart 1905’te Viyana’da Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Annesi Prag’in ileri gelenlerinden; babası ise Kuzey Marovyalı zanaatkar bir ailedendir. Frankl, geçim zorlukları nedeniyle Viyana’da sürdürdüğü tıp öğretimine son vermek zorunda kalan babasının gerçekleşmeyen bu arzusunu, hayatının en büyük hedefi olarak kabul etmişti. Psikolojiye olan ilgisi çok erken yaşlarda ortaya çıkar. Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni bitirir. Nöroloji ve psikiyatri eğitimi alır ve bu yıllarda özellikle depresyon ve intihar üzerine yoğunlaşır. Kariyerinin erken dönemlerinde çağdaşı olan **Sigmund Freud** ve **Alfred Adler**’den çok etkilenir. Bindoküzyüzdörtte henüz 19 yaşındayken “Sozialistische Mittelschüler Österreich”’in başkanı olur (-Avusturya’da o dönemde özellikle lise ve üniversite öğrencileri arasında yaygın olan bir sosyal demokratik gençlik hareketi). O dönemlerde üniversite öğrencileri arasındaki intihar girişimlerini önlemeye yönelik oluşturduğu progra-

mın elde ettiği başan nedeniyle **Wilhelm Reich**'in dikkatini çekmeyi başanır. Bindokuzyüzotuzsekiz yılında kendisinin "Yahudi" olması nedeniyle Naziler tarafından "Aryan" hastalara bakması yasaklanır. Bindokuzyüzkırkiki yılında kendisi, eşi, annesi ve babası Yahudi gettosuna kapatılır. Babası bu gettoda pulmoner ödem ve pnomoni nedeniyle ölür. Bindokuzyüzkırkdört yılında eşiyile birlikte Auschwitz Toplama Kampı'na götürülür. Böylece eşiyile yollar ayrılır. Kendisi birkaç toplama kampı gezer. Bu acılı, yorgun ve çaresiz süreçte eşinin başına ne geldiğini bilmemektedir. Onu hayata bağlayan en önemli şey bir gün eşine kavuşabilmek ümididir. Bu sırada, Auschwitz Kampı'ndan Bergen-Belsen Toplama Kampı'na nakledilmiş olan sevgili eş bu kampta hayatını kaybetmiştir oysa... Annesi Elsa ise Auschwitz Toplama Kampı'nın gaz odalarında öldürülmüştür. Yakın akrabalarından tek sağ kalan kız kardeşi Stella olabilmıştır ve onun dışındaki tüm yakınlarını ve akrabalarını toplama kamplarında kaybetmiştir.

İnsanın Anlam Arayışı kitabını bir solukta okudum. Kitabı kapattığımda kafamdan geçen ilk ve en önemli düşünce; akıl almaz acılar yaşamış, tahmin edebileceğimiz her türlü yoksulluk ve yoksunluğu deneyimlemiş bir insan yaşama ve insana dair bu kadar umutluyken "benim" gibilerin umutsuz olmaya hakkı var mı? Benim en büyük sıkıntı -üzüntü- hayal kırıklığı olarak

nitelediğim şeylerin pek çoğu Viktor Frankl için ne anlam ifade ederdi acaba? Şüphesiz ki her insan bir dünya, her yaşanan ve her duygu o yaşamda değerlidir. Niyetim kimsenin acısını, üzüntüsünü küçümsemek değil. Ancak böyle yaşamlara kitaplar, filmler yoluyla tanıklık ettiğimizde acının da bir ölçüğü olduğunu hissetmez miyiz? Viktor Frankl bize ne diyor? Bir toplama kam-

pında, aç, yorgun, hasta ve bitkin bile insan sevdiğinin hayalini kurabilir. Türlü çeşit aşağılamalar ve işkenceler içindeyken bile sanat ve estetik duygusunu koruyabilir. Umudunu yitirmez. Ya da en azından kendi deyişiyile umudunu, sanat ve estetik duygusunu ve yaşama olan bağlılığını kaybetmeyenler öylesi koşullar altında bile daha uzun yaşar. Dönüp kendi hayatımıza bakalım... Her gün hekimler olarak iş ortamlarımızda, vatandaşı olarak ülkemizde, bir canlı türü olarak dünyada ne dayanılmaz üzüntülere, acılara tanık oluyoruz. Bazen kendimizi ne kadar çaresiz ve umutsuz hissediyoruz. Hatta bir böcek, bir sürüngen gibi, öyle ezilip yok edilesi... Böyle mi olmalı, böyle mi hissetmeliyiz? Yoksa, umudu elden bırakmadan yaşamımızın anlamının izini mi sürmeliyiz?

Bu kitabı okuduktan hemen sonra aklıma Maslow geldi. Tıp eğitimimiz sırasında ilk öğretilen şeylerden biriydi Mas-

low'un piramidi... Neden Maslow? Çünkü Viktor Frankl'ın yaşadıklarından çıkardıklarını Maslow'un piramidinde bir yerlere yerleştiremedim.

Ne diyordu Maslow?

"Maslow'a göre birey için o an baskın olan gereksinimler hangi kategoriye ait gereksinimler ise, diğer deyişle günlük etkinlikleri ağırlıklı olarak hangi gereksinimleri doyurmaya yöneliyorsa, kişilik gelişmişlik düzeyi de onun istencinden ya da seçiminden bağımsız olarak bu gereksinim kategorisine karşılık gelen düzeyde bulunacaktır. Belirli bir kategorideki gereksinimler tam olarak karşılanmadan kişi bir üst düzeydeki kategorinin gereksinimlerini algılamaz, böyle gereksinimleri yoktur. Ömek olarak günlük olarak kamını doyurabilen fakat güvenlik içinde bulunmayan, kendini sürekli olarak olası bir tehdit altında algılayan bir insanın, dünya görüşünü geliştirmek için kitap okumak gibi bir gereksinimi yoktur."

Peki, bunları söyleyen Maslow kimdi, nasıl bir insandı?

Abraham Harold Maslow; psikoloji profesörü, humanistik psikolojinin ortaya çıkmasında katkıları bulunan ve "İhtiyaçlar Hiyerarşisi"nin yazarı.

Bir Nisan 1908'de Rusya'dan ABD'ye göçmüş maddi olanakları sınırlı bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak Brooklyn, New York'ta doğdu ve orada büyüdü. Ailesinin ABD'ye göçmesinin en büyük nedeni oğulları Abraham'ın daha iyi bir geleceğe sahip olmasıydı. Çok çalışmasının ve derslerindeki başarısının en önemli nedenlerinden biri de buydu. Maslow yedi kardeşin en büyüğüydü, düzenli ve ağırbaşlı bir yapıya sahipti. Çocukluğu, hatırladığı kadıyla yalnız ve oldukça mutsuz geçmişti çünkü dediğine göre, "Ben hiç Yahudi komşuların olmadığı bir yerdeki tek Yahudi çocuktum, bu sanki beyaz çocukların okuduğu bir okulda tek siyah çocuk olmaya benziyor. İşte bu yüzden kendimi hep dışlanmış ve mutsuz hissediyordum. Ama bu sayede laboratuvarlarda ve kitapların arasında büyüdüm." Abraham Maslow, önce ailesini memnun etmek için hukuk eğitimi aldı; fakat daha sonra psikoloji alanına eğildi. Wisconsin Üniversitesi'nde psikoloji bölümünü bitirdi. Ardından, ailesinin karşı çıkmasına rağmen Aralık 1928'de kuzeni Bertha ile evlendi ve üniversitede onu en çok etkileyecek olan hocası **Harry Harlow** ile tanıştı. Onunla beraber dominantlık savaşı ve insan cinselliği üzerine araştırmalarda bulundu. Bu araştırmalardan sonra kendini biraz daha ilerletmek istiyordu. Bu sebeple Üniversitesi'ne geldi. Burada küçük ölçekli çalışmalar yaparken ikinci akıl hocası **Alfred Adler** ile tanıştı.

Maslow 1937'den 1951'e kadar Brooklyn College'de görev yaptı. Burada profesyonelliklerine ve bireyselliklerine hayran olduğu iki tane daha akıl hocası buldu; Antropolojist **Ruth Benedict** ve Gestalt psikolojist **Max Wertheimer**.

Kendi kendimizi şehirlerde bizler için özel olarak kurulan gettolarımıza hapsettik.

Bu iki konuyu beraber ele almak istiyordum. Bu sayede "muhteşem insan doğası"nı anlayabilecekti. Maslow bu iki davranış hakkında notlar almaya başladı. Bunlar üzerine çok geniş yazılar yazdı. Bu çabalar sonunda İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Metamotivasyon, kendini gerçekleştirme ve olağan dışı deneyimler gibi çalışmalar ortaya çıktı.

Frankl ve Maslow'un aynı dönemin insanı olmaları, benzer ailevi özelliklerden gelmeleri, çağının en önemli bilim insanlarıyla (ortak olanları da var) çalışma şansı yakalamış olmaları gibi pek çok önemli ortak özellikleri olmasına karşın pek çok farklı yönleri de vardı. Evet ama bu iki insanın ortaya koyduğu fikirler ve kuramlar nasıl olmuştu da bu kadar özgün ve öz açısından birbirinden farklı olabilmişti? İkisinin kuramlarını da tamamen yanlış saymak mümkün değil ancak açık şekilde ortada duran bir gerçek var; Viktor Frankl'ın 4 yıllık toplama kampı deneyimini Maslow'un piramidi ile açıklayabilmek pek de mümkün görünmüyor...

Sabah uyandıığımızda, aynaya bakarken. Telaşla giyinip hep aynı metroyu yakalamaya çalışırken. Hergün, her sabah, kendimizi yeniden ve yeniden işe gitmeye ikna ederken. Çalışırken. Dinlenirken. Çıkışta yorgun ama rahatlamış, belki de düşünceli, yarım kalmış bir tebessümle... Eve doğru yürürken ve bir arkadaşın aramasını umut ederken. En "yok" olduğumuzda ve en "var"

olduğumuzda, değişmeyen süreç "varoluşumuzu" sorgulamaktır. Bazıları bilerek, farkında olarak yapar; bazıları farkında olmadan. Ama yaparız.

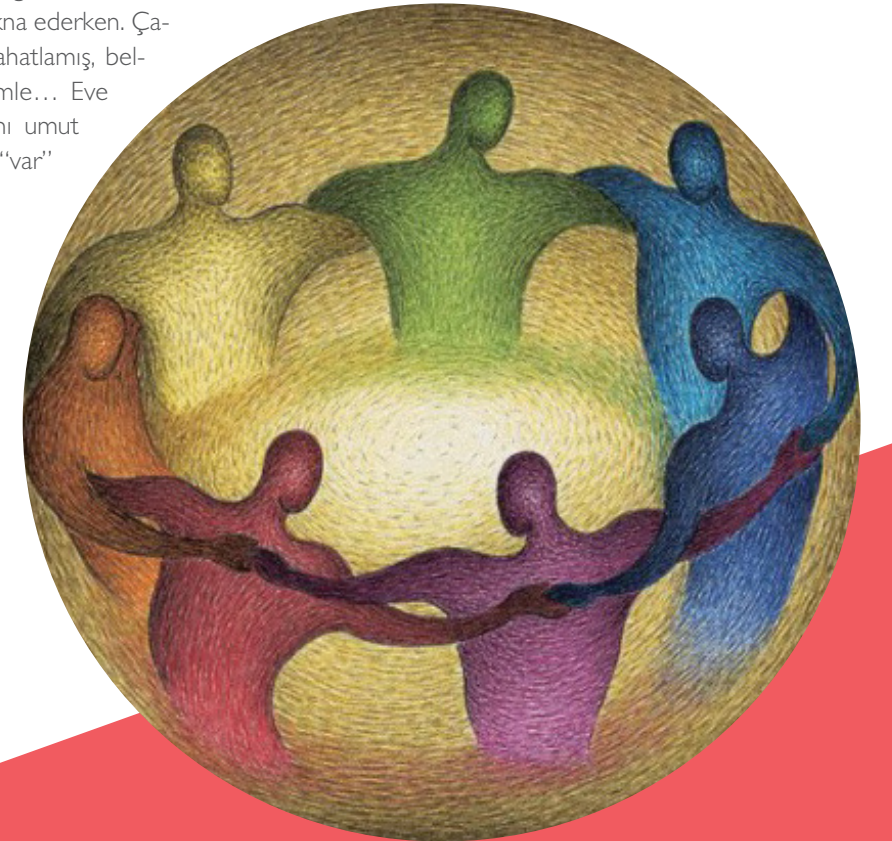
En çok da okurken yaparız sanki. Ben öyle yaparım...

Kendi kendimizi şehirlerde bizler için özel olarak kurulan gettolarımıza hapsettik. Kapitalizmin dev köylerinde artık kendi sitelerimiz, sitelerimizin içinde kendi okullarımız, spor salonlarımız, alışveriş merkezlerimiz, parklarımız, akla hayale gelmedik kim bilir nelerimiz var... İşe gitmek gerekmeseydi sanki sitelerimizden hiç çıkmadan ölebilir hatta gömülebiliriz... Birileri akıl edip evlerden işyerlerine birer tünel açsa, hiç gün yüzü görmeden geçip gidecek gibidir hayat... AVM'lerde tükettiğimiz günlerimiz... Bunların ne kadarı "fizyolojik ihtiyaç", ne kadarı "kendimizi gerçekleştirme ihtiyacı" ve "logos" nerede, "yaşamlarımızın anlamı" nerede?

Ya da hepsine boşver, sür arabayı gitsin...

Yararlanılan Kaynaklar

- http://tr.wikipedia.org/wiki/Viktor_Emil_Frankl
- http://en.wikipedia.org/wiki/Viktor_Frankl
- http://tr.wikipedia.org/wiki/AbrahamW_Maslow
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Maslow_teorisi
- Viktor EF. İnsanın Anlam Arayışı. Okyanus Yayınları 5.Baskı: 2010.

Ayşe BİLGE ÖZTÜRK

Kitaplardan insanı tanıdım

Babam emekli bir edebiyat öğretmenidir. Belki de bu nedenle evimizde her zaman çok fazla kitap olmuştur. Küçük memur evlerinde kütüphane olarak kullanılacak ek bir oda olmadığı için bu kitaplar misafir odasında bulunan vitrinin alt gözlerinde, annemin kullanmaya kıyamadığı yemek takımlarının yanında muhafaza edilirdi. Benim çocukluğumda Google arama motoru "Meydan Larousse-Temel Britannica-Ana Britannica" ansiklopedileriydi. Onlar, bilinmeyen her türlü şeyin temel kaynağıydı. "Ana Britannica"nın cevaplayamacağı bir soru olamazdı. Babam her doğum günümde bana kitap hediye ederdi. Tek bir kitap değil. Çocuk kitapları serisi. Büyük kutulardaki pek çok kitap özenle paketlenmiş şekilde bana verildi. Kutular o kadar büyük olurdu ki çocukken içinden daha farklı başka bir hediye çıkaracağını umut ederdim. Ben üniversiteye gidene kadar babamın bana aldığı hediyeler hiç değişmedi. Çocuk kitapları yaşım büyüdükçe yerini klasiklere bıraktı. Kendi başıma kitap beğenip alma yaşım geldiğimde babamın hediye kitapları da azalarak hayatımdan çıktı.

Üniversite zamanlarında artık ben kendime kitap hediye etmeye başlamıştım. O kitabın içinde olmak, yazarın gözünden o dünyayı ve kahramanlarını tanımak beni hem eğlendirir, hem de dinlendirirdi. Okuduğum bazı kitapların oyunlarını veya sinema filmlerini de izlerdim. O oyunun ya da filmin benim hayalimde canlandırdığım dünyayla ne kadar örtüştü-

ğünü anlamaya çalışırdım. Roosevelt'in dediği gibi kitaplardan insanı tanımaya çalışıyordum. İnsana ait gizli hesapları, art niyetleri, hırsları, sevgileri ve acıları. Bu alandaki en iyi öğretmenim William Shakespeare'di. Kral Lear'i okumuştum. Pek çok kez izlemiştim. "Yaşlı kral, çöküş sürecine giren imparatorluğun yönetimini ve kendi mülkiyetini üç kızı arasında paylaşımaya karar verir. Kral Lear, bu paylaşım öncesi kızlarını toplar ve kızlarına kendisini ne kadar çok sevdiğini sorar. Kızlarından Albany Dükü'nün kansı Goneril ve Cornwall Dükü'ne gönlünü kaptıran Regan sahte ve entrika dolu cümlelerle babalarını ne kadar sevdiğini anlatırlar. Kızların en küçüğü Cordelia ise dürüstçe, yalın ve sahici cümlelerle babasına olan saygı ve sevgisini dile getirir. Yaşlı Kral, küçük kızının süslü olmayan sevgi cümlelerine inanmaz ve onu sürgüne gönderir. Yönetimi kızları Goneril ile Regan arasında paylaşır. Lear'in kızgınlıkla verdiği bu karar sonucunda, güç paylaşımı ve iktidar hırsı adına öldürme ve ölümler başlar."

Ben kitapları küçük kitabevelerinden alırdım. Kafe hizmeti olmayan günümüz kitabevelerinden çok farklı bu küçük dükkânlarda aradığınız her kitabı bulabilirsiniz. Küçük bir alana bu kadar çok kitabın nasıl sığıdığı, daha da önemlisi arınan kitabın nasıl bu kadar kolay bulunabildiği o dönemde benim en çok merak ettiğim şeydi. Bu dükkânlarda, kitabevi sahipleriyle uzun sohbetler yapabilirsiniz. Bu kişiler sadece

Umarım ben de bir gün kızım kitap okumanın onu hiçbir dijital ortamda keşfedemeyeceği bir dünyaya götüreceğini öğretmeyi başarabilirim.

kitap tavsiyelerinde bulunmuyorduk, birbirimize sevdiğimiz kitapları da hediye ediyorduk. Yıllar içinde farkettim ki tüm bu zamanlar içinde belki de yüzlerce hediye kitap almışım. Arkadaşlarımla yaptığım kitap paylaşımları sadece okuduğum kitaptaki dünyayı anlamamı değil, arkadaşlarımla ilgili çeşitli ayrıntıları keşfetmemi de sağlıyordu. Amin Maa-louf'un "Doğu'dan Uzakta" romanı ülkelerinde patlak veren iç savaştan sonra terk ettikleri yurtlarına dönen bir grup arkadaşın hikâyesini anlatıyordu. Aynı zamanda, benim arkadaşımın da yaşadığı ülkeyle ilgili kaygılarını anlatıyordu. Goce Similevski'nin "Freud'un Kız Kardeşi" romanı dünyaca ünlü psikanalist Sigmund Freud'un ve onun dört kız kardeşinin yaşanmış öykülerini anlatıyordu. Aynı zamanda bana kitabı hediye eden arkadaşımın kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitsizliğe bakış açısını da yansıtıyordu.

Kitap okumak insanları anlayabilme becerisini geliştiriyordu. Benim ve aslında pek çok kişinin de kitap okurken keşfettiği bu gerçeği yakın zamanda yapılmış bilimsel bir çalışma da onayladı. Kanada York Üniversitesi'nden bir psikolog olan Raymond Mar ve Toronto Üniversitesi'nde Psikoloji Profesörü olan Keith Oatley, kitap okuyan bireylerin diğer insanları daha iyi anlayabildiğine dair bir çalışma yayınladı¹. Bu sonuçlar, empati kurmayı beceren bireylerin daha fazla roman okumayı tercih edebileceği olasılığını da gündeme getirdi. Raymond Mar tarafından benzer çalışma küçük çocuklarda da yapıldı ve kitap okumanın çocuklar üzerinde de olumlu etkileri gösterildi. Roman, şiir vb. okumaların derin bir okuma sağladığı ve web üzerinden yapılan yüzeysel okumanın aksine zihinsel ve duygusal gelişimi arttırdığı belirtildi. Kitap okumanın web üzerinden yapılan okumalara göre daha çekici, daha tatmin edici ve daha etkili olduğu üzerine de vurgu yapıldı¹.

Ben, kısaca çocukluğu ve gençliği kitaplarla renklendirilmiş bir dönem geçirdim. Hala kitap okumayı çok seviyorum. Kitap kokusunu, kitabı elimde tutmayı ve kitabın dünyası içinde olmayı seviyorum. Dijital ortam üzerinden romanlar okuyamıyorum. Beni kitaplarla tanıştıran babam olmuştur. Ben kızımı dijital dünyayla tanıştırdım. Umarım ben de bir gün kızım kitap okumanın onu hiçbir dijital ortamda keşfedemeyeceği bir dünyaya götüreceğini öğretmeyi başarabilirim.

Yararlanılan Kaynak

¹ Reading Literature Makes Us Smarter and Nicer. <http://ideas.time.com/2013/06/03/why-we-should-read-literature/>

GÖRÜNMEZ TEHLİKE

PM Parçacık Madde

(Particulate Matter)

Dünya Sağlık Örgütü, 2012 yılında 4,3'ü ev içi, 3,7 milyonu dış ortam kirliliğine bağlı olmak üzere 8 milyon kişinin hava kirliliği nedeniyle öldüğünü bildirmektedir. Parçacık maddeler, hava kirliliğini oluşturan önemli kirleticilerden bir grubu oluşturmaktadır.

Görünmez Tehlike

PARÇACIK MADDE

(Particulate Matter)

Haluk ÇALIŞIR

Parçacık madde, havada katı, sıvı ya da katı bir çekirdeğin etrafında sıvı ile kaplı bir karışım olarak bulunabilen küçük parçacıklardır.

Bileşimleri değişkendir. Toz, duman, is, kurum, su, uçucu organik bileşikler, metaller, bakteriler, sporlar, siyah karbon, inorganik iyonlar gibi hem organik, hem de inorganik maddelerden oluşabilir.

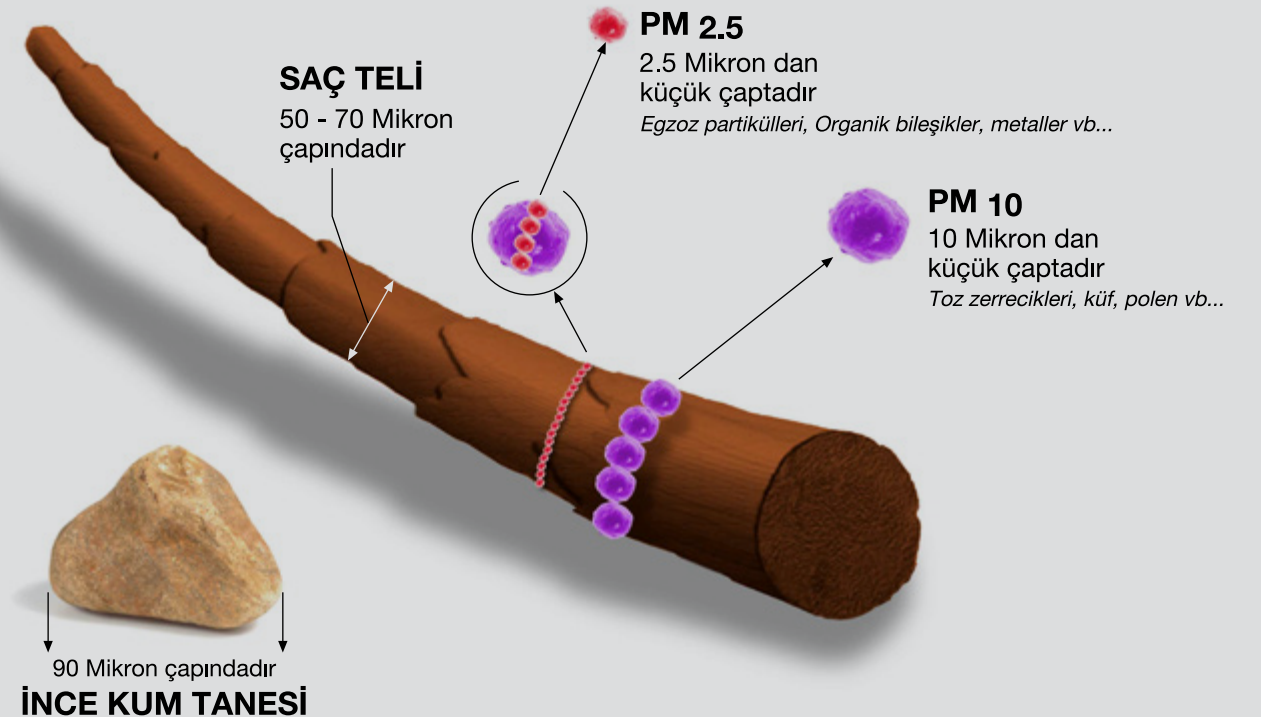
Orijinleri, oluşum mekanizmaları, kimyasal bileşimleri farklı olan parçacık maddeler, aerodinamik çaplarına göre ayrılırlar.

► **Solunabilir parçacıklar:** Çapı 100 mikrondan küçüktürler ve solunum ile kolaylıkla burun ve ağızdan organizmaya girebilirler, ancak bunların çoğu üst hava yolları savunma sistemi tarafından tutulurlar.

- **PM10 :** Çapı 10 mikrondan küçük olanlardır. Solunum sistemine penetre olabilirler. Üst hava yollarında irritasyona neden olabilirler.
- **PM 2,5 :** Çapı 2,5 mikrondan küçük parçacıklardır. Solunum sistemi başta olmak üzere, alveoller aracılığı ile dolaşım sistemine karışarak, kardiyovasküler sistem ve serebral dolaşım üzerinde damar intimasında inflamasyona neden olurlar. Oluştugu kaynaktan yüzlerce, binlere kilometre uzaklara yayılabilirler.
- **PM 0,1 :** Çapı 0,1 mikrondan küçük parçacıklardır.

Parçacık Maddelerin boyutları, sağlık etkileri açısından önemlidir. Çapı 2.5 ile 10 mikron arasında olan parçacıklar birkaç saat içerisinde çökebilirken, çapı 2.5 mikrondan küçük parçacıklar ise atmosferde asılı olarak bulunma özelliğindedirler.

PARTİKÜL MADDE Boyutları

PM 2,5 parçacıklar ağır metaller ve toksik kirleticileri daha fazla barındırma özellikleri nedeniyle daha patojendirler.

Dış ortamda; trafik, endüstriyel kirlenme, hafriyat, inşaat ve madencilik faaliyetleri, orman yangınları, kum fırtınaları, soba ve kalorifer bacalarından yayılan dumanlar, volkanik patlamalar v.b nedenlerle oluşurlar. Kömürlü termik santral bacalarından yüzlerce kilometre uzaklara yayılabilirler.

Parçacık Madde İç ortamlarda ise özellikle ısınma ve yemek yapmak için yakılan ocaklardan ev ortamına yayılırlar. En önemli kaynak ısınmada kullanılan katı yakıtlardır. Bunlar: Kömür, linyit, odun, tezek, kurumuş bitki kalıntılarıdır. Ülkemiz genelinde evlerin %57'si soba ile ısınmaktadır. 50 ilde soba kullanım oranı %70'dir. Ev içi ısınma ve pişirme amaçlı katı yakıt kullanımı, doğrudan düşük sosyoekonomik durumla ilişkilidir ve yüksek sağlık sorunları ile paralel seyretmektedir. Ayrıca ev içinde sigara dumanı önemli bir kirleticidir.

Parçacık maddeler, başta akciğer kanseri, KOAH, Astım, tromboemboli gibi solunum sistemi hastalıklarına, kalp krizleri, aritmi, kalp yetmezliği gibi kardiyovasküler sistem hastalıklarına, inme, bunama gibi norolojik sistem hastalıklarına, çocuklarda akciğer gelişiminin bozulmasına, sık solunum yolu enfeksiyonu ataklarına, astım gibi hastalıklara, ev içi

maruziyetlerde özellikle kadınlarda katarakt gibi hastalıklara neden olmaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ülke çapında hava kirliliğini izlemekte ve online olarak <http://www.havaizleme.gov.tr/> sitesinde anlık olarak yayımlamaktadır. Ancak henüz düzenli ve yaygın **PM2,5** izlemi yapılmamaktadır.

PM sınır Değerleri:

Avrupa Birliği parçacık madde limitleri;
Günlük ortalama 50 µg/m³
yıllık ortalama : 40 µg/m³ ,
PM 2,5 için yıllık ortalama : 25 µg/m³ olarak belirlemiştir.

Dünya Sağlık Örgütü sınır değerleri konusunda daha düşük değerler belirlemiştir.
PM10 için günlük ortalama değerler: 50 µg/m³,
yıllık: 20 µg/m³;
PM 2,5 için ise,
günlük: 25 µg/m³,
yıllık: 10 µg/m³'dir.

Ülkemizde ise sınır değerler her iki limit standartlarından daha yüksektir. Türkiye'de hava kirliliği için zaman zaman ölçülen değerler, ülkemizin belirlediği değerler dikkate alındığında çok yüksekmiş gibi görünmese de, aslında AB ve DSÖ verilerine göre yüksek kalabilmektedir.

PM10 için, 2014'de günlük 100 µg/m³, yıllık ise 60 µg/m³ olarak belirlenmiştir. Avrupa birliği limitleri ancak 2019 yılında geçerli olacaktır. **PM2,5** için henüz bir limit değer bulunmamaktadır.

Ülkemizde halen işlemekte olan 20 adet kömürlü santrale ek olarak, 80 yeni kömürlü termik santral yapımı planlanmaktadır. Kömürlü termik santraller özellikle **PM** kirleticileri yayarak havayı, atıklarını fabrika ve yerleşim yerine yakın ve gömülmemiş halde bulundurmaları ve bunların da toprağa ve suyu kirletmeleri nedeniyle önemli sağlık riskleri oluşturmaktadırlar. Koruyucu toplum sağlığı, hastalıkların ve ölümlerin önlenmesi için konu hakkında çevremizi bilgilendirmek, karar vericileri uyarmak, hekimlik sorumluluğuz arasında yer almaktadır.

Kömürlü termik santraller ve yapılması planlanan termik santraller için <http://karaatlas.org/> web sitesinden bilgi alınabilir.

Ozon, Azot dioksit, Volatil Organik Birleşik(VOC), Karbon Monoksit, sülfür dioksit ve **parçacık madde** gibi altı grup hava kirleticisi bulunmaktadır. **PM 2,5** havada asılı kalabilmesi ve kilometrelerce uzaklara yayılabilmesi solunduğunda alveollere kadar ulaşır, dolaşıma geçebilmesi nedeniyle oldukça toksik bir kirleticidir. Yıllık ortalama **PM 2,5** düzeylerinde 5 µg/m³ artışın, koroner ataklarda %13 artışa neden olduğu ESCAPE çalışması sonucunda gösterilmiştir.

- Daly, A. and P. Zannetti. 2007. An Introduction to Air Pollution – Definitions, Classifications, and History. Chapter 1 of AMBIENT AIR POLLUTION (P. Zannetti, D. Al-Ajmi, and S. Al-Rashied, Editors). Published by The Arab School for Science and Technology (ASST)
- D.E. Newby et al. Expert position paper on air pollution and cardiovascular disease. European Heart Journal doi:10.1093/eurheartj/ehu458
- Onat B., Stakeeva B.: İstanbul'da farklı ulaşım türleri ile seyahat esnasında maruz kalınan partikül maddenin (PM2.5) belirlenmesi. IX. Ulusal Tesiat Mühendisliği Kongresi. Sempozyum Bildirisi. 2009. 621-629.
- Cesaroni G. et al. Long term exposure to ambient air pollution and incidence of acute coronary events: prospective cohort study and meta-analysis in 11 European cohorts from the ESCAPE Project
- BMJ 2014;348:f7412
- <http://www.ibb.gov.tr/sites/CevreKoruma/HavaKalitesi/Documents/LimitDegerler.pdf>
- SÜREN P.: Zonguldak kent merkezi atmosferik partikül madde kirliliğinin; PM2,5 ve PM10 boyut dağılımı, kay-nak ve metalik kompozisyon temelinde incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Ens-titüsü Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı. 2007.

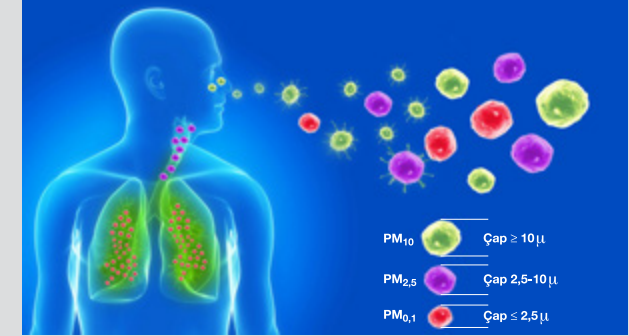
<http://www.ibb.gov.tr/sites/CevreKoruma/HavaKalitesi/Documents/LimitDegerler.pdf>

http://www.who.int/phe/health_topics/outdoorair/databases/en/

KİRLİTİCİ	AB-Limit Değerler			Türkiye-Limit Değerler							Türkiye için AB Limit Değerlerin Geçerli Olacağı Tarih
	Süre	Limit Değer	Aşma Sayısı	Süre	2009 ve Öncesi Sınır Değer	2010 Sınır Değer	2011 Sınır Değer	2012 Sınır Değer	2013 Sınır Değer	2014 Sınır Değer	
		(µg/m ³)			(µg/m ³)	(µg/m ³)	(µg/m ³)	(µg/m ³)	(µg/m ³)	(µg/m ³)	
SO ₂	saat	350	24 kez/yıl	saat	900	900	900	900	900	500	1 Ocak 2019
	24 saat	125	3 kez/yıl	24 saat	400	370	340	310	280	250	
	kış dönemi	20	-	kış dönemi	250	225	200	175	150	125	
	yıl	20	-	yıl	150 (insan sağlığı)	150	150	150	150		
NO ₂	saat	200	18 kez/yıl	24 saat	300	300	300	300	300	300	1 Ocak 2024
	yıl	40	-	yıl	100	92	84	76	68	60	
NO _x	saat	30	-	-	-	-	-	-	-	30	1 Ocak 2014
	yıl	30	-	-	-	-	-	-	-	30	
PM10	24 saat	50	35 kez/yıl	24 saat	300	260	220	180	140	100	1 Ocak 2019
	kış dönemi			kış dönemi	200	178	156	134	112	90	
Pb	saat	40	-	yıl	150	132	114	96	78	60	1 Ocak 2019
	yıl	0,5	-	yıl	2	1,8	1,6	1,4	1,2	1	
C6H6	saat	5	-	-	-	-	-	-	-	10	1 Ocak 2021
	yıl	5	-	-	-	-	-	-	-	10	
CO	8 saat	10000	-	8 saat						16000	1 Ocak 2017
	yıl		-	yıl	10000	10000	10000	10000	10000	10000	
O ₃	24 saat		-	24 saat	30000	26000	22000	18000	14000	10000	1 Ocak 2022
	8 saat	120 (hedef değer)	25 gün/yıl	8 saat	120 (2022 için hedef değer)						
Arsenik	saat	180 (bilgi eşiği)	-	saat	180 (bilgi eşiği) 240 (uyan eşiği)						
	saat	240 (uyan eşiği)	-	saat							
Benzo(a)piren	yıl	0,006	Bir yılda PM10 fraksiyonundaki toplam içerik için hedef değer	yıl						1 Ocak 2020	
	yıl	0,005		yıl							
	yıl	0,02		yıl							
	yıl	0,001		yıl							

NOT: 1 Ocak 2014'ten itibaren AB limit değerlerin geçerli olacağı tarihe kadar limit değerler toleranslı değerlerdir. AB Limit Değerlerin geçerli olacağı tarihlere kadar tolerans payları sıfırlanacak şekilde her 12 ayda bir eşit miktarda yıllık olarak azaltılır

Partiküler Madde Penetrasyonu

Parçacık maddeler ile ilişkili hava kirliliğinin neden olduğu sağlık sorunları günümüzde giderek daha iyi anlaşılmaktadır. Her gün soluduğumuz havanın tüm canlıların sağlığını olumsuz olarak etkilemeye başlamış olması, sağlıkçıların kayıtsız kalamayacağı bir duruma gelmiştir. Bu nedenle içinde yaşadığımız havanın durumunu kontrol etmek için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayımlanan verileri, sık sık <http://www.havaizleme.gov.tr/> web sitesinden kontrol etmek fikir verici olabilir.

Çevre mücadeleleri ve termik santraller

Ali Osman KARABABA

Madde 17: Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Madde 56: Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Yaşam hakkımızı ve çevre hakkımızı korumak için suç işlemeyen direnmeye devam ediyoruz ve edeceğiz. Eğer bu ülkede anayasal bir düzen söz konusu isel Hükümet de Anayasa'nın yukardaki iki maddesinde belirtilen görevlerini yerine getirmiyorsa!

Çok yaşamsal bir soru var; kendimize sormamız olabildiğince dürüst ve açık yüreklilikle yanıt vermemiz gereken. "İnsan doğanın bir parçası mı olmalı, yoksa onu gereksinimlerine göre istediği gibi şekillendiren bir varlık mı?" Ne dersiniz?

Aslında doğa ile ilgili her şey bu yol ayrımını oluşturan sorunun yanıtında saklı. Nedenini siz de çok iyi biliyorsunuz,veya ben öyle düşünüyorum. Eğer yanıt "doğanın bir parçası" olduğumuz yönünde ise, tüm yaşamımızı değiştirmemiz, basitleştirmemiz, ekolojinin kurallarına göre (bkz. Çevre ve Ekoloji, Kışlalıoğlu, Berkes, s:19-26) yeniden şekillendirmemiz gerekecek. Bu zor ama başarılabilir, hatta gelinen noktada mutlaka başarılması gereken bir hedef ve dünyada örnekleri de var. En bilineni Auroville (Hindistan).

Eğer yanıt "insan doğaya hakim olmalı ve gereksinimlerine göre onu şekillendirmeli" ise, zaten bu yolda son hızla ilerliyoruz. Doğanın el değmemiş son alanlarına da ulaşmış buralardaki değerlere el koyuyoruz. Buna da "toplumsal refahı artırmak" gibi aldatıcı kılıflar uyduruyoruz. İnsan sayısının giderek arttığı, tüketimi karşılamak için üretmek gerektiği biçiminde gerekçeler ileri sürüyoruz. Ve bilimsel verilere göre giderek kendi sonumuzu hazırlıyoruz.

Kendi sonumuzu hazırlamak dediğimizde bugünlerde benim aklıma ilk küresel ısınma ve iklim değişikliği geliyor. Küresel ısınma deyince sera gazları, sera gazları deyince de başta karbondioksit geliyor aklıma. Sanayi devriminden bu yana fabrika bacalarından, konutlardan, otomobil egzozlarından giderek daha çok atmosfere verdiğimiz karbondioksit. Küresel ısınma sonucu oluşan, denizlerin yükselmesinin yaklaşık 1,5 metreye ulaşması halinde, ki bunun çok üzerinde olabileceği yönünde ciddi öngörüler de var, dünyada en azından 300 milyon insanın yaşam alanlarının sular altında kalacağını, bu insanların yeni yurtlar bulma zorunda olduklarını, bu insanlara "iklim mültecileri" adının verildiğini bilmek insanı çok huzursuz ediyor.

Huzursuzluğumuz, en çok karbondioksit üreten sanayi tesislerinin başta kömürle çalışan termik santraller ve ardından çimento fabrikaları olduğunu öğrendiğimizde daha çok artıyor. Çünkü ülkemizde en çok yatırım yapılan sanayi sektörleri bunlar. Bu iki sanayi tesisi en çok karbondioksiti atmosfere vermek yanında, en çok havada asılı kalan partikülleri de veriyorlar. Günümüzde ekonominin konut yapımına dayandırıldığını, hem iç hem de dış çimento talebini karşılamak için var olan çimento fabrikalarının kapasitelerinin artırılması yanında yüksek kapasiteli yenilerinin çevre mevzuatının ve halkın isteklerinin yok sayılarak yapıldığını biliyoruz. Ülkemizin enerji gereksiniminin giderek hızla arttığı, bu gereksiniminin karşılanması için "yerel kaynaklardan yararlanılması" aldatmacasıyla kömürle çalışan termik santral yapımına hız verildiğini, bu bağlamda yine çevre mevzuatının ve halkın isteklerinin yok sayıldığını görüyoruz. Ayrıca yapılması planlanan termik santrallerin (yaklaşık 80 adet) çoğunun yerel kömürle değil ithal kömürle çalıştırılacağını da biliyoruz.

Bildiğimiz bir başka nokta da kömürle çalışan termik santrallerin toplumsal sağlık maliyeti. Avrupa Birliğini oluşturan 27 ülkede bulunan termik santrallerin yılda 18.200 prematür ölüme (doğumda beklenen ortalama yaşam süresini tamamlamadan

ölenler), 2.100.000 tedavi gününe, 4.100.000 çalışma günü kaybına ve 28.600.000 alt solunum yolu hastalığı bulgusu olan insana mal olduğunu HEAL Raporu'ndan öğreniyoruz. Aynı hesaplama yöntemiyle ülkemizdeki termik santrallerin 7.900 prematür ölüme neden olduğunu görüyoruz. Bütün bunları bilmek, görmek, yaşamak toplumsal tepkileri de beraberinde getiriyor.

Bindokuzyüzdoksanlı yılların ortalarında Aliğa'ya bir termik santral yapımı projesi gündeme gelmişti. Örgütlenen İzmirli tepkilerini, Cumhuriyet Meydanı'ndan Aliğa'ya kadar ele ele tutuşup insan zinciri oluşturarak gösterdiler. Termik santralin yapılması planlanan Gencelli ve Gerenköy'de İlhan İrem, Cem Karaca, Bulutsuzluk Özlemi, Mozaik, on binlere şarkı söyledi termik santrale karşı. Ve zafer, proje iptal edildi.

Aliğa Termik santral projesiyle aynı döneme denk gelen bir başka çevre düşmanı proje daha vardı, Bergama-Ovacık Altın Madeni projesi. Madenin çevresinde bulunan köylerde yaşayan halk, Bergamallılar, İzmirli, demokratik kitle örgütleri, sivil toplum kuruluşları ele ele verip ülkemiz çevre mücadele tarihine altın harflerle yazılan "Bergama Mücadelesi"ni yaratılar. Bu mücadele sürecini bizzat içinde yaşayarak öğrendik. Bu süreci yaşayan çevreye duyarlı tüm vatandaşlar; Bergama köylüleri, siz biz hepimiz sivil itaatsizlik kavramının ne olduğunu öğrendik ve herkese öğrettik. Yasalara karşı gelmeden, zor kullanmadan, kavga etmeden direndik. Anayasanın, yasalarımızın bize verdiği hakları sonuna kadar kullanmaya çalıştık.

"İnsan doğanın bir parçası mı olmalı? Yoksa onu gereksinimlerine göre istediği gibi şekillendiren bir varlık mı?"

Bu eylemlilik sürecinden bir örgüt çıktı, Ege Çevre ve Kültür Platformu (EGEÇEP). Ege Bölgesi'ndeki çevre mücadelesi için kurulan sivil toplum kuruluşlarının ve demokratik kitle örgütlerinin bir araya gelerek kurdukları bir üst örgüt. EGEÇEP; altın madenlerine, taş ocaklarına, termik santrallere ve benzeri birçok çevre sorununa yönelik eylemlilik ve hukuksal süreçleri bir arada yürütmektedir.

Yaşadığımız tüm çevre mücadelelerinde gördüğümüz en güzel görüntülerde, çekilen tüm karelerde en önde kadınlarımız vardı. Ninelerimiz, analarımız, bacılarımız... Yaşam hakkımızı savunuyoruz diyen, havası, suyu ve toprağı için mücadele eden ve kazanan. Aslında Anayasamıza baktığımızda çevre mücadele süreçlerinde bize güç veren iki madde var:

Madde 17: Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Madde 56: Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Yaşam hakkımızı ve çevre hakkımızı korumak için suç işlemeyen direnmeye devam ediyoruz ve edeceğiz. Eğer bu ülkede anayasal bir düzen söz konusu isel Hükümet de Anayasa'nın yukardaki iki maddesinde belirtilen görevlerini yerine getirmiyorsa!

Greenpeace ve bir sessiz katil meselesi

Kim bu Greenpeace?

Buket ATLI

Greenpeace Akdeniz için çalışmaya başladığımda çoğunlukla bankalarda çalışan arkadaşlarıma bizim departmanların ve aldığımız eğitimlerin isimlerini söylediğimde genellikle alay konusu olurdu. Sonuçta, eylem ve gönüllü birimin bir departmanı olan, GDO'lu ürünlerle dolu bir tarlaya girip normal tohum ekmenin şiddetsizlik olup olmadığını tartışıldığı bir ortamın varlığı çoğu kişi için kolay kolay inanılır değil.

Her şey, 1971'de küçük bir grup pasifist, ekolojist, gazeteci ve hippinin kiraladığı eski bir tekne ile Amerika'nın nükleer denemeleri protesto etmek ve Alaska'nın kuzeyindeki nükleer deneme sahasına gitmeleri ve oradaki varlıkları ile denemeyi durdurmaları ile başlamış. Greenpeace'in bu yolculuğunun, daha on yıllar boyunca devam edeceğini kimse bilmiyordu; ve bu yolculuğun dünyayı değiştireceğini de...

Greenpeace'in ilk kurucuları tarafından benimsenen bağımsızlık, şiddetsizlik, yaratıcılık, çevre suçlarına şahitlik etme ilkeleri şimdi de Greenpeace'in temel ilkeleri haline geldi. O günden beri 41 farklı ülkede, 3 milyonu aşkın destekçisi olan Greenpeace, bugün denizleri arşınlayan gemileriyle dünyada nükleer atık ticareti, nükleer tehlike, akıntı ağları, tehlikeli atık ticareti, okyanuslar, iklim değişikliği gibi konularda aktif çalış-

malar yürütüyor. Ayrıca, İngiltere'de Exeter Üniversitesi'nde bulunan laboratuvarı ve araştırma ekibi ile bilimsel ölçümler, incelemeler, araştırmalarla kampanyalarını destekliyor.

Greenpeace, tüm dünyada çevreye karşı işlenen suçlara karşı kampanyalar yürütüyor. En büyük farklarımızdan birisi çoğunlukla iklim değişikliği, amazonların yok olması veya Kuzey Kutbu'nda petrol çıkarılması gibi küresel olan ve herkesi ilgilendiren konularda, dünya çapında bir organizasyon olarak çalışmamız. Bu kampanyaların asıl amacı değişim yaratmak ve en temel ilkelerinden birisi de **barışçıl doğrudan eylemler**. Barışçıl doğrudan eylemler, tüm kampanya çalışmalarının sadece görünen yüzüdür. Şiddet içermeyen doğrudan eylemlerle suçlara tanıklık etmek, suçlular üzerinde baskı oluşturmak ve kamuoyu yaratmak, bir Greenpeace kampanyasının en çok dikkat çeken yanısıdır. Bu yüzden, genelde **'kendini zincirleyen gençler'** olarak tanınıyoruz. En büyük gücümüz çevreyi korumak için etkinlikler yapan ve hapis cezalarıyla, fiziksel tehditlerle ve politik işkencelerle karşı karşıya kalan gönüllülerimiz. Örneğin, 2014 yılı Eylül ayında Greenpeace'in Rainbow Warrior gemisi geldiğinde, Zonguldak'ta kömür taşıyan gemileri, o kömürler yanınca hava kirliliğine neden olup daha fazla kişinin ölümüne neden olmasın diye kendi hayatını tehlikeye atan ve sonra karakolda polislerle neden eylem yaptınız denildiğinde saçtan ince gözle görülmeyen partikül maddeleri ve kömürlü termik santrallerin zararlarını anlatan gönüllülerimiz...

Kampanya etkinliklerimiz tabii ki sadece eylemlerden oluşmuyor. Gerektiğinde amacımıza ulaşabilmek için yetkililerle görüşmeler, uluslararası anlaşmalara gözlemci olarak katılma ve lobi faaliyetleri, seçenekler ve çözümler üretmek (bu konuda çalışmalar yapıp, onları raporlar, basın toplantıları vb. yöntemler ile kamuoyuna sunmak) gibi etkinlikleri de içeriyor. Yani kampanya planlayan ekip olarak oldukça fazla masabaşı işimiz de oluyor. (Aşağıdaki fotoğraf bu konuyu en güzel açıklayan örneklerden birisi sanırım: Sırasıyla arkadaşlarım, annem, toplum, devlet ve benim ne yaptığımı düşündüğümü, son olarak da gerçekte ne yaptığımı gösteriyor.)

Yukarıdaki harita, Türkiye'ye bir hastalık gibi yayılan kömürlü termik santral noktalarını gösteriyor. İklim değişikliğine neden olan, insan sağlığı ve ekosistem üzerine kara bulut gibi çöken bu santrallere karşı, Türkiye'nin dört bir yanında mücadele ediyoruz, ayaktayiz.

Kömür tipi	İşletme durumu	Kapasite
○ Bilinmiyor	○ Planlanmış	○ < 250 MWe
○ Kömür	○ İnşaat Halinde	○ 250 - 750 MWe
○ Linyit	● Üretimde	○ > 750 MWe

Türkiye'deki kömürlü termik santrallerin haritası

Kısaca Greenpeace;

Bağımsızdır: Hiçbir şirketten, sanayi kuruluşundan, siyasi partiden ya da devletten maddi destek ya da sponsorluk kabul etmez. Yalnızca bireylerden aldığı maddi destekle ayakta durur.

Aktivisttir: Greenpeace, gezegenimizi yaşanmaz hale getiren çevre suçlarına şiddet içermeyen, yaratıcı ve doğrudan eylemlerle tanıklık eder, çevre skandallarını ortaya çıkarır ve kamuoyuna duyurur.

Bilimseldir: Gerek İngiltere'deki Exeter Üniversitesi laboratuvarının, gerek kendisiyle işbirliği yapan onlarca bilim insanının sunduğu bulgular doğrultusunda bilimsel raporlar hazırlar.

Etkindir: Greenpeace, uluslararası anlaşmalara lobi etkinlikleriyle ağırlığını koyan, taslaklar öneren ve kabul ettirebilen az sayıda sivil toplum kuruluşundan biridir.

Peki Türkiye'de Greenpeace Akdeniz ne zamandan beri var? Greenpeace gemisi Türkiye'ye ilk kez 1992 yılında gelmiş ve 1995 Aralık'ta Greenpeace Akdeniz kurulmuş. O günden beri Toksik Maddeler, Toksik Atık Ticareti, Denizler, Nükleer Silahsızlanma, İklim ve Enerji ve Tarım konu başlıkları altında bir sürü kampanya yürütülmüş ve hala da kömürlü termik santraller, nükleer santral, GDO, Zeytin yasası değişikliği ve Kuzey Kutbu'nda petrol aranmasına karşı kampanyalar yürütülmektedir.

Greenpeace, kampanyalar yapmak için gereken kaynakları bulmak ama gene de bütün şirketlere ve devletlere karşı bağımsızlığını korumak için sadece bireysel maddi destekle çalışmalarını sürdüren bir örgüttür. Çalışmalarımız dünyada 3 milyon bireyin düzenli maddi desteğiyle ve kar amacı güdülmemek üzere sürdürülmekte. İşte bu yüzden Greenpeace deyince akla gelen bir diğer şey de sizleri sokakta durduran veya telefonla arayarak desteğinizi isteyen ekipler oluyor.

Fakat siz de Greenpeace'in arkasında Shell ve BP olduğuna dair iddialar duymuş olabilirsiniz. Bunun asıl sebebi; Mart 2000'de Greenpeace'in yaptığı bir eylemin, dünya basınında Greenpeace'in yaratıcı ve etkili eylem biçimlerinden biri olarak yorumlanırken, Türkiye'de bir haber ajansının haberin çevirisinde yaptığı bir yanlışlıktan dolayı haberin "GREENPEACE, SHELL'E ORTAK OLDU", "YEŞİLE PETROL BULAŞTI" gibi manşetlerle yayımlanmasına ve dolayısıyla eylemin yanlış anlaşılmasına ve Greenpeace'in yanlış tanınmasına neden olmuştur. Bu eylem, Shell'in petrol arama faaliyetlerini durdurmak ve temiz enerjilere yatırım yapılması çağrısında bulunmak için yaptığımız çalışmalardan biriydi. Greenpeace, Shell'in hissedarlar toplantısına katılmak için gerekli olacak kadar hisse satın almış, bu toplantıya katılarak Shell'in diğer hissedarlarına şirketin yaptığı kirli yatırımları, çevreyi nasıl kirlettiğini ve neler yapılması gerektiği anlatılmış ve artık petrol çıkarmaktan vazgeçilmesi

Greenpeace'in Bazı Kampanya Başarıları

Dünyadan:

1971: İlk Greenpeace eyleminin ardından, ABD, Alaska'da nükleer denemeleri durdurdu.

2010: Nestlé, Endonezya yağmur ormanlarını yok eden kaynaklardan palmiye yağını satın almayı durdurmak için anlaşmaya vardı. Tüketicilerin sekiz hafta boyunca sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirdiği baskı ve Greenpeace'in doğrudan şiddetsiz eylemleri sonucu firma, Kit Kat markasına karşı yürütülen küresel kampanyaya boyun eğdi.

2012: Dünyanın en büyük giyim markası Zara ve markanın ana firması olan Inditex, Greenpeace'in küresel Detox kampanyasıyla doğan kamuoyu baskısı nedeniyle 2020 yılına dek zararlı kimyasalların tüm tedarik zincirindeki kullanımına son verme taahhüdünde bulundu.

Türkiye'den:

1993: The SS United States adlı asbestli geminin Türkiye'de sökülmesi engellendi.

2011: Greenpeace'in yürüttüğü ve yaklaşık 750 bin kişinin imzalarıyla destek verdiği "Seninki Kaç Santim?" kampanyası sonucunda Kalkan, Levrek, Lüfer, Orfoz, Lagos ve Sinagrit türlerinin yasal avlanma boylan değiştirildi.

2012: Yemezler kampanyası, 326.591 kişinin katılımıyla başarıya ulaştı! 15 Ağustos 2012 tarihinde, Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu (TGDF), sivil toplum ve kamuoyunun görüşlerini dikkate alarak 29 adet gıda amaçlı GDO için ithalat başvurusunu geri çektiğini duyurdu. Bu başarı, vatandaşın karar mekanizmalarını nasıl etkileyebileceğinin en güzel örneği.

gerektiği hatırlatmıştır. Bu hisseler satın alınırken üyelerimizin paraları kullanılmamış, banka kredisi ile kar ya da zarar etmemek koşulu ile alınmış ve toplantının hemen sonrasında kâr edilmeden satılmıştır. Belki de Greenpeace'in bireylerin desteği ile ayakta kalmaya çalışılabileceğinin inanmaktansa, paravan olarak kullandığını düşünmek; çoğu kişi için daha kolay inanılır olduğundan olsa gerek bu dedikodu yıllardır devam etmektedir.

Greenpeace'in bu dergide ne işi var?

Günümüzde temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak temel bir insan hakkı ve anayasal bir hak olarak kabul ediliyor. Fakat dünyadaki milyonlarca insan için temiz havaya ve suya erişim bile giderek imkânsızlaşıyor. Artık sadece şehirlerde değil, kırsalda bile hava kirliliği problemi var. Kısacası, hava kirliliği nefes aldığımız sürece hiçbirimizin kaçamayacağı ve günümüzün en büyük sorunlardan birisi. İşte bu sebeple, bu sorunu çözmek

Kömürlü santrallerin hava kirliliğinin sağlık etkileri

İçin hava kirliliğinin ve iklim değişikliğinin en büyük endüstriyel nedenlerinden birisi olan kömürlü termik santrallere karşı duran yerel mücadeleler ve çevre örgütleri ile bu kömürlü santrallerin sebep olduğu ve olacağı hastalıklarla mücadele eden sizlerin güçlerini ve bilgilerini birleştirmesi şart. Çünkü çevre sağlıktır ve bunu kamuoyuna, politikacılara, şirketlere bizlerden daha iyi anlatabilecek ve bu gidişi durdurabilecek kimse yok...

Neler düşündüğünüzü duyar gibiyim. Evet, kömürlü termik santrallerin teşvik edilmesi hükümet tarafından verilmiş ve değiştirilmesi çok zor olan politik bir karar olabilir. Ve evet, öncelikle kömürlü santraller olmaz, nükleer santral olmaz, HES'ler de olmazsa nasıl yaşayacağız sorusuna cevap bulmak lazım ama bir yandan da şu anda Türkiye'de yapılması planlanan 80 kömürlü termik santrale her gün yeni bir tanesi ekleniyor. Her gün gazetede yeni bir ÇED başvurusu okuyor ve karaatlas.org'daki haritamıza yeni bir kömürlü termik santral daha ekliyorum. Böyle devam edemeyiz.

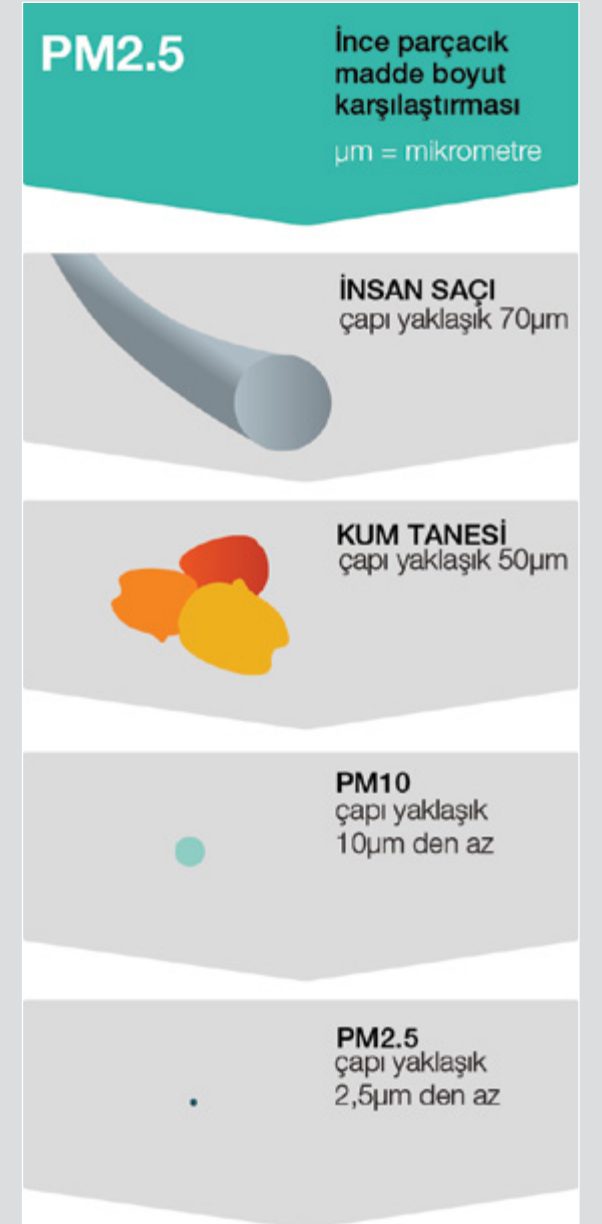
Neden Böyle Devam Edemeyelim Ki?

Çünkü hava kirliliği öldürüyor. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 2012 yılında iç ve dış ortam hava kirliliği sebebiyle dünyada 8 milyon kişinin erken öldüğünü açıkladı¹.

Çünkü hava kirliliği kanser sebebi. Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı (IARC), genel olarak hava kirliliği ve özel olarak da partikül maddeleri kanserojen (Grup 1) ve hava kirliliğini en büyük çevresel hastalık sebebi ilan etti².

Çünkü partikül maddeler bir sürü hastalığa yol açıyor. Trafik, evsel ısınma için yakılan odun ve kömür gibi sebeplerin yanında kömürlü santrallerde günde tonlarca kömür yakıldığında ortaya çıkan havadaki partikül maddeler (çaplarına göre PM 2,5 ve PM 10 olarak ikiye ayrılırlar) solunum, kalp ve damar hastalıkları, kalp krizi, felç, erken doğum ve kanser gibi pek çok hastalığın yanında erken ölümlere neden oluyor³.

Çünkü aramızda sessiz katiller var. Santrallerin bacalardan çıkan ve filtrelenebilen saç telinin 1/30'u kadar olan ince partiküller (PM 2,5), gözle görülemez ama binlerce kilometre havada yol alabilir ve solunduğunda alveollere bile nüfus edebilirler⁴.

Partikül madde boyutu karşılaştırması

Hava Kirliliği ve Sağlık Etkileri

Hasan BAYRAM

Çalışmalarda, hava kirliliğinin, akciğer fonksiyonlarında azalma, astmatik semptomlarda kötüleşme, respiratuar semptomlarda artış, astım ve kronik obstrüktif akciğer hastalıklarına (KOAH) bağlı acil hastane başvurularında artışa yol açtığı gösterilmiştir.

Yirminci yüzyılın başlarında, endüstrileşme ile birlikte aşırı kömür kullanımı sonucu özellikle kükürt dioksit (SO_2) ve partiküllerden ('particulate matter', PM) oluşan şiddetli hava kirliliği epizotları yaşanmaya başlanmış ve sağlığı ciddi şekilde tehdit eder hale gelmiştir. Buna bağlı olarak, kıta Avrupası ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli yerlerinde, Londra'da durgun havanın da katkısıyla SO_2 ve duman konsantrasyonu binlerce Mg/m^3 değerlerine ulaşmış ve binlerce kişinin ölümüne yol açmıştır. Son zamanlarda, Avrupa (Air Pollution and Health: a European Approach (APHEA); Hava Kirliliği ve Sağlık: Avrupa Yaklaşımı) ve ABD'de ('the National Mortality, Morbidity and Air Pollution Studies, NMMAPS', ulusal mortalite, morbidite ve hava kirliliği çalışmaları) yapılan kapsamlı epidemiyolojik çalışmalarda bu ülkelerde hava kirliliği ile kardiyopulmoner mortalite ve morbidite arasında anlamlı ilişki olduğu gösterilmiştir. Benzer çalışmalar diğer ülkelerde de yapılmıştır. Çalışmalarda, hava kirliliğinin, akciğer fonksiyonlarında azalma, astmatik semptomlarda kötüleşme, respiratuar semptomlarda artış, astım ve kronik obstrüktif akciğer hastalıklarına (KOAH) bağlı acil hastane başvurularında artışa yol açtığı gösterilmiştir. Özellikle son dönemlerde yapılan araştırmalarda hava kirliliğinin yoğun olduğu yerlerde çocuklarda akciğer gelişiminin yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) bağlı Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansının 2013'te yaptığı açıklamalarda hava kirliliği grup I kanserojen (insanlarda kanser yapıcı) olarak tanımlanmış ve bu konuda yeterli kanıt olduğu belirtilmiştir. Her ne kadar dış ortam hava kirliliği kadar ele alınmamışsa da, öteden beri yapılan çalışmalar azot oksitleri (NO_x), ozon, CO, partiküller, uçucu organik bileşikler, poliaromatik hidrokarbonlar, formaldehid, radon, biyolojik ajanlar, asbestos, kurşun vb. etkenlerden oluşan iç ortam hava kirliliğinin de sağlığı olumsuz olarak etkilediğini ortaya koymuştur. Son olarak Mart 2014'de DSÖ'nün yaptığı açıklamaya göre dış ve iç ortam hava kirliliğinin her yıl 7 milyon erken ölüme yol açtığı ifade edilmiştir.

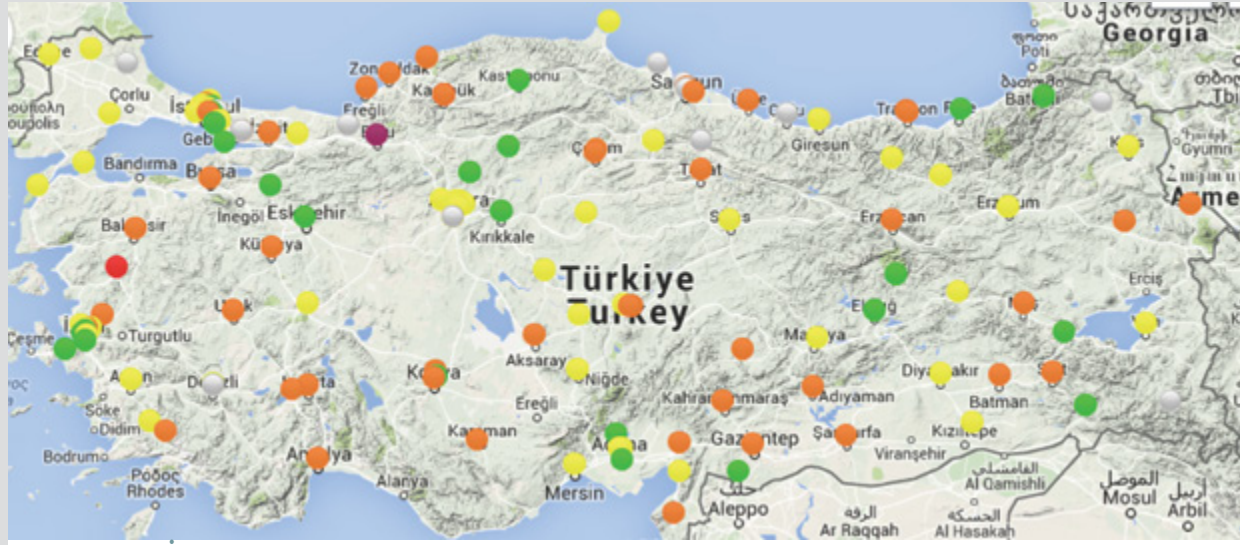
Ülkemizde hava kirliliği konusunda kapsamlı epidemiyolojik çalışmalardan söz etmek zor ise de, değişik merkezlerde yapılan çalışmalarda, SO_2 ve PM kirliliği ile solunum hastalıklarına bağlı hastane başvuruları, astmatik semptomlarda artış ve kardiyorespiratuar ölümler arasında bir ilişki olduğu bildirilmiştir. Bundan başka, hava kirliliği ile allerjik rinit gibi hastalıkların prevalansı arasında bir ilişki olduğu gösterilmiştir.

Bindokuzyüzellilerde Avrupa'da yürürlüğe giren 'Temiz Hava Antlaşması' ('Clean Air Acts') ve evlerde kullanılan yakıt türlerinin değişimi sonucunda bu tür hava kirliliğinde belli bir azalma olmasına karşın, SO_2 düzeyleri özellikle Orta ve Kuzey Avrupa'da, daha az oranda da Batı Avrupa'da halen uluslararası kabul edilen güvenilir sınırların üzerindedir. Bundan başka, özellikle gelişmiş ülkelerde artan oranda petrol ve doğal gaz kullanımı sonucu atmosferik hidrokarbonlar, nitrojen oksitleri (NO_x), ozon (O_3) ve $10\mu m$ ' den küçük inhale edilebilen partiküllerden ('particulate matter' $\leq 10\mu m$,

PM_{10}) kaynaklanan 'yeni bir tip hava kirliliği' ortaya çıkmıştır. Son yıllarda özellikle $2,5\mu m \leq$ partiküllerin ($PM_{2,5}$) bu tip kirlilikte önemli bir yer tuttukları ve daha toksik oldukları gösterilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, sorun daha ciddi bir boyut kazanmıştır. Bu ülkelerde, büyüyen endüstri ve artan taşıt trafiği ile beraber ortaya çıkan bu 'yeni tip hava kirliliğinin yanında geleneksel fosil yakıtların hala temel enerji kaynakları olarak yoğun kullanılmaları sonucu 'geleneksel' SO_2 ve PM hava kirliliği hala ciddi bir tehdit olarak durmaktadır. Özellikle kış aylarında, konutlarda ısınma amacı ile kullanılan düşük kaliteli linyit ve hem ısınma hem de kırsal yörelerde pişirme amaçlı kullanılan biyomas türü yakıtlar (başta bitki artıkları ve hayvan gübresinden oluşan tezek) nedeniyle dış ortam ve iç ortam kirlilik düzeyleri çok yüksekler çıkabilmektedir.

Türkiye'de hava kirliliği özellikle 1950'lerden sonra hızlı nüfus artışı, hızlı kentleşme, endüstrileşme sonucu yoğun enerji kullanımı nedeniyle bir halk sağlığı problemi olmaya başlamıştır. Endüstrileşme başlamadan önce yaklaşık nüfusun %80'i kırsal kesimde yaşarken, günümüzde nüfusun %60'dan çoğu şehir ve metropollerde yaşamaktadır. Artan enerji talebi genellikle petrol ve kömür gibi fosil yakıtlarla karşılanmıştır. Bu tür yakıtların (özellikle düşük kaliteli linyit) aşırı tüketimi, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde şiddetli hava kirliliği epizotlarına yol açmıştır. Bundan başka, yanlış kentleşme, uygunsuz ve yetersiz yakma teknikleri, yeşil alanların azalması, motor araçların sayısındaki artış, artıkların yetersiz atılımı bu sorunun boyutlarını daha da artırmıştır. Son zamanlarda, enerji üretiminde yerli kaynakların daha çok kullanılmasına dönük kararlar, yeni kömürlü termik santrallerin kurulmasını ve ülkede yaygınlaştırılmasını gündeme getirmiştir. Bu durumun hava kalitesinde daha fazla kötüleşmeye yol açması ve hastalık yükünü artırması kaçınılmazdır.

Ülkemizde hava kirliliğini izleme ve bu sorun ile mücadelede 1960'lı yıllarda başlanmışsa da, ancak 1980'li yıllarda bu konuda ciddi yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Çevre Yasası hazırlanmış, daha sonraki yıllarda Türkiye Hava Kalitesini Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. 2008'de güncellenen bu yönetmelikle, hava kalitesi ölçütleri belirlenmiş, uluslararası standartlar-hedefler ve hava kalite ölçütleri dikkate alınarak yeni eşik değerler (limit değer, tolerans payı, uyarı eşiği, uzun vadeli hedef gibi) yanında, geçiş dönemi hava kalitesi standartları oluşturulmuştur. Ancak, belirlenen bu değerler halen DSÖ ve Avrupa Birliği'nin (AB) koyduğu hava kalite standartlarının üzerindedir. Bu düzenlemeler ile hava kalitesinin iyileştirilmesi ve kirliliğin azaltılmasına yönelik olarak endüstriyel emisyonu azaltmaya yönelik girişimler başlatılmış, konutlarda düşük kükürtlü yakıtlar ve doğal gaz kullanılması özendirilmiş, trafikten kaynaklanan emisyonu azaltmak için düşük kükürt ve kurşun içerikli dizel ve benzin kullanımının teşviki, eski-bakımsız araçların trafikten kaldırılması, egzoz emisyon oranlarının izlenmesi gibi önlemler alınmıştır.

Hava Kitle İndeksi

● İyi ● Orta ● Hassas ● Sağlıksız ● Kötü ● Tehlikeli

Hava kalitesi değerleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığına ait Ulusal Hava Kalitesi İzleme ağından izlenebilir. Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) Haritası (24.01.2015-00:31)¹.

Gaziantep Üniversitesi kampüsünden kentin görünüşü; şehrin üzerindeki kalın duman tabakası dikkati çekmektedir. 21 Ocak 2015, Saat: 13:30.

Diğer yandan, jeotermal enerji, güneş enerjisi, hidro enerji ve rüzgar enerjisi gibi temiz enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasına dayalı stratejiler geliştirilmiştir. Alınan önlemler ile büyük kentlerde ve kısmen endüstride doğal gaz kullanımı sonucu, son yıllarda özellikle üç büyük kent ve diğer bazı kentlerde hava kalitesinde bir iyileşme gözlenmiştir. Ancak, bu tür önlemlerin ihmal edildiği veya kış mevsiminin sert geçtiği orta ve küçük ölçekli kentlerde durum pek değişmemiş, hatta kirlilik düzeyleri, özellikle kış aylarında, zaman zaman tehlikeli düzeylere çıkmıştır. Hava kalitesine ait parametreler ve ölçümler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesindeki Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı web sayfasından izlenebilir. Ölçümlerin yapıldığı istasyonlar çoğu zaman o yerleşim yerini yeterince temsil edebilecek sayıda veya uygun konumda değilse de, buldukları bölgeye ait anlık verileri web sayfasında vermektedirler. Bu verilere bakıldı-

ğında hava kirliliğinin en yüksek olduğu iller arasında büyük kentlerden çok daha küçük ölçekli kentler yer almaktadır.

Sonuç olarak, hava kirliliği dünyada özellikle de gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de önemli bir sağlık sorununu oluşturmaktadır. Her ne kadar mücadele açısından bir takım olumlu gelişmeler olmuşsa da sorun halen önemini korumaktadır. Özellikle son zamanlarda kurulması düşünülen kömüre dayalı termik santralleri sorunun boyutlarını daha da artıracaktır. Kamuoyunun, ilgili kurum ve yetkililerin olaya gereken duyarlılığı göstermeleri gerekmektedir. Toraks camiasının da, yetkilileri harekete geçirmek ve bu konuda toplumsal bir bilinç oluşturmak için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir.

Yararlanılan Kaynak

¹ <http://www.havaizleme.gov.tr/Default.ltr.aspx>

TEMİZ HAVA SAĞLIKTIR. TEMİZ HAVA HAKTIR.

Hava kirliliği,

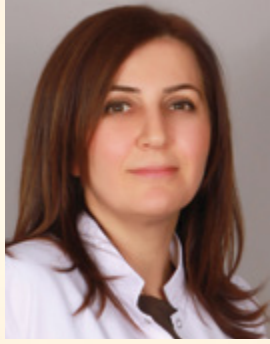
- ▶ Hava kirliliği kanserojendir.
- ▶ Solunum hastalıklarına,
- ▶ Kalp krizlerine,
- ▶ İnme ve felçlere neden olmaktadır.
- ▶ Çocuk gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Soluk aldığınız kentin havası temiz mi ? Biliyor musunuz ?

Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı <http://www.havaizleme.gov.tr/Default.ltr.aspx>

- ▶ PM 2.5 / PM 10 termik santraller tarafından ortama salınan kirleticiden sadece ikisidir.
- ▶ PM 2.5 yüzlerce kilometre uzağa yayılabilir.
- ▶ Ülkemizde aktif çalışan **20 kömürlü** termik santrale ek olarak **80 adet yeni kömürlü** termik santral planlanmaktadır.
- ▶ Eğer bu gerçekleşirse bütün ülkemiz, insanlar, hayvanlar, bitkiler ve geleceğimiz olumsuz etkilenecektir.

Planlanan termik santraller hakkında bilgi almak için <http://karaatlas.org/>

Nilüfer AYKAÇ KONGAR

Hayatımı muhteşem çocuklar yetiştirmiş bilim kadınları kurtarıyor

Attila ÖZDEMIROĞLU

“Kocaman kulakları, elleri, kocaman yüreği olan adam”

Attila Özdemiroğlu 1943 yılında doğdu. Müziğe çok genç yaşta başladı. Altmış kadar film müziği, 14 müzikal, 200’ü aşkın şarkı ve 1000’i aşkın reklam müziği yaptı. Bestesini ya da düzenlemesini yaptığı ‘Firuze’, ‘Sevda’, ‘Hasret’, ‘Yara’, ‘Eskidendi, Çok Eskiden’ gibi şarkıları hepimizin bir dönem mırıldanmışlığımız vardır. Özdemiroğlu’nun filmler için yaptığı müzikler de hemen akla gelir; ‘Arkadaş’, ‘Endişe’, ‘Fahriye Abla’, ‘Züğürt Ağa’, Adı Vasfiye’, ‘Teyzem’, ‘Muhsin Bey’, ‘Akrebin Yolculuğu’, ‘Ağır Roman’ ve ‘Eğreti Gelin’ gibi birçok filmin müzikleri ona aittir. O müzikler filmin en önemli öğelerinden biridir. Ağır romanı izlediyseniz filmdeki müziği anımsamadan olmaz, filmin müziği gizli bir kahraman-oyuncu gibidir.

Özdemiroğlu, En İyi Film Müziği dalında iki Altın Koza (‘Aşk Filmlerinin Unutulmaz Yönetmeni’, ‘Akrebin Yolculuğu’), Ankara Sanat Kurumu Ödülü (‘Fosforlu Cevriye’), yedi Altın Portakal Ödülü’nün sahibidir. Taylan Biraderler’in yönettiği ‘Vavien’ adlı film için yaptığı müziklerle, SİYAD (Sinema Yazarları Derneği) Ödülleri’nde yine En İyi Film Müziği ödülünü almıştır. İKSV (İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı) 2014 ‘Sinema Onur Ödülü’ sahibidir. İki binonbeş yılı SİYAD ‘Onur Ödülü’nün sahibi de odur.

Attila Özdemiroğlu ile ilk karşılaşmam büyük bir hastanenin küçük bir muayene odasıdır. O günkü randevu listesinde ismini görünce isim benzerliği olduğunu düşünmüştüm. Hayır değilmiş; oydu. Benim için tarif edilemez bir duygu, fark etti mi bilmiyorum, çok heyecanlandığımı söylemeliyim. Sonuç olarak soğuk bir muayene odası ve üzerinde önlükle otoriteyi temsil eden bir doktor ve o odaya hasta olarak gelmiş biri. Hiç de eşitler arasında olan bir ilişki değil. Ne dersiniz?

Müzikten hemen hiç anlamayan biri olan benim için bile Attila Özdemiroğlu ismi çok şey ifade ediyordu. Hepimiz

onun besteleri ile büyümüştük aslında. Ancak son dönemde o mâlum ses kayıtları ile ilgili bilimsel açıklamalar yapılmış ve adından en çok bahsedilen kişi olmuştu. Kocaman bir pencere açmıştı yoğun gaz solutulduğumuz günlerde; nefes alabildiğimiz, “yalnız değiliz” diyebildiğimiz koskocaman bir pencere.

Muayenemi bitirip tahlilleri, grafileri istedikten ve sağlığına ilişkin o sırada söylemem gereken şeyleri söyledikten sonra benim için profesyonellik bitmişti; bir sonraki hekim hasta görüşmesine kadar. Şimdi hayata belki de çokça paralel pencerelerden bakan iki kişiydik. Bu iki kişi bir süre sonra “biz artık arkadaşız” diye tanımladı kendilerini. O kadar içtendi ki, enerjisi, alçak gönüllüğü ve bilgisi karşısında hayranlık duymamak

mümkün değildi. Kendi alanında bu kadar iddialı olan bir insanın bu kadar mütevazı olması çok şaşırtmıştı beni. Daha sonraki sohbetlerimizde hayata ne kadar geniş, kuralsız ve farklı baktığını görüp onu daha da çok sevmiştim. Onunla her şeyi konuşabilirsiniz, engin bir yaşam deneyimi, hayata karşı sıradanlıktan çok uzak, başka bir bakışı ve duruşu vardı.

Ben dönüp “Size teşekkür borçluyum” dedim. “Ne için?” diye sorduğunda ona “En zor zamanlarımızda bize doğruları söyleyen ilk kişi sizdiniz” dedim. Bu kadar büyük müzisyene bunu söyleme-

min doğru olup olmadığını buna kırılıp kırılmadığını merak ettim. Düşünün ki Türkiye’nin en büyük müzik dehalarından birisiniz ama sizi ses kayıtlarına ilişkin verdiğiniz cevapla hatırlıyorlar. Ne dersiniz bu duruma kırılmış mıydınız?

AÖ: Hayır katiyen kırılmadım. Ben bu duruma alışkınım. Müzik alanında da böyle; değeri olanla olmayan ayrımı yapılmıyor. Türkiye’deki magazin dünyası ve değer bakışına bir eleştiri bu, Yunanistan’da ne bileyim İsrail’de şarkılarım benimle tanınıyor. Ama burada icra edenle tanınıyor. Magazin basını gerçek değeri/değerli olanı değil, işine geleni gördü. Dalga fiziği benim alanım, ben aynı zamanda ses uzmanıyım. Malum kayıtlara ilişkin spekülasyonlar yapılırken bu alana ilişkin toplumun kandırılmasını engellediğim ve gerçekleri söylediğim için mutlu oldum aslında.

Ne kadar yalansız yaşasak o kadar iyi...

C.Yücel

Sohbetimizin devamında biraz müzik, biraz hayat, biraz sağlık, biraz da aşk konuşalım istedim. Soğuk ve karlı bir İstanbul günü, günlerdir ertelediğimiz röportaj için nihayet vakit ayırabilmiştik. Biraz sonra okuyacağınız gibi şiirlerle dolu bir sohbet oldu bu ve inanılmaz keyifliydi benim için; zaten onunla birlikte olduğunuzda zaman nasıl geçiyor anlamıyorsunuz.

Müzik

NK: Müziğin anlamı nedir sizin için, neden müzik? Müziği nasıl tanımlarsınız? Türkiye’de müzik yapmak?

AÖ: Müzik benim yaşamla kurduğum en dolaysız ilişki. Müzik evrensel bir dil, tüm evrendeki canlıların kullandığı yegâne dil. Müzik frekanslardan oluşuyor evrende; öyle. Kelimelerin bittiği yerde de müzik başlar.

Türkiye’de müzik yapmak? Anadolu, farklı kökene sahip kültürlerin muhteşem karışımıdır. Anadolu’daki kültür; her bir etnik değer ortaya çıkarılmalı; sadece

müzik değil diller, farklı kültürel değerler ortaya çıkmalı ve var olması sağlanmalıdır. Kendi kültür değerlerimizi anlayıp onu ortaya çıkarmaktan, kaybolmasını engellemekten bahsediyorum aslında. Cumhuriyetimizin bir tarafı türkülerimizi hiç anlayamadı. Onların evrensel insan değerleri olduğunu fark edemedi. Oysa Anadolu'da bir kültür hazinesi yatıyor. Bu anlamda da Anadolu dünyanın çok özel bir coğrafyasıdır. Bunu yaşama geçiremediğimizi düşünüyorum.

NK: Müzik yapmasaydınız ne yapardınız?

AÖ: Bilim yapardım. Çocukken de kâşif olmak isterdim. Müzisyen olmasaydım, şimdi durduğum noktadan da bakınca bilim adamı olmak isterdim. Lise sonrasında hukuk okudum sonra müzik daha ağır bastı. Bir ara havacılık yani pilotluk benim mesleğim haline dönüştü. Sivil havacılığın gelişmesine katkıda bulundum. Havacılık eğitimi bu süre içerisinde sivilleşti, standartları yükseldi ve askeri tekel ortadan kalktı.

NK: Müzikle ilginiz ne zaman başladı?

AÖ: Müzikle ilgim çocukluk yaşında başladı. İlk çaldığım enstrüman mandolindir ve 7 yaşında keman çalmaya

başladım. İlk bestemi 17-18 yaşında yaptım. Bilinmeyen, hala yayımlanmamış caz ve klasik eserlerim vardır.

NK: Kaç enstrüman çalıyorsunuz? (Bir gün vizit yaparken bunun sayısının 12 olduğunu söylemişti. Bunlar arasında bir kısım enstrümanın adını duymuştum ama sorsanız hangisi olduğunu bile gösteremezdim.)

AÖ: Keman, flüt, vibrafon, trombon ve piyano hala çalıştığım ana enstrümanlardır. Sanırım 60 kadar film müziği ve 200'ü aşkın şarkı var benim bestelediğim.

NK: Çalışmayı nasıl tanımlarsınız?

AÖ: Eğitim ve öğrenmek her şeyden önce ilgi ile başlar; ilgiyi kaybederseniz o keyif olmaktan çıkar ve üretkenlik de ortadan kalkar. O zaman yaptığınız iş verimsizdir ve bir angaryaya dönüşür. Değişen dünyada eğitim daha çok bilgisayarda uygulamalı eğitim eksikliğini yürüyor ve ben bunu daha kolay, standardize edilmiş ve yaşam şeklimizle daha barışık buluyorum.

NK: Yeni çalışmalar var mı? (Bu arada bir dipnot: hastanede yatışı sırasında ilk yatışlarında hastalığına ilişkin çalıştı. Hastalığı neydi? Ne yapılabildi? Ve bunları tüm ayrıntılarına kadar araştı-

rıp, bana ve takip eden diğer hekimlere sorarak tartıştı. Bir bilim adamı gibi tüm hastalığını, ilaç yan etkilerini, hastalığın sürecini ince ince çalıştı. İşler yoluna girince kendi işlerine tekrar döndü ve ikinci-üçüncü kemoterapi sırasında bile müzik çalışmalarında aktif olarak yer aldı. Nötropenik süreçlerde bile enerjisi inanılmazdı.)

AÖ: Yeni film müziği çalışmaları var. İki farklı kültürdeki kadının hayatını ve birbirleriyle ilişkisini anlatan bir filmin müziğini yapıyorum. Aslında film kadının kadına bakışını anlatıyor.

NK: Kadın demişken, Türkiye'de kadına bakışı nasıl buluyorsunuz?

AÖ: Kökü ataerkil olmayan Şaman Anadolu anaerkil aile yapısı, yoz-ahlaksız mazozizme ne zaman ve nasıl dönüştü? Son 10-15 yıldır ülkeme vahabi denilen ve kadını ikinci sınıf meta olarak gören tanımadığım bir kültür enjekte edilmeye çalışılıyor.

Kurtuluş Anadolu'nun anaerkil/karma ağırlıklı öz kültürüne dönmesidir.

NK: Siz hala MESAM'da görevlisiniz. Korsan yüzünden müzik piyasası her geçen gün daha büyük bir çıkmazda. Bu çözümlenebilecek mi?

AÖ: Hukuksal sorunlar çözülmediği için telif hakları hala sorun. Telif hakları bu koşullarda çözülemez. Çünkü çözüm istenmiyor. Türkiye'de ne değer/ne değer değil bilmiyoruz. Galiba biz Türkiye'de yaşayanlar olarak yalanı seviyoruz, konformist bir toplumuz. Çözmek, çözüm sürecinde yer almak yerine kolaylığı seçiyoruz. Bu konuda daha çok çalışmamız ve yol almamız gerekiyor.

Sağlık

NK: Biraz da sağlık konuşalım. Bana ilk geliş tarihiniz 20 Kasım 2014 diye hatırlıyorum. O günden bu güne neler değişti?

AÖ: Hayatımda hastalık denen şeyin varlığını bile bilmeyen ben, bir hastalıkla tanıştım. Ve bunun adına kanser diyorlardı. Kanser halk içindeki tanımı, algısı çok kötü. Bir sürü hastalık ölüm getiriyor, ama kanser tanımlaması çok daha soğuk. Kanser olabileceğimi düşünüyordum bunlar vahim şeyler değil. Yaşamın en önemli ürünü ölümdür diye bakıyorum aslında. Ölümsüzlüğün iyi bir şey olduğunu düşünmüyorum. Bu nedenle dünyam yıkılmış gibi de hissetmiyorum.

NK: Sağlıktaki bakış daha çok hekim bakışı; sağlık profesyonellerin hegemonyası ile mi yürüyor?

AÖ: Empati kurmak hekimlikte önemli. Hastanın hastalığını kabul etmesi için zamana ihtiyacı var. Bu ihtiyaç sağlanmalı, doktor hastayı tanımalı ve her hastaya göre farklı yaklaşım geliştirilmelidir.

Ben öğretiden uzak yaklaşımı daha sağlıklı buluyorum, hepimiz farklıyız ve biz hastalar rakamlardan ibaret değiliz. Hekimlerin bazen beni değil benim filmlerimi, biyokimyasal değerlerimi düzeltmeye çalıştıklarını hissediyorum. Kâğıt ve grafilere bakıyorlar, aslında onları düzeltmeye çalışıyorlar. O sırada nasıl olduğumu sorgulamıyorlar. Oysa biz laboratuvar sonuçları ve filmlerdeki görünenlerden çok daha başka olabiliyoruz.

NK: Türkiye'deki sağlık ortamına ne dersiniz?

AÖ: Sağlık hizmeti ücretsiz olmalıdır. Toplum iki şeyi ücretsiz sağlamalı: sağlık ve eğitim. Bu ilkel bir toplumda da önemlidir. Bilimler kapitalizm çatışması. Sağlık ticarileşiyor. Bilimsel verilerle yapılan sağlık, sistemdeki her şey gibi alınıp satılıyor ve ne yazık ki bilim de satılıyor. Benim takip edilmekte olduğum hastanenin gerçekten mükemmel işletmesi var, hem tıbbi hem de idari olarak iyi işletiliyor. Ama herkes benim kadar şanslı olamayabiliyor. En büyük şansım

Gayrettepe Florence Nightingale (GFN) ailesini yakından tanımak oldu. İlk önce sizin dost gözlemlerinizle tanıştım. Hızlı karar, muayene ve testler sonucu acil durumu pozitif çevirip aynı gün kronik bronşit tedavisine başlayıp, ikinci Gün PET-CT ve nadir bir uygulama ile biyopsi yapıp teşhisi doğruladınız. Tedavim hastane başvurusunun üçüncü gününde başlamış oldu. Mediastende sağ alt lobda primerden tetiklenen 10x9cm'lik bir lenf beziydi uğraştığınız-m-ız. Şimdi onkologum Dr. Yeşim Eralp, bugün itibarıyla (19.2.2015) 'Dördüncü Kemoterapiden pekiyi dereceden mezun olduğumu söyledi' sevindim. GNF'de kendimi aile içinde hissettim hep. En hoşuma giden de hastanede Başhekim Dilek Mamçudan başlayan kadın egemenliği oldu. Ne bileyim, sanki kadınların sağlık konusunda daha ayrıntılı olmalarından kaynaklanan bir özenleri var. Hastanenin her türlü imkanını bana açan hastane mütevellii heyetine bu vesile ile çok teşekkür ederim. (Bu paragrafta benim hiçbir müdahalem yoktur. Dördüncü kemoterapiyi almak için yattığımda, hasta odasında yazıyı tekrar gözden geçirdik. Sonrasında bu paragrafı hazırlamıştı ve yer almasını istediği söyledi. Ayrıca daha önce atmış olduğu bir tweet ile bizi zaten onore etmişti; "Hayatımı RTE'nin evde çocuk bakan kadınları değil, üstelik

muhteşem çocuklar yetiştirmiş bilim kadınları kurtarıyor şu an. İyi ki onlar var."

NK: Sağlık ortamında ki şiddet hakkında ne düşünüyorsunuz?

AÖ: Her alanda olduğu gibi sağlık alanında sağlık çalışanlarına şiddet artarak devam etmektedir. Toplumdaki şiddetin yaygınlaşmasının nedeni son yıllarda yürütülen politikalar. Şiddetin her türlüşüne karşı olduğumu özellikle belirtmek isterim.

NK: Sizi benim takip etmeme ve hiç yoğun bakımda yatmamanıza rağmen, ki ben buna şahidim, gazetede çıkan yoğun bakıma yatış haberlerine ne dersiniz?

AÖ: İki kere yoğun bakımda yattığım yazıldı, bu doğru değil elbette. Hayatım boyunca magazin basını yapmadığım ve önemsemediğim şeyleri anlattı durdu. Aslında ben basını takip etmiyorum artık. Türkiye'de basın kısıtlanıyor, gerçekleri söyleyemiyor ve yazamıyorlar. Yaşanan olaylardan sonra sosyal medya basının önüne geçti, basına güven azaldı. Despot bir ortamda yaşıyoruz. Ben artık haberleri daha çok sosyal medyadan takip ediyorum ve daha güvenilir buluyorum.

Attila Özdemiroğlu aynı zamanda aktif bir sosyal medya kullanıcısı. Bizim sohbetimizi yaptığımız gün aynı zamanda Müzeyyen Senar’ın defnedildiği gündü. O gün attığı bir tweet: “Türk müziğinin ana kraliçesi sesi ile hep aramızda olacak. Müziğimizi bozmadan geleceğe aktardı. Binlerce teşekkür adı gibi Müzeyyen kadın”

Biz de kraliçeyi saygı ve sevgiyle anıyoruz, nurlar içinde yatsın.

Hayat

NK: Tanı konulduktan önce ve sonra neler hissettiniz? Hayat nasıl akıyor?

AÖ: Fiziksel olarak kendimi limitlemek zorunda kaldım ve sonra enerjim de limitlerde. Buna alışmak zor. Hala eski enerjimin olduğunu zannediyorum. Hastalığımla ilgili çok bilgilendim, araştırdım. Klasik yaklaşımın güvenilir olduğunu, bilimden sapmamak ve alternatif yaklaşımların sadece destek olarak algılanması gerektiğini düşünüyorum. Kanser en fazla spekülasyon yapılan hastalık ve bu yüzden de çok suistimal ediliyor. Konuyu bilime teslim etmek lazım.

Aşk

NK: Bizet “Aşk, bir çingene çocuğudur, yasa tanımaz” demiş. Ne dersiniz, aşk yasa tanır mı, kuralı var mıdır aşkın?

AÖ: Evet aşk kural tanımaz. Bunu Carmen’in notalarında da görürsünüz. Bu tam da Ataol Behramoğlu’nun dediği gibi: Aşk İki Kişiliktir

Yitik bir ezgisin sadece,

Tüketilmiş ve düşmüş gözden;

Düşlerinde bir çocuk hıçkırır

Gece camlara sürtünürken;

Çünkü hiçbir kelebek

Tek başına yaşamaz sevdasını,

Severken hiç bir böcek

Hiç bir kuş yalnız değildir;

Ölümdür yaşanan tek başınan,

Aşk iki kişiliktir.

...

Bu iki kişi ki iki ayrı frekansın toplamının ikinin üstüne, ötesine geçtiği ve yepyeni bir enerjinin olduğu bir ilişki. Farklı bir kimyası ve büyüğü olan. Ay-

rıca, tam da Desmond Morris’in dediği gibi “Sevmek Dokunmaktır” olduğunu düşünen biriyim ben.

NK:

“Senin yanındayken

Bir şeyler akıyor içimden,

Çağlayanlar gibi-

Tutku mu desem, coşku mu desem”

Fang Vei Teh

Sizin içinizden neler akar?

AÖ: Akanın özünde sevgi olduğunu düşünüyorum. Aşk gelip geçer ama sevgi yaşama karşı bağınızdır. Aşkın kişiselliği ve sevginin evrenselliği ön planda bence. Bence ilişki önce paylaşabilmektir. Aşk biter ve biten bir yerde hiçbir zaman olmadım ben. Bunu da belki Murathan Mungan dizeleriyle söylemek gerek...

Kimdi kimdi kalan

Giden mi suçludur her zaman?

Ne zaman başlar ayrılıklar

Dostluklar biter ne zaman

Her geçen gün bir parça daha

Aldı götürdü bizden

Aynı kalmıyordu hiçbir şey

Değişiyordu herşey

kendiliğinden

Artık çözülmüştü ellerimiz

Artık bölünmüştü yüreğimiz

Birimiz söylemeliydi bunu

Ötekini incitmeden

Kimdi giden kimdi kalan

Aslında giden değil

Kalandır terk eden

Giden de

bu yüzden gitmiştir zaten.

M. Mungan

Yaşama aitsen gitmek gerekir ve bu anlamda toplumun ne düşündüğü benim umurumda değil. Bir yerdeki olumsuzluğu kaldırmazsanız yaşam size yeni kapılar açmaz.

İlginçtir bu dönem yaşamımda ilk defa yalnız kaldığım (aşk her zaman var ama ilişkiden bahsediyorum) bir dönem. Ama sağlığımla ilişkin bu kadar olumsuzluğa rağmen yaşamla en barışık olduğum dönem de bu dönem.

Aslında hastalığı sevdim ben; daha rahat bir hayata geçtim. Birilerinden sorumluydum şimdi birileri benden sorumlu. Ailemin ve dostlarımın tüm çevremın gücünü ve sevgilerini hissettim. Bu bana güç veriyor. Hastalığım sırasında yaşamın keyfini çıkardım diyebilirim.

NK: Tanı konulunca neler hissettiniz? Akanların değişip değişmediğini soruyorum

AÖ: Tanı konulunca tabii bu akanlar değişmedi ama yaşınız ilerledikçe hayat daha başka akıyor daha üst boyutta yaşanıyor. İnsanlar gençliğinde daha cinsel temelli ilişkiler kuruyorlar, sonrasında daha sevgi ve paylaşım temelli oluyor. Yaşam duyguları, bedeni paylaşmaya dönüşüyor. Her yaşın getirdiği farklı istekler ve beklentiler var, bu bağlamda da sıkıcı değil.

İnsanlar değişik; her yaşta aynı değil her yaşın getirdiği başka güzellikler ve yaşanmışlıklar var o anlamda da sıkıcı değil.

NK: Benim için inanılmaz bir sohbetti. Çok teşekkürler Attila Özdemiroğlu, iyi ki hayatımızda varsınız.

Attila Özdemiroğlu’nu iyi ki tanıdım, yaşam enerjisi, hayata karşı duruşu ve bakışı olağanüstü. Biz onunla sık sık vakit yaratıp muayene ve servis odası dışında sohbet etmeye çalışıyoruz. Hekim – hasta ilişkisinden arkadaşlığa uzanan bir ilişkidir aslında yaşadığımız. Ondan öğreneceğim ne çok şey var. Umarım sağlığına en kısa zamanda kavuşur ve biz onu yeni yeni güzel çalışmalarla dinleriz, izleriz.

“Yüreğiyle konuşan, yazan ve çalan adam...”

Handan ÖZDEMİR

SHAKESPEARE ve TIP

Tıp ve edebiyat arasındaki en önemli ortak nokta insanın kendisi olup, yıllar ve asırlar boyunca her ikisi de var olmak için birbirine durmadan devam eden bir paradoks ile bağlanmıştır. Edebiyat, hayatın doğasında bulunan karşıtlıklarla birlikte, insanlara yaşamı anlatır. Doktorlar ve yazarlar arasındaki en önemli benzerlik, her ikisinin de iyi birer gözlemci olmasıdır. Gözlem yeteneği ve farkındalığı yüksek olan yazarlar hayatın içinde kimsenin dikkatini çekmeyen trajedileri yakalayıp, eserlerinde hasta, hastalık ve hastalıkların tedavi süreçleri ile hastalıkların insanlardaki psikolojik ve sosyolojik yansımalarına yer verir. Bu yazarlar doktorlar gibi ölüm üzerine çok düşünür. Çoğu kez belki de birçok doktorun bile dikkatini çekmeyen noktaları hastaların hikâyesinden ve yaşam kırıntılarından yakalarlar, çünkü aslında hastanın detaylı alınmış hikâyesi o kişinin tüm yaşamını ele veren ipuçlarını içermektedir.

Tıp konusu, değişik dönemlerde değişik derecelerde hemen çoğu kez pek çok yazarı etkilemiştir. Eserlerinde hekimlik ve hastalıklar ile ilgili temaları kullanan yazarlar kendi zamanlarının tıp bilgisi konusunda ya Shakespeare gibi iyi araştırmacı veya gözlemci bireyleri olarak ya da tıp eğitimi almış bireyleri olarak karşımıza çıkarlar. Thomas Browne, Tobias Smollet, John Keats, Arthur Conan Doyle, Anton Chekhov, Robert Bridges, William Somerset Maugham ve Oliver Gol-

dsmithe tıp eğitimi almış yazarlara örnektir. Doktor olmayan ancak medikal konulara ilgi gösteren yazarlar için de ise başta Shakespeare olmak üzere Daniel Defoe, George Eliot ve Charles Dickens sayılabilir.

William Shakespeare (1564-1616) ve Elizabeth dönemi (1533-1603)

Edebiyat tarihinde gelmiş geçmiş en iyi drama yazarı ve şairi olarak kabul edilen William Shakespeare dönemine göre çok geniş bir kelime dağarcığına sahipti. Shakespeare, eserlerinde 29.066 farklı kelime kullanmış olup, bu kelimelerin 1700 tanesini kendi yaratmıştır. Shakespeare tarafından kullanıma sokulan bu kelimelerin birçoğu bugün günlük kullanıma yerleşmiştir. Örneğin, accommodation (konaklama); aerial (havai), apostrophe (kesme işareti), assassination (suikast), bloody (kanlı) ve countless (sayısız). Dahası, all that glitters isn't gold (her parıldayan şey altın değildir), break the ice (havayı yumuşatmak), breathe one's last (son nefesini vermek), it's Greek to me (Fransız kaldım) naked truth (çıplak gerçek) ve heart of gold (altın kalpli) gibi ifadeleri de dile sokmuştur^{1,2}.

Kullandığı zengin dil, alışılmadık karakterleri ve benzetmeleri ile birlikte kelimeler ile yaptığı oyunları, mit ve tarihi uyarlamadaki yaratıcılığı ve ustalığı onu birçok yazardan açık arayla ayırmıştır. Shakespeare, oyunlarında yarattığı karakterlerin iç dünyasını, sevinçlerini ve acılarını benzersiz bir şirsellikle yansıtır. Shakespeare'in dehası, seçtiği konulardan çok, insanın çelişkilerini, evrensel çıkmazını bu denli çarpıcı şekilde vermesi ve söz sanatlarındaki ustalığından kaynaklanır.

Tıp bilgisi açısından William Shakespeare incelendiği zaman eserlerinden de anlaşılacağı üzere, kendi döneminin doktorlarından bile çok daha iyi bir insan gözlemcisi olarak tıp tarihinde de yer almıştır. Shakespeare'in oyunları kendi yaşadığı dönemin gerçek bir hayat aynası olup, o dönemdeki politikayı, dini, felsefeyi, değer yargılarını ve ilimi yansıtmaktadır. Oyunlarını sergilediği dönem, İngiltere'nin altın dönemi olarak kabul edilen Kraliçe I. Elizabeth dönemidir¹⁻³. Bununla birlikte altın dönemini yaşayan İngiltere'de standart tıp uygulamaları, aynı dönemdeki Fransa, İtalya ve İspanya ile karşılaştırıldığında oldukça geri kalmış olup, tıp eğitimi Oxford ve Cambridge üniversitelerinin kontrolü altındaydı^{3,4}.

Kraliçe I. Elizabeth döneminde toplumun üçte biri veba, malarya ve tifo gibi hastalıklar nedeni ile ölmekteydi. Yoğun şekilde izlenen bu hastalıklarının başlıca nedeni özellikle Londra gibi büyük şehirlerde yeterince temizliğin olmamasıydı. Sokaklarda yığınlar halinde çöp, insan ve hayvan atıkları ve bunların arasında cirit atan çok sayıda fare vardı. Bu

çöplerin ve dışkıların çoğu Thames nehrine döküldüğü için nehir, mide bulandırıcı kokuların ve sıtmanın en önemli kaynağı haline gelmişti^{1,3,5}.

Bu dönemde yaşayan halkın hijyeni çok kötü olup, halk bir yıl içinde en fazla bir veya iki kere banyo yapıyor ve tuvalet sonrası temizlik için çimen, saman ve ot kullanılırken, pislikten ve vücut atıklarından doğan kokuları bastırmak için değişik kokulu otları ve çiçekleri parfüm olarak kullanıyordu^{1,3}.

Yeme alışkanlığı bakımından köylerdeki insanlar daha dengeli beslenirken, üst sınıfa ait insanlar proteinden oldukça zengin et ağırlıklı besleniyorlar ve buna bağlı olarak da bu kişilerde çok sık olarak böbrek taşı ve gut hastalığı meydana geliyordu. İçecek olarak ise genellikle şarap ve bira tercih edilirken, su çok az içiliyordu^{1,3,5}.

Kraliçe I. Elizabeth döneminde tıp oldukça basit olup, hekimler hastalıklara neden olan sebepleri bilmiyorlardı. Doktorların tıp bilgisi Aristo ve Hipokrat öğretilerini temel alan eski çağ bilgilerine dayanıyordu. Veba, malarya ve çiçek gibi kökenini bilmedikleri hastalıkların tedavileri için hekimlerin yapabildikleri tek müdahale hastanın pis kanını akıtmaktı⁴⁻⁷.

Mide ağrısı için hekimler hastalara nane, pelin otu, balsam yağı, baş ağrısı için gül ve adaçayı veriyorlardı. Yaraların tedavisinde ise antiseptik olduğuna inandıkları sirkeyi kullanıyorlardı^{6,7}.

Bu dönemde insan ömrü normalden çok daha kısa olup, zenginler için ortalama yaşam süresi 35 iken, fakirlerde bu yaş ortalama 25 yaşa kadar düşmekteydi. Çocuk ve bebek ölümleri çok yüksek seviyelerde izlenirken, halkın %40'ı bu luğ çağına ulaştığında ölmüş oluyordu⁴⁻⁷.

Shakespeare Oyunlarında Tıp ve Hekimlik

Shakespeare'in oyunları incelendiği zaman ileri derecede gözlem yeteneğinin yanı sıra o dönem için oldukça yüksek seviyede tıp bilgisine sahip olduğu dikkati çekmektedir. Kimi zaman oyunlarında da saptandığı üzere bir hekimin ancak bilebileceği konulara değinmiş olması, Shakespeare'in hekimlik konusunda çok bilgili olduğunu ve bu konuları özellikle araştırdığını düşündürmektedir. Buna ek olarak henüz o dönemde hiçbir hekimin bilmediği bazı hastalıkların bulgularını ve belirtilerini o kadar güzel tanımlamıştır ki, bu inanılmaz başarılı saptamalar Shakespeare'in gözlem yeteneğini şüphesiz ortaya koymaktadır. Buna en güzel örnek *Richard II* (Oyun II, Sahne III), *Trilus and Cressida* (Oyun I, Sahne II) ve *Henry VI* (Oyun IV, Sahne VII) oyunlarındaki parkinson hastalığını anımsatan tarifleridir. Bu oyunlardan birinde (*Trilus and Cressida*) Shakespeare'in hastalığı tanımlamak için kullandığı **"shaking in and out"** (içe ve dışı koordine

şekilde titreme) deyimi Parkinson hastalığındaki titremeyi tanımlamak için yapılabilecek belki de en güzel tariflerden biridir. Benzer şekilde Shakespeare, *Richard II* oyununda **“kolun hapsolması”** şeklinde bir ifade kullanmıştır. Kolun hapsolmasından kasıt ise titremeye bağlı kolun kullanılamaması olarak yorumlanmıştır. Bu deyim de aslında Parkinson hastalığına işaret eden önemli ifadelerden bir tanesidir. İşin ilginç kısmı Shakespeare’in bu oyunlarını sahneye koyduğu yıllarda Parkinson hastalığı bilinmiyordu. Parkinson hastalığı ancak bu oyunlardan yaklaşık 200 yıl sonra James Parkinson tarafından 1817 yılında Londra’da tanımlanmıştır⁸.

William Shakespeare’in buna benzer şekilde tıp ve hekimlik ile ilişkili inanılmaz saptamaları tüm oyunlarında ve birçok sonesinde yer almakta olup, bu oyunlarda ve sonelerde yaklaşık 700 tane tıp ve hekimlik ile ilişkili diyalog saptanmıştır^{6,9,10}.

Bu eserler incelendiği zaman Shakespeare’in, William Harvey’den çok daha önce kan dolaşımı konusunda bilgili olduğu saptanmıştır. William Harvey (1578-1657), kan dolaşımı ile ilgili buluşunu ilk defa 1615 ve 1616 yıllarında (Shakespeare’in ölümünden 6 gün önce) iki ayrı sunumda tanımlamış ve 1628 yılında da yayınlamıştır. Halbuki Shakespeare bu bilgiyi oyunlarında 1500’lü yılların sonlarında Harvey daha tıp öğrencisi iken (1598) kullanmaya başlamıştır.

Shakespeare’in ileri düzeydeki hekimlik bilgisi günümüz tıbbına yakın olup, kendi dönemindeki birçok hekimden, hastalığa ve tedaviye yaklaşım bakımından farklılık göstermektedir. Bu dönemde birçok hekim tanı ve tedavi yaklaşımında 2.yüzyıl Yunan Galen kurallarını kabul ederken, Shakespeare oyunlarında hastalıklara ve tedavilere yer verirken, Galen’e ait bilgilerin yanı sıra Paracelsus’un (Farmakolojinin babası) bilgilerini de kullanmıştır¹⁰.

Paracelsus, o dönemde tedavi için uygulanan kan ve bağırsak boşaltma gibi yöntemlerin aksine, tedavide bitki ve minerallerden elde edilen ilaçların uygulanmasını savunuyordu. Paracelsus’un tedaviye olan bu yeni yaklaşımı tıp otoriteleri tarafından kabul görmediği gibi bu uygulamalar uzun süre (18.yy kadar) *“College of Physicians”* tarafından İngiltere’de yasaklanmıştır⁵⁻⁷.

Shakespeare’in hekimlik konusunda edindiği bilgilerini, 1585 yılı civarında oyunlarını sahnelemek için geldiği Londra’da edinmeye başladığı tahmin edilmektedir. İlk önce *“The Lord Chamberlain’s Men”* ve daha sonra *“The King’s Men”* üyesi olduktan sonra çok sayıda kitap okuma olanağına kavuşmuştur. Öyle ki bu olanak sayesinde Hipokrat

(“Aphorismi and prognostica”), Galen (“De usu partium”) ve Paracelsus (“De Medicina”) gibi antik dönemin büyük hekimlerine ait kitaplara ulaştığı ve oldukça geniş olan tıp bilgisini bu şekilde geliştirmiş olabileceği düşünülmüştür^{4,6,10}. Bunu destekleyen ipuçlarını II. Henry oyunu gibi birçok oyunda saptamak mümkündür. Aşağıda II. Henry oyununun bir diyalogunda oyunun kahramanlarından *Sir John’nun* ilacın yan etkisi ile ilgili bilgiyi Galen’in kitabından okuduğunu belirtmektedir.

Sir John *This apoplexy is, I take it, a kind of lethargy, ain’t please your lordship...*

Lord Chief Justice *What tell you me of it?*

Be it as it is

Sir John *It hath its origin from much grief, from study, and from perturbation of the brain.*

I have read the cause of its effects in Galen. It is a kind of deafness.

II Henry, IV 1.2.113-9

Tıp konusu, değişik dönemlerde değişik derecelerde hemen çoğu kez pek çok yazarı etkilemiştir.

Shakespeare’in hekimlik bilgilerini edindiği kaynak konusundaki diğer bir yaklaşım ise Thomas Smith’in özel kütüphanesi teorisisidir. Paracelsus akımının kuvvetli savunucularından bir olan Thomas Smith, genç bir hekim olarak bilgilerini geliştirmesi için 1540 yılında Fransa’daki *Padua* üniversitesine yollanmıştır. O dönemde *Padua* üniversitesi tıp konusunda Avrupa’nın en üst düzeydeki üniversitesiydi. İngiltere’de yasaklanmasına rağmen Paracelsus’un tüm kurallarına sıkıca bağlı olan bu genç hekim gittiği her yerde bahçesine mutlaka ilaçlarında kullanacağı şifalı bitkileri ekiyor ve yasak olmasına rağmen, hastalarının tedavisinde bu şifalı bitkilerden elde ettiği *“Strong Waters”* olarak isimlendirdiği ilaçları kullanıyordu^{10,11}.

Smith’in kendisi de küçüklüğünde çok ağır hastalıklar geçirdiği için insanın en iyi doktorunun yine kendisi olduğuna inanıyordu. Smith’in kendi özel kütüphanesinde 1566 yılında *“Medicine”* ve *“Surgery”* (o dönemlerde tıp ve cerrahi başka meslek grupları olarak kabul ediliyordu) başlığı altında 21 kaynak vardı. Bunların içinde en önemli kitaplardan dört tanesi Galene, iki tanesi antik Yunan botanisti olan Dioscorides’e (*Materia Medica*, farmakolojinin kutsal kitabı) ve biri ise 2. yüzyıl antik botanistlerinden Nikander’e ait (*Alexipharmaca*, şifalı bitkiler ve özellikle zehirler konusunda halen otör olarak kabul edilir) kitaplardı.

Shakespeare’in birçok medikal bilgiyi bu kütüphaneden edinmiş olabileceği konusunda oldukça tartışmalı bir görüş vardır. Ancak Shakespeare’in oyunlarını ve sonelerini irdelediğimiz zaman, bu eserlerde yazmış olduğu tedavi yöntemlerini, zehirleri ve bunların etkisi ile ilgili bulguları bu kütüphaneden edinmiş olma olasılığı yüksektir.

Bu saptamayı destekleyebilecek verilerden biri tanesi ise Shakespeare ve Smith’in aşırı ve yağlı yemek yeme konusundaki fikir birliğidir. Bu saptamaları Smith’in 1572 yılında Fransa’dan Sir James Craft’a yazdığı mektuplardan anlıyoruz. Smith Fransa’da davetlerde verilen yemeği kast ederek şu ifadeleri kullanmıştır. *“Seni temin ederim ki, etten ve buradaki yağ içindeki yiyeceklerden öyle öğrendim ki, tüm bu yemek zenginliği içinde açlıktan ölmeyi yeğlerim. Eğer bu ziyafetlerde meyveler olmasaydı sağlığımı korumak için yeterince besin almamış olacaktım”*

Shakespeare’de Smith gibi yağlı ve aşırı yemek yemenin zararları ve etkileri konusunu eserlerinde mükerrer kez vurgulamıştır. Özellikle *Richard III* oyununda, ölümcül hastalığı olan kralın doğru beslenmesi gerektiği konusuna dikkat çekmiştir (Richard III, I. I. 146.147).

Yeme alışkanlığına ek olarak Shakespeare, birçok oyunda içkinin de zararları konusuna çok kez değinmiştir. *Hamlet*’te (Hamlet, I, iv,19) sarhoşların davranışlarını çok sert bir şekilde eleştirmiş ve *King Henry IV* (III, iii, 24) oyununda aşırı içki içen bir karakterin şiş ve kırmızı burnuna atf yaparak bu görünümü *“burning lamp”* olarak isimlendirmiştir. Shakespeare ayrıca *King Henry V* (III, vi,98) oyununda *“burning lamp”* olarak isimlendirdiği bu kırmızı şiş burnun aşırı içki içenlerde zaman içinde gelişen *“rhynophyma”* ile ilişkili olabileceği konusuna da değinmiştir⁹⁻¹¹.

Shakespeare’in tıp bilgisini edindiği yukarıda anlatılan muhtemel kaynaklara ek olarak, Shakespeare’in büyük kızı Susanna’nın 1607 yılında evlendiği Dr. John Hall de gösterilmektedir. Montpellier Üniversitesinden tıp eğitimi alan John Hall (1575-1636) ile Shakespeare’in karşılaşması 1600 yıllarından sonra olduğu için ve o tarihe kadar Shakespeare hali hazırda medikal temaları içeren çok sayıda oyun yazmış olduğundan damadının bu oyunlarda kullandığı medikal bilgiler ile bir ilgisi olmadığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, Dr. John Hall ile karşılaştıktan sonra yazdığı *“Macbeth”* gibi oyunlarda yarattığı hekim rollerinde damadını model olarak kullandığı sanılmaktadır^{11,12}.

Shakespeare’in oyunlarında kullandığı hastalıklar ve bu hastalıklara ait yaptığı inanılmaz tarifleri çok sayıda araştırmancının konusu olmuştur. İlk defa Dr. Charles Bucknill bu konuyu 1860 yılında *“Shakespeare’in medikal bilgisi”* adıyla tartışmış ve yayınlamıştır¹³.

Shakespeare’in medikal bilgisi ile ilgili geniş bilgiye yer veren diğer önemli bir çalışma ise Dr. Robert Simpson’un 1959 yılında yayınladığı *“Shakespeare ve Tıp”* isimli eserdir⁶. Bu eserde Dr. Simpson, Shakespeare’in oyunlarında yaklaşık 440 majör medikal referans olduğunu bildirmiştir. Shakespeare, oyunlarında yaptığı kusursuz ölüm tarifi, zehirler hakkındaki inanılmaz bilgisi ve bunların kullanımı ile belirtileri konusundaki dağarcığı ile herkesi şaşırtmaktadır.

Shakespeare başta Hamlet, Kral Lear, Macbeth olmak üzere yedi tane oyununda sekiz farklı medikal karakter yaratmıştır. Bu sekiz doktorun sadece dört tanesini isimlendirmiş olup, diğer hekimler oyunlarda anonim olarak yer almıştır. Genellikle Shakespeare, oyunlarında hekimler hakkında saygılı bir dil kullanmıştır; ancak bazen aşağıdaki dizelerde olduğu gibi hekimler hakkında alaycı üsluplar ve eleştirel bir dil kullanmıştır^{7,10}.

CORNELIUS *Hail, great King !*

To sour your happiness I must report the Queen is dead

CYMBELINE *Who worse than a physician*

Would this report become?

But I consider By med’cine life may be prolonged’d, yet death

Will seize the doctor too.

(Cymbeline, V, v, 25)

Shakespeare’in medikal bilgileri hakkında yapılan araştırmalar hep Shakespeare’in bu bilgileri nereden elde ettiği yönünde yapılmıştır. Ancak aslında vurgulanması gereken en önemli konu Parkinson gibi daha tanımlanmamış hastalıkları ve henüz keşfedilmemiş olan kan dolaşımı, kan pıhtılaşması ve piameter gibi anatomi ve fizyoloji bilgilerini ne şekilde öğrendiğidir.

Kanın pıhtılaşmasını doğruya yakın tanımladığı bir şiirinde (*The rape of Lucrece*, 1594) kanın pıhtılaşırken parlak ve koyu olmak üzere pıhtı ve serum şeklinde iki farklı akışkana farklılaştığını dizelerinde yazmıştır.

Buna ek olarak Shakespeare’in piameter hakkındaki bilgisi gerçekten inanılmayacak ölçüdedir. Piameterin beynin dōşeyici tabakası olduğunu ve fonksiyonlarını çok doğru şekilde bilen Shakespeare’in bu bilgisini, John Charles Bucknill, Shakespeare ile ilgili yazdığı kitabında (*The Medical Knowledge of Shakespeare, 1860*) güzel bir tesadüf olarak yorumlamıştır¹³. Ancak Shakespeare’in, ilk defa 19. yüzyılda tanımlanan piameter konusundaki bilgisi hiç de tesadüf ile

açıklanabilecek düzeyde değildir. Smith'in kütüphanesinin genişliği düşünülürse bir ihtimal olarak bu bilginin bir şekil-de Smith tarafından gelmiş olabileceği düşünülebilir.

Shakespear, "As you like it, Cymbeline, The Winter's Tale, The Taming of the Shrew" gibi oyunlarında homeopati ile ilgili örnekler vermiştir. Buna ek olarak Shakespeare, *Winter's Tale* oyununda daha önceden tanımlanmamış olan portörlük ile ilgili bilgiyi seyirciye vermektedir^{10,14}. Oyundaki *Camilla* karakteri bir insanın hasta olmadan da bir hastalığı yayabileceğini seyirciye aktarmaktadır.

There is a sickness

Which puts some of us in distemper, but

I cannot name the disease; and it is caught

Of you that yet are well.

(The Winter's Tale, 1.2.447-450)

Bunun yanı sıra Shakespeare, Henry IV oyununda immü-nisasyonun temelini, esaslarını ve ilkelerini tarif etmektedir. Zehirlerin ilaç gibi tedavi edici olabileceklerini ve hasta ol-manın bir şekilde kişiyi tedavi edebileceğini seyirciye aktarır.

In poison there is physic; and these news,

Having been well, that would have made me sick,

Being sick, have in some measure made me well

(Henry IV, II, 1.1.153-155)

Malarya, Shakespeare'in oyunlarında en sık bahsi geçen hastalıktır. Shakespeare malarya terimini hem hastalığı be-lirtmek için, hem de çoğu kez kötü olan her şeyi anlatmak için metafor olarak kullanmıştır^{2, 6, 10}. Oyunlarında malarya-nın neden olduğu titreme, ateş, nöbet gibi primer semp-tomları o kadar iyi tarif etmiştir ki, Shakespeare'in sıtma konusunda tanık olmaktan daha ileri bilgiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Yüzyıllar boyunca sıtmanın kötü kokulu, zehirli olan ha-vadan bulaştığına inanılıyordu. Çok kötü kokulu olan yerler-de sıtma izlendiği için havanın zehirli olduğu zannediliyordu. Aslında bu mide bulandırıcı sülfür benzeri kötü koku oldukça pis olan nehir ile su birikintilerindeki yosunların ve bitkilerin çürümesi sonucu açığa çıkan kokuydu. Thames gibi bu pis nehirlerde yuvalanan sivrisinekler hastalığın sebebi iken, hastalığın bu kötü kokudan yayıldığına inanan dönemin in-sanları hastalığın adını kötü hava anlamına gelen "**mal**" ve "**aria**" kelimelerinin birleşiminden oluşan "**malaria**" olarak isimlendirmişlerdi^{3, 5}.

Shakespeare, bu kötü kokudan o kadar çok midesi bula-nyor ve nefret ediyordu ki, çok sayıdaki oyununda malar-ya terimini hem hastalık olarak, hem de kötü olan her şeyi anlatmak adına metafor olarak kullanmıştır. Shakespeare'in oyunlarındaki birçok hastalık benzetme niteliğinde olup, bu hastalıklar genellikle toplumdaki ahlaki bozuklukları veya derin duyguları anlatmak için kullandığı metafor niteliğin-deki terimler olmuştur. Örneğin Shakespeare, "**infect**" ve "**infect**" kelimelerini sıklıkla aşk, korku, melankoli, neşe, zevk ve heyecan gibi kuvvetli olan duyguları betimlemek için kullanmıştır.

Shakespeare, insan ruhunda meydana gelen hasta-likların derinine inebilme kabiliyeti ile 400 yıldan fazladır tiyatro severleri şaşırtmaktadır. Hamlet, King Lear, Othello ve Macbeth gibi yarattığı karakterler onun ruhun derinlikle-rine ulaşmadaki dahiliğini göstermektedir.

O dönemde akıl hastalıklarının tedavisi olmadığı için birçok hasta Londra sokaklarında serbestçe dolaşmaktay-dı. Londra gibi birçok Avrupa şehrinde sokaklar psikotikler ve şizofrenler ile doluydu^{1, 3, 5}. Shakespeare'in sokaklarda gezerken, akıl hastalığı olan kişileri gözlemlediği ve bu göz-lemelerini oyunlarına yansıttığı düşünülmektedir. Buna ek olarak, Shakespeare'in 1596 yılında Londra'da "Shoreditch" tiyatrosuna yakın olan St. Helen kilisesi civarında oturduğu bilinmektedir (11). Burası meşhur "**Bedlam**" ("St Mary of Bethlehem") akıl hastanesine çok yakın bir bölge olup, Sha-kespeare'in oyunlarında detaylı bir şekilde tasvir ettiği akıl hastalıkları ile ilgili bilgileri buradaki hastalardan da gözlem-lemiş olabileceği sanılmaktadır^{4, 5, 10, 11}.

"Clifford to Bedlam with him, is the man grown mad!"

(2 Henry VI 5.1.131).

King Lear, Hamlet ve Macbeth gibi yaratmış olduğu çok ünlü karakterlerin birçoğunda akıl hastalıkları ile ilgili belir-tileri çok ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Shakespeare'in mental bozukluklar ile ilgili psikolojik tasvirlerle özel bir ilgi göstermesi aslında sadece ona ait bir ayrıcalık değildi. Tar-tışmasız olarak I. Elizabeth dönemi seyircisi eğlenceli bul-dukları için, sahnede akıl hastalarını görmek istiyorlardı^{3, 11}. Bundan dolayıdır ki, bu dönemde, birçok oyun yazarı akıl hastalarını ve embesilleri dramalarına taşımıştır. Shakespea-re'in de buradan yola çıkarak akıl hastalıkları temasını birçok oyununda kullandığı düşünülmektedir. Ancak akıl hastalık-larını karakterlerinde kullanma şekli, psikolojik tasvirlerinin mükemmeliği ve günümüz bilgileriyle örtüşen davranış be-timlemeleri ile Shakespeare, diğer oyun yazarlarından belir-gin şekilde ayrılmaktadır. Karakterlerin konuşmaları arasına

sıkıştırdığı, kimi zaman kendisinin ilk defa yarattığı kelimeler ve deyimler ile günümüz bilgisi ile neredeyse tamamen ör-tüşen psikolojik ve fizyolojik betimlemeler yapmıştır.

King Lear karakteri ile Shakespeare, delilik ve normallik arasında gidip gelen mental dalgalanmaları kusursuz şekil-de betimlemiştir. Shakespeare, oyunun başında King Lear'ın aklını sessizlik içinde betimleyerek progresif senil demansa atf yaparken, ilerleyen perdelere seyirciyi şaşırtarak Le-ar'ın, bugün manik atak olarak tanımlanan davranış pater-nini oyunun içine yedirmiştir (King Lear, IV, i, 47; IV, iv,2).

Akl sağlığını irdelediği yine en önemli karakterlerden biri olan Hamlet'de de mental hastalığın değişik duruml-a-rını tasvir etmiştir. Hamlet oyununda intihar düşüncesi ve insomnia belirtileri ile depresyonun karakteristik bulgularını gösteren ve psikoz taklidi yapan bir karakteri çizmiştir.

Shakespeare döneminde insanların bir kısmı hastalıkla-rın tanrıların gazabı olduğuna ve günahkâr davranışların ce-zalandırılması sonucu hasta olduklarına inanıyorlardı. Bir kısmı ise hastalıkların sebebini yıldızların ve geze-ge-nlerin hareketine bağlı meydana geldiğine inanıyordu. Neden ne olursa olsun herke-sin inandığı ortak görüş, insanda meyda-na gelen hastalıkların Galen teorisinde tanımlanan dört vital sıvının dengesinin bozulması sonucu olmasıydı. Bu dört sıvı; kan, balgam, sarı safra ve kara saf-ra idi. Bu sıvıların hepsine Latince sıvı anlamına gelen «humours» deniyordu. Galen teorisine göre insanların ruh ve beden sağlığı ile davranışlarını kontrol ettiğine inanılan bu dört sıvıdan birinin hakim olması durumunda in-sanların değişik karakterler gösterdiğine inanılıyordu^{1, 3-6, 10}.

Bu dört sıvı içinden kanın hakim olduğu insanlar; kibar, arzulu, coşkulu ve sevgi dolu olarak tasvir edilirken, balga-mın hakim olduğu insanların tembel, miymıntı, miskin, duy-gusuz, ödle ve donuk zekalı olduğu düşünülüyordu. Sarı safranın ağır bastığı insanlar ise kolay sinirlenen, inatçı, dik kafalı, sabırsız ve kindar olduğu zannedilirken; kara safranın hakim olduğu kişilerin melankolik, deprese, irrite, düşüncelere dalan, alaycı, toplum değerlerini küçümseyen, müsteh-zi tipler olduğu kabul ediliyordu.

Shakespeare "**humours**" adı verilen bu dört sıvının hepsini çok değişik şekillerde ve anlamlarda olacak şekilde oyunlarında sıklıkla kullanmıştır. Sıklıkla bu sıvılar ile melan-koli gibi duygu durumlarını birbiri ile ilişkilendirmişti.

Kraliçe Elizabeth Döneminde öldürücü üç hastalık: Sha-kespeare oyunlarında veba, çiçek hastalığı ve sifiliz

Veba

Vebanın etkeni olan *Yersinia pestis* ilk defa 1894 yılın-da Yersin tarafından tanımlanmıştır¹⁵. İnsana, kemiricilerin üstünde yaşayan mikrop bulaşmış pireler tarafından ısırılın-ca (Bubonik veba) veya damlacık enfeksiyonu (Pnömonik veba) ile bulaşır. Bubonik veba, ambar faresi (*Rattus rattus*) veya lağım faresi (*Rattus Norvegicus*) gibi farelerden bula-şır. Hastalığın aktarılmasında ana rolü, insanda da asalak yaşayabilen bir fare piresi (*Xenopsylla cheopis*) oynamak-tadır. Fare piresinin vebanın aktarılmasındaki rolü, 1898'de Paul-Louis Simond tarafından ortaya konmuştur¹⁶. Dr. Si-mond'ın bu hipotezi özellikle İngiliz ve Fransız bilim çevrele-rinde çok yoğun tartışmalara neden olmuş ve bu buluş uzun süre kabul görmemiştir^{16, 17}.

Pireler sürekli olarak fare kürkünde yaşamazlar. Kan emdik-ten sonra, ısı ve nem koşulları elverişliyse serbest kalırlar. Bu durumda, evdeki tozlarda, kulübelerdeki kumlarda yaşarlar ve yalınayak yürüyen insanlara bakteriyi bulaştırırlar¹⁸. Pireler üzerinde buldukları hastalıklı hayvanlar öldükten son-ra sıcakkanlı başka memelilere veya insanlara ge-çerler. Bir Hint atasözünün dediği gibi eğer bir evde sıçanlar ölmeye başlamış ise hemen o evi terk etmek gereklidir. Bubonik vebada bakteri vücuda girerek lenf düğümlerine yerleşir ve burada çoğalır. Oldukça yüksek mortalite oranına (%30-60) sahip bubonik vebada hasta bir haftalık dönem içinde öl-mez ise iyileşmeye başlar^{17, 18}.

Kara ölüm de denilen vebanın kayıtlara geçen ilk vakası altıncı yüzyıldır. Ancak hasta-lığın gerçek pandemisi 1328'de izlenmiştir. Bu dö-nemde dünya nüfusunun üçte birinin öldüğü bildirilmiştir. Hastalığın Avrupa'dan dünyaya yayılması batı toplumundaki yaşam koşullarının ve yerlerinin değişmesi ile hız kazanmış-tır. Halkın köylerden yüksek nüfuslu şehirlere göç etmesi, ti-caret yollarının ve bu yerlerde seyahat eden insan sayısının artması ile hastalık tüm dünyaya yayılmıştır¹⁹. Hastalık önce Avrupa'nın ticaret yolları boyunca ortaya çıkmıştır. Bunu ta-kiben Avrupa denizciliğinin gelişmesi ve bu gemilerin içinde taşınan fareler sayesinde veba 1346 yılında Kırım' da orta-ya çıkmış ve buradan **tüm dünyaya** yayılmıştır. Ticaret yol-larının artan kullanımı hastalığın yayılmasına neden olmuş olsa da büyük şehirlerin hijyenik olmayan koşulları da bu salgınların olmasında önemli bir neden olmuştur. Kraliçe I. Elizabeth Dönemi'nde lağım-lar Londra sokaklarına akıyor ve hemen yanındaki Thames nehri ise bir çöplük olarak kulla-nılıyordu. Bu kirli koşullar farelerin üremesini çok kolaylaştı-rırken, sokaklarda cirit atan bu farelere ticaret yollarından ve deniz aşırı ülkelerden gelen diğer farelerin de eklenmesi sonucu hastalık hızla yayılmıştır^{3, 5, 19}.

İngiltere’de bubonik veba salgını özellikle 1563, 1592, 1603 ve 1608 yıllarında Londra halkının üçte birinin ölmesine neden olmuştur^{3, 5}. Kraliçe I. Elizabeth döneminde parlamento veba salgınına bir önlem olarak Londra’daki tüm tiyatroların kapatılmasını emrettiği için, en çok etkilenen sektörlerin başında tiyatro gelmiştir^{5, 10}.

Londra sokaklarında her yerde vebadan ölmüş cesetler ve bu cesetlerdeki yaralar insanları dehşete sürüklüyordu. Tüm şehir havayı temizlemek ve cesetleri yok etmek için yakılan ateşler ile yanıyordu. Bu nedenden dolayıdır ki Shakespeare tiyatroların kapanması ile özleşen bu veba görüntülerini tiyatro sahnesine taşımamıştır. Sahnede diğer hastalıklara ait görüntülere yer vermesine rağmen, Shakespeare vebaya ait hiçbir hastalık görüntüsüne oyunlarında yer vermemiştir. Bunun yerine, kardeş kaybına bağlı kendi hayatını da çok derinden etkileyen veba temasını genellikle metafor şeklinde veya vebayı hatırlatan ancak vücuda yansıyan görüntü içermeyen temalar (ağız kokusu, günah kokusu, sisli buhar, bulaşıcı bulutlar, çöp yığınları, ceset kokusu) halinde kullanmıştır^{6, 10}.

Shakespeare oyunlarında bol miktarda aşk acısını işlemiştir ve aslında bu aşk acılarını anlatırken dolaylı olarak veba gibi ölümcül ve yıkıcı hastalıkları anlatmayı hedeflemiştir. Shakespeare’in oyunlarındaki aşk, gerçek aşk olmakla birlikte, aşk acısı abartılı bir şekilde vurgulanmaktadır. Abartılı aşk acısının altındaki en önemli nokta ise aslında veba gibi gerçek bir hastalığın sürecini, şehrin yetkililerinin sansürüne takılmadan sahnede gösterilebilmesidir.

Shakespeare için aşk aynen veba gibi bulaşıcıdır ve insanlar arasında ayırım yapmaz, aşk aynen veba gibi Eros’un oku ile vurulur ve aşk aynen veba gibi vücuda gözlerden doğru bulaşır. Vebanın İngilizcesi *plague* kelimesinin Latince kökeni *“plaga”* olup tanrı tarafından okla vurulmak anlamına gelir. Vebaya ait eski metinlerde vebanın tanrının gazabı olduğuna ve tanrının o kişiyi okla vurarak cezalandırdığına inanılırdı^{6, 10}. Ayrıca vebanın hava içindeki zehrin gözlere girmesi ile hastalık yaptığına inanılırdı. Shakespeare vebanın gözlerden doğru geçişine atıf yapmak için *Richard III (1. 2. 13 34-35)*, *12. Gece (1. 5. 26-29)* *Romeo ve Juliet (1.4.107)*, *As you liked it (5.2.32)*, *Measure for measure (2. 2.178)*, *Othello (4.1.51-52)* ve *Timon of Athens (4.3.120)* gibi birçok oyununda bakışların bulaşıcı ve öldürücü olduğunu vurgulamıştır.

LADY ANNE *Never hung poison on a fouler toad
Out of my sight! thou dost infect my eyes*

GLOUCESTER *Thine eyes, sweet lady, have infected mine*

LADY ANNE *Would they were basilisks, to strike thee dead!*

GLOUCESTER *I would they were, that I might die at once;
For now they kill me with a living death
Those eyes of thine from mine have drawn salt tears*

(Richard III 1. 2. 145)

Oküler bulaşmaya atıf yaptığı en önemli oyunlardan birisi *“12. Gece”* olup bu oyunun 1593 yılındaki büyük veba salgınından sonra yaklaşık 1600’lü yıllarda yazıldığı düşünülmektedir.

OLIVIA *Even so quickly mayo ne catch the plague?
Methinks I feel this youth’s perfections
With an invisible and subtle stealth
To creep in at mine eyes.*

(Twelfth night, 1.5.26-29)

Benzer şekilde 1598 yılında ilk defa basılan *“Love’s Labor’s Lost”* komedisinde Shakespeare vebaya aşk teması üzerinden benzer nitelikte atıflar yapmıştır. Bu komedide *Boyet* prensese *Navarre’nin* onun bakışları ile enfekte olduğunu, aşka düştüğünü söyler (2.1.229-30). Berowne’ye göre ise aşk veba gibidir ve her üç kişinin de (Boyer, Navarre ve Longaville: *“those three”*) aşıkların vebasına (*“lover’s plague”*) yakalandığını söyler.

BEROWNE *Write, “Lord have mercy on us” on those three;
They are infected; in their hearts it lies;
They have the plague, and caught it of your eyes;
These lords are visited; you are not free,
For the Lord’s tokens on you do I see.*

(Love’s Labor’s Lost, V, ii, 419)

Vebaya yakalanan hastalar evlerinde 40 gün karantinaya alınır ve bu evlerin kapısına kırmızı haç çizilerek kapı üstüne *“Lord have mercy on us”* (Tanrı bize merhamet etsin) cümlesi yazılırdı. Yukarıda Berowne’ nin diyalogunda da geçtiği üzere *“Lord have mercy on us”* yazısı halkı o bölgeden ve o evden uzak tutmak için kullanılan bir uyarı işaretiydi. Vebaya karşı korunmada karantinanın ilk uygulaması 1518 yılında Oxford belediye başkanının emri ile gerçekleşmiştir¹⁹.

Dirseklerde, bacaklarda, boyunda veya kasklarda şişmiş lenf bezleri, yüksek ateş, sayıklama, akciğer kanaması,

kas ağrıları ve uyumak için karşı koyulamaz bir istek vebanın başlıca belirtileridir. Şişlikler kırmızı olarak ortaya çıkıp önce mora ve hastalık ilerledikçe de siyaha döner. Kana yol vermek, yani kanın hastalıklı bölgelerden akıp gitmesi için bir damarı kesmek yaygın bir uygulamaydı. Şaşırtıcı biçimde, kan siyahıtır ve çok kötü kokar. Hiç kimse *“Kara Ölüm”* e neyin sebep olduğunu bilmediğinden, onu önleme çabaları genellikle boşaydı. Doktorlar pire ısırıklarından korunmak için koruyucu kıyafetler ve soludukları havayı süzen yağ içeren gaga şeklinde maske giyiyorlardı. Aristokratlar fakir bölgelerden geçmeleri gerektiği zaman soludukları havayı arıtmak için ve daha temiz hava solumak için baharatlı toprak ve çiçek demetleri taşıyorlardı^{3-6, 19}. Bu güvenlik önlemleri etkili olsa da tedavi yöntemleri genel olarak belirtileri azaltmaya yarayan şifalı otlardı. Hasta insanlara bakıcılık yapacak insan eksikliği çok fazlaydı ve cesetlerin imhası da ayrı bir dertti. İşçiler gitgide azaldı, bu yüzden iyileşen hastalar temizliğe yardımcı olmaları için zorlandı. Yerel otoriteler tarafından 1547 yılında sokakların ve caddelerin temizlenmesi için haftada üç gün kuyulardan her seferinde 12 kova dolusu su çekilip yıkanması emri verilmişti. Sokakları temizlemek için kullanılan bu su pis ve mikrop dolu bu sokaklardan geçerek kanallara akıyordu ve aslında temizlikten çok pisliğin kanallarda birikmesine ve buralarda mikrop üremesine neden oluyordu³⁻⁶.

Çiçek

Çiçek hastalığı ilk olarak yaklaşık İÖ 10.000 yıllarında kuzey Afrika’da ortaya çıkmıştır²⁰. Çiçek hastalığının karakteristik deri lezyonlarının varlığı ise ilk olarak 18. ve 20. Mısır hanedanlığına (İÖ 1570-1085) ait mumyaların yüzünde saptanmıştır. Mısır firavunu V Ramses’in (İÖ 1156 yılında ölmüştür) yüzünde de çiçek hastalığına bağlı izler saptanmıştır²¹. Çiçek hastalığının Avrupa ile tanışması yaklaşık 5. ila 7. yüzyıllarda gerçekleşmiş olup, çiçek hastalığı orta çağ boyunca sıklıkla epidemilere neden olmuştur. Roma imparatorluğunda (AD 108) 7 milyon civarında ölüme neden olmuş ve haçlı seferleri ile birlikte tüm Avrupa’ya yayılmıştır²².

İngiltere’de ise hastalığının en büyük salgını Shakespeare’in doğumundan 2 yıl önce, 1562 yılında olmuştur. O dönemde 29 yaşında olan Kraliçe I. Elizabeth’in kendisi de çiçek hastalığı geçirmiş ve iyileşmiştir. Ancak kraliçenin yüzünde çiçek hastalığına bağlı olarak derin skarlar oluşmuş ve kraliçe tamamen kel kalmıştır. Bundan dolayı Kraliçe I. Elizabeth, yüzünde derin çukurlar oluşturan bu çiçek hastalığı izlerini gizleyebilmek için beyaz kurşun ve yumurta beyazından yapılan kalın bir maskeyi ve kelliği için de peruk kullanıyordu. Shakespeare, çiçek hastalığına bağlı yüzlerde meydana gelen yara izlerine ve çiçeğin ölümcül etkilerine *“Hamlet”* gibi çok sayıdaki oyununda yer vermiştir.

HAMLET *How long will a man lie i’ the earth ere he rot?
First Clown I’ faith, if he be not rotten before he die--as we have many pocky corses now-a-days, that will scarce hold the laying in--he will last you some eight year or nine year: a tanner will last you nine year*

(Hamlet 5. 154) (pocky corses: çiçekten ölenler için kullanıyor)

Sifiliz

Sifiliz 15. yüzyılda tüm Avrupa’da yayılarak çok sayıda ölüme ve sakatlıklara yol açmıştır. Sifilizin Avrupa’ya yayılımı konusunda en çok kabul gören teori, İspanyolların hastalığı 1493 yılında sifilizin esas köken aldığı topraklar olarak kabul edilen Amerika’dan taşıdığı yönündedir (*“Columbian”* teori). Avrupa’da sifiliz ilk defa 1495 tarihinde İtalya’yı kuşatan Fransız askerlerinde saptanmıştır^{22, 23}. Bu nedenle İngilizler tarafından *“French pox”* olarak isimlendirilmiştir. Sifilizin Fransızlara, Columbus ile Amerika kıtasında giden ve döndükten sonra Fransa kralı Charles’ın hizmetine giren paralı İspanyol askerlerinden geçtiği düşünülmektedir (*“Columbian”* teori). VIII. Charles’ın emrindeki hastalıklı bu İspanyol askerleri ile birlikte Fransız askerlerinin İtalya’yı işgali ile sifiliz hızlı bir şekilde Avrupa’ya yayılmış ve yaklaşık 5 milyon kişinin ölümüne neden olmuştur²⁴.

Sifilizin ilk olarak ortaya çıktığı yıllarda hastalık oldukça ağır ve ölümcül seyretmekteydi. Hastaların derisi baştan aşağı püstüller ile kaplanır ve hastalarda burun düşmesi gibi doku kayıpları olur ve sonuç olarak bu hastalar birkaç ay içinde ölürdü. İlk ortaya çıktığı dönemlerde hızlı bir şekilde ölüme götüren sifiliz ilerleyen 50 yıl içinde yavaşlayarak daha hafif seyir göstermeye başlamış ve 1546 yılından itibaren sifilizin bulguları günümüze benzer nitelik kazanmıştır²⁵.

Sifiliz çok çeşitli isimler ile adlandırılmıştır. Yazılı belge olarak sifiliz ilk defa 1495 yılında Roma imparatoru Maximilian’ın fermanında *“Evil pox”* olarak isimlendirilmiştir. Bu fermanla sifilizin tanrıya inanmayan ve dine küfredenlere karşı ceza olarak gönderildiği ve *“insanlık tarihinde daha önce hiç görülmemiş ve duyulmamış”* bir hastalık olarak tarif edildiği saptanmıştır. Bunu takip eden yıllar içinde İngiliz ve İtalyanlar *“French pox”* Fransızlar *“İtalyan hastalığı”*, Ruslar *“Polonya hastalığı”* ve Türkler ise *“Frank hastalığı”* (Frenji) olarak sifilizi adlandırmıştır. Sifiliz 16.yy’dan itibaren ise çiçek (*“small pox”*) hastalığı ile karışmaması için *“great pox”* olarak isimlendirilmiştir.

“Sifiliz” adı ise ilk defa Fracastoro (1478-1553) isimli Veronalı şair bir doktorun 1530 yılında yayınladığı üç kitap hatındaki epik şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Bu şiirin adı *“Sy-*

philis sive Morbus Gallicus” olup anlamı “Sifiliz veya Fransız hastalığı” olarak tercüme edilmiştir. Bu şiirin ana karakteri “Hispanyola” da (Kristof Kolomb’un Haiti adasına verdiği ad) yaşayan “*Syphilus*” adındaki çobandır. Şiirde bu çobanın tanrılara karşı geldiği için korkunç bir hastalık ile cezalandırıldığı ve bu hastalığın tedavisinde ise kullanılacak en etkin tedavinin cıva olduğu anlatılmaktadır^{10, 26, 27}.

Fracastoro “sifiliz” adını şiirinde hem ana karakterinin ismi olarak hem de hastalığın ismi olarak kullanmıştır. Fracastor’un şiirindeki detaylı tanımlamalarına rağmen hastalık üç yüzyıl boyunca hep “Fransız hastalığı” olarak anılmaya devam etmiş ve ancak 1850’li yıllarda Fracastor’un şiiri batı Avrupa’da popüler hale geldikten sonra hastalık sifiliz olarak isimlendirilmiştir. Şiir kitabında Fracastor bu yeni hastalığın kökeni, bulguları ve tedavisi hakkındaki sorulara cevap olacak çok sayıda konuya değinmiştir. Bu hastalığın kökeninin Amerika olduğunu ve Columbus ve adamları tarafından Avrupa ya taşındığına inandığını belirtmiştir. Bu görüşü sifilizin kökeni için halen en geçerli teori olarak kabul edilmektedir.

Fracastor, sifiliz ve benzeri hastalıkların meni veya mikroplar yoluyla geçiş gösterdiği konusundaki hipotezini oldukça önemli bir tıp eseri olan “*Contagion*” adını verdiği tıp kitabında öne sürmüştür. Fracastoro bulaşıcı hastalıkların, çok hızlı şekilde çoğalan, çok küçük boyutlarda değişik tipte organizmalar ile geçtiğini ve bu geçişin taşıyıcıların elbise veya çamaşırları ile direkt teması halinde veya hava yolu ile olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca kitabında sifiliz gibi bazı hastalıkların sıklıkla seksüel ilişki sonrası meni ile bulaştığına inandığını belirtmiştir. Fracastoro mikroba dayalı bu bilimsel teorisini, Louis Pasteur’un mikrop teorisinden 300 yıl önce öne sürmüş olup, dönemindeki doktorlardan çok daha ileri görüşlere sahip bir hekim olduğunu kanıtlamıştır¹⁰.

Kendisinin de sifiliz olduğu düşünülen Shakespeare, oyunlarında (*Cymbeline*, *Hamlet*, *Othello*, *Measure to measure*, *Henry IV*, *Henry V*, *Prince of Athens*, *Pericles ve Love’s Labour’s Lost*) frengiye işaret eden “*pox*” kelimesini oldukça sık kullanmıştır. Ayrıca oyunlarındaki karakterler birbirlerini lanetlerken sıklıkla “*pox*” kelimesini kullanmaktadır.

“A pox upon him”

“Lanet üzerinde olsun”

All’s Well That Ends Well (4.3.111)

“*Measure to measure*” adlı oyunun ikinci sahnesinde Shakespeare aşağıdaki diyaloglar ile sifilize değinmiştir (**Act I, Scene II, 29-35**).

LUCIO *I grant; as there may between the lists and the velvet.*

Thou art the list.

First Gentleman *And thou the velvet: thou art good velvet; thou’rt a three-piled piece, I warrant thee: I had as lief be a list of an English kersey as be piled, as thou art piled, for a French velvet.*

Do I speak feelingly now?

LUCIO *I think thou dost; and, indeed, with most painful feeling of thy speech: I will, out of thine own confession, learn to begin thy health; but, whilst I live, forget to drink after thee.*

Bu diyalogdaki kelimeler (***And thou the velvet: thou art good velvet; thou’rt a three-piled piece, I warrant thee***) sifilizin rektal yaralar formundaki sık izlenen bulgularına işaret etmektedir.

Lucio cevap olarak (... ***I will, out of thine own confession, learn to begin thy health; but, whilst I live, forget to drink after thee***) hastalığın kendisine geçmemesi ve sağlıklı olarak yaşamına devam edebilmesi için onunla aynı kaptan içmeyeceğini ifade etmektedir.

Oyundaki bu ifadeler, Shakespeare’ın yaşadığı dönem için ne kadar ileri görüşlü bir yazar olduğunu ve daha hiç kimse Fracastor’un öne sürdüğü hipotezleri kabul etmez iken onun sifiliz konusunda Fracastor’un mikroplardan hastalığın bulaştığı konusundaki hipotezini benimsediği ve bu konuya oyunlarında yer vererek halkı bu konuda bilinçlendirdiği görülmektedir.

Rönesans Avrupa’sında, Araplar cıvayı sıklıkla uyuzun tedavisi için kullanıyorlardı. Sifilizin neden olduğu yaralar uyuzun yol açtığı yaralara çok benzerlik gösterdiği için sifilizin tedavisinde yoğun şekilde cıva kullanılmaya başlanmış ve cıva 400 yıl boyunca sifilizin tedavisinde yerini korumuştur^{26, 27}. Cıvanın sifiliz tedavisindeki yerini anlatan en güzel deyiş;

“*A night in the arms of Venus leads to a lifetime on Mercury*”

“***Venüs’ün kollarında geçirilen bir akşam cıva ile bir ömür geçirmeye neden olur***”

Tedavi sırasında cıvanın (oral, enjeksiyon, merhem, buhar) her türlü formasyonu kullanılıyordu. Değişik şekillerde uygulanan cıva tedavisinin hepsinde amaç aslında aynı olup hedef tükürük miktarını artırmak idi. Çünkü tükürük

ile birlikte veneral zehrin dışarı atıldığına inanılmaktaydı. Günde üç büyük bira bardağı kadar tükürük atılmasının iyi prognoza neden olduğu düşünülürdü. Yeterince tükürük çıkarmayan hastalara daha çok cıva verilirdi. En acayip tedavi şekillerinden biri ise cıva buharı ile yapılandı. Hasta başı dışarıda olacak şekilde kapalı tahtadan yapılmış bir fiçıya yerleştirilir ve bu fiçinin altında ateş yakılarak cıva buharı elde edilirdi²⁷. Hastanın tüm vücudu cıva buharına maruz bırakılır ve buharı soluması sağlanırdı. Bu en az etkili olan ve en acılı tedavi şekliydi. İnanışın aksine cıva sifilizin tedavisinde etkisizdi ve özellikle cıva buharı en etkisiz olanıydı.

Bu tedavi şekline atfen Shakespeare “*Timon of Athens*” adlı oyununda fiçılar içinde cıva buharı ile yapılan (*tubs and baths*) tedaviyi anlatmıştır.

Give them diseases, leaving with thee their lust.

Make use of thy salt hours; season the slaves.

For tubs and baths; bring down rose-cheeked youth.

To the tub-fast and the diet.

(Timon of Athens. 4.3)

Fracastoro epik şiirinde sifilizin tedavisinde cıva dışında diyetin de etkili olabileceğini ve özellikle balık ile şaraptan uzak durulması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bilgiye istinaden Shakespeare’in de “*Measure to measure*” gibi oyunları ile halkı bu anlamda bilgilendirdiği düşünülmektedir.

Why, very well; I telling you then, if you be remembered, that such a one and such a one were past cure of the thing you wot of,

unless they kept very good diet, as I told you.

(Measure to measure Act 2 scene 1, 101-103)

Pompey’in konuşmasında geçen “*The thing you wot*” ile kastedilen sifilizin kendisidir. Shakespeare burada sifilizi anlatırken örtülü şekilde anlatım sanatını (*euphemism*) kullanmıştır. Oyundaki bu diyalogu ilginç kılan nokta ise iyi bir diyet uygulanırsa sifilizin tedavi edilebileceğinin söylenmesidir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Wald C. Medieval Shakespeare? Shakespeare 2012; 8: 351-55
- Crystal D, Crystal B. Shakespeare’s words: a glossary and language companion. London: Penguin Books, 2002.
- Singman JL. Daily life in Elizabethan England. Westport: Greenwood Press, 1995

⁴ Hoeniger FD. Medicine and Shakespeare in the English renaissance. London: Associated University Presses, 1992.

⁵ Elizabethan Medicine and Illnesses. Available from: <http://www.elizabethan-era.org.uk/elizabethan-medicine-and-illnesses.htm>

⁶ Simpson RR. Shakespeare and Medicine. Edinburgh: E&S Livingstone; 1959. p. 114.

⁷ Garber M. The healer in Shakespeare. In: Peschel EL, editor. Medicine and literature. Newyork: Neale Watson; 1980. p. 103-9.

⁸ Stanniland C, Taylor D. Tolerability of atypical antipsychotics. Drug Saf 2000; 22: 195-214.

⁹ Foster J. A doctor’s Shakespeare: a collection of medical quotations from Shakespeare.Xlibris.com. 2001.

¹⁰ Kail AC. The medical mind of Shakespeare. Balgowlah: Williams & Wilkins; 1986.

¹¹ Rowse AL. William Shakespeare, a biography. New York: Barnes & Noble, 1995; 337.

¹² Richardson RG, Dr John Hall. Shakespeare’s son-in-law, a vignette of Elizabethan Medicine Practitioner 1981; 225: 593-5.

¹³ Bucknill C. The medical knowledge of Shakespeare. London: Longman Co. Paternoster Row; 1860. Available from: <https://archive.org/stream/57410570R.nlm.nih.gov/57410570R#page/n0/mode/2up>

¹⁴ Cummings study guides for the great works of world literature. Shakespeare and Medicine. Available from: <http://www.shakespearestudyguide.com/Medicine.html>

¹⁵ Yersin A. La peste bubonique ‘a Hong-Kong. 4nn Inst Pasteur 1894; 8: 662-7.

¹⁶ Simond PL. La propagation de la peste. Ann Inst Pasteur 1898; 10: 626-87.

¹⁷ Simond M, Godley ML. Mouriquand PDE. Paul-Louis Simond and his discovery of plague transmission by rat fleas: a centenary. J Royal Soc Med 1998; 91:101-104

¹⁸ Ayyadurai S, Houhamdi L, Lepidi H, Nappez C, Raoult D, Drancourt M. Long-term persistence of virulent Yersinia pestis in soil. Microbiology 2008;154:2865-71.

¹⁹ Michel Drancourt and Didier Raoult: Past Plague. In Raoult D, Drancourt M editors, Paleomicrobiology: Past Human Infections. Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2008; 145.

²⁰ Barquet N, Domingo P. Smallpox: the triumph over the most terrible of the ministers of death. Ann Intern Med 1997; 127: 635-42.

²¹ Lyons AS, Petrucelli RJ. Harry N. Medicine-An Illustrated History. New York: Abradale Press; 1987.

²² Farhi D, Dupin N. Origins of syphilis and management in the immunocompetent patient: facts and controversies. Clinics in dermatology 2010; 28: 533-8.

²³ Lobdell J, Owsley D. The origin of syphilis. J Sex Research 1974; 10: 76-9.

²⁴ Harper KN, Ocampo PS, Steiner BM, George RW, Silverman, MS, Bolotin S, et al. On the Origin of the Treponematoses: A Phylogenetic Approach. PLoS Neglected Tropical Diseases 2008; 2: e148.

²⁵ Diamond Jared. Guns, Germs and Steel. New York: W.W. Norton; 1997. pp. 210.

²⁶ Hanlon M. The magical properties of Mercury, the metal the EU wants to ban. The Daily Mail Retrieved 2007-08-07.

²⁷ Walker TJ. “The Treatment of Syphilis by the Hypodermic Injection of the Salts of Mercury” British Medical Journal 1869; 2: 605.

Metin AKGÜN

Bilgisayarlarımızdaki FONTLARIN Bilinmeyen Öyküleri

Uygarlığın gelişiminde ateş, tekerlek, yazı, pusula, takvim, para, barut, matbaa, buharlı makineler, bilgisayar ve internet gibi buluşlar önemli roller üstlenmiştir. Günümüz uygarlığı, bu gelişmelerin kolektif bir ürünüdür. Konumuz gereği, bu gelişmelerden üçüne odaklanacağız: **Yazı, matbaa ve bilgisayar.**

Yazının icadı ile sözel gelenek yazıya aktarılabilmiş, öğrenilen yeni şeylerin, bilgi birikiminin kuşaktan kuşağa daha sağlıklı aktarımı olanaklı hale gelmiştir. Dolayısıyla yazı, tarihçiler tarafından tarihin başlangıcı olarak benimsenir. Yazıyı ilk olarak Sümerlerin kullandığı iddia edilir; o dönemde sayıları ve adları belirtmek için geometrik şekiller, nesnelere belirtmek için ise bu nesnelere resimleri kullanılmıştır. “Logografik” olarak adlandırılan bu sistemde karakterler sözcükleri ifade etmektedir. Çivi yazısı, nesnelere seslere geçişin ilk örneğidir. Tümüyle sese dayalı (alfabetik) yazı ise ilk olarak Fenikeliler tarafından kullanılmış, bu yazının daha gelişmiş şekli, bir süre sonra İbranice ve Arapça olarak şekillenmiştir.

Günümüzde yazı karakterleri, nesneyi veya sesi sembolize etmesine göre “ideografik” veya “fonetik” olarak adlandırılmaktadırlar. Hiyeroglifler, çivi yazısı (cuneiform), günümüzde Çin yazı karakterleri ve Japon yazı karakter-

lerinden biri olan “Kanji” (Japonlar Hiragana ve Katakana diye iki alfabe daha kullanırlar) gibi yazılar “ideografik” grup içerisinde yer almaktadır. Tüm dünyada yaygın olarak kullanılan trafik sembolleri de bu grup içerisinde değerlendirilebilir (Resim 1).

“Fonetik” alfabe kullanımı daha yaygındır. Bizim de ülke olarak kullandığımız Latin alfabesi dünyada en yaygın kullanılan “fonetik” alfabe sistemidir. Gerek eski Latince (arkaik) gerekse günümüzde kullanılan Latin alfabe sistemi büyük oranda Yunan alfabesinden, kısmen de Etrüskçe’den alınmış veya dönüştürülmüş karakterlerden oluşmaktadır. Hem ülkemizde kullanılması hem de dünyada çok yaygın kullanılması nedeniyle incelememize Latin alfabesi üzerinden devam edeceğiz.

Yazı, matbaanın gelişimine kadar hep belirli kesimlerin (kilisenin ve zenginlerin) tekelinde kalmıştır. Matbaa ile yazı özgürleşmiş ve daha geniş kitlelere ulaşabilir hale gelmiştir. Bilgisayar çağıyla birlikte sınırlar ortadan kalkmış; kağıt, baskı, dağıtım gibi sınırlayıcı kavramların yerini bilgisayar (cep telefonu, tablet, vs.), güç kaynağı ve internet bağlantısı gibi kavramlar almıştır. Yazının başında, gelişmeleri yazı, matbaa ve bilgisayar şeklinde üç döneme ayırmış

Resim 1. İdeogram örneği; çiftlik hayvanlarının yola çıkabileceğini gösteren bir trafik levhası

Resim 2. Matbaada baskı için ayna görüntüsü şeklinde kesilmiş fontlar

Resim 3. Gutenberg tarafından 1454 yılında basılan İncil için kullandığı font

olsak da, yazı ve matbaa hala varlığını korumaktadır. Bu üç dönemi farklı bir bakış açısıyla şöyle de ele alabiliriz: El yazısı dönemi (Sümerlerle başlayan dönem), matbaa dönemi (Gutenberg ile başlayan dönem) ve bilgisayarların hayatımıza girmesiyle şekillenen bilişim dönemi. Belki araya daktiloyu da eklemek mümkün, ancak daktilo diğerleri kadar çok güçlü bir değişim yaşanmasına neden olmamıştır. Aynı ayrı gruplandırırsak bile her üç çağın girift hali halen devam etmektedir. Hâlâ el yazısı ile yazıyoruz, hala matbaalar aktif çalışıyor. Tek farkı galiba zorunluluğun ortadan kalkmış olması. Matbaalar da bilişimden etkilenmiş, artık eskisi gibi harf kesme ve kalıp oluşturma işlemleri sona ermiştir. Matbaalar da artık günümüzde bilgisayar destekli olarak çalışmaktadır.

Şimdi gelelim asıl konumuza, fontlara, yani yazı karakterlerine. Yazmak, sadece yazmaktan ibaret bir eylem değildir, aynı zamanda bir iletişim biçimidir. Yazının iletişimdeki rolü, aktarılacak içeriğin bir kaynaktan bir alıcıya yazma eylemi (kanal) üzerinden aktarımı olarak ortaya çıkar. El yazısı, iletişimin ötesinde başka mesajlar da barındırır. Çünkü nasıl her insan farklı kişisel özelliklere, farklı parmak izine veya korneaya sahipse, aynı şekilde yazdığı yazıya kendine özgü bir şeyler katacaktır. El yazısı; insanın kişiliği, duygulanım durumu hatta bazen hastalığı hakkında ipucu verebilir. En basit yaklaşımla, kendi kendimize yaptığımız karalamalar ile bir resmi kuruma verilecek dilekçede aynı yazıyı kullanmayız. Yaptığımız karalamalar daha bir kendimize aittir, resmi yazılarda ise kendimize bir çeki düzen verme ihtiyacı hisseder, farklı ve daha formal bir şekle bürünürüz. El yazısında, harflerin boyutu, sağa veya sola doğru yatması, satır aralarındaki boşluğun miktarı, harflerin aralıkları, kuyruklu harflerin uzunluğu gibi birçok özellik kişiliğe dair ipuçları verebilir. Bu konuyla ilgilenen “Grafoloji”ye göre, örneğin küçük yazılar, kişinin hayatı yavaş ve daha düşük motivasyonla yaşadığını, harflerdeki

Resim 4. Fontlardaki en temel şekilsel ayırım Serif (tırnaklı) ya da Sans-Serif (tırnaksız) olmalarıdır

Resim 5. İlk Serif (tırnaklı) yazı örneği. Roma İmparatoru Trajan onuruna yazılmış bir yazının yer aldığı taş sütun

noktaların çok belirgin olması ise, kişinin aşırı titiz ve kuralcı olduğunu göstermektedir. Peki, tüm bunlar iyi de artık öyle bir çağda yaşıyoruz ki, neredeyse el yazısını hiç kullanmadığımız bir döneme girdik. Bilişim çağındayız ve elimizin altında yüzlerce hazır font var. Bu durumda yazımıza kişiliğimizi nasıl yansıtacağız? Elbette yazının içeriği önemli ve bizi yansıtıyor; ama yazılarımızda, sunumlarımızda kullanacağımız fonta da sonuçta kendimiz karar veriyoruz. Seçimlerimizi etkileyen faktörler var mı? Fontların sembolik anlamları var mı? Seçtiğimiz font yazımızı ya da kişiliğimizi ne ölçüde yansıtır? Şimdi birlikte bu soruların yanıtlarını fontların öykülerinden gözlemlemeye çalışalım.

Bugün, bilgisayarımızda bir yazı hazırlarken kullanabileceğimiz çok sayıda font var, yüzlerce hatta binlerce. Alışkanlıklarımız çoğu zaman, bizleri çoğunluğun yaptığı şeye yönlendirir ve ilk sırada ya Arial ya da Times New Roman fontunu seçeriz. Sık kullanılan şeyler bir süre sonra sıkıcı hale gelebilir. Bir davette herkesin aynı elbiseyi giydiğini düşünabiliyor musunuz? Aslında font listesine baktığımızda, gökyüzündeki yıldızlar gibi farklı görünümleri, parlıtları ve yaşları olan fontlar tarihini görürüz, her ne kadar bunu baktığımızda düşünmüyor olsak da. Latin fontları için tarihin başlangıcını Gutenberg ile ele almak yanlış olmaz herhalde. O dönemde font oluşturmak oldukça zahmetli bir işti. Önce harf kalıbı

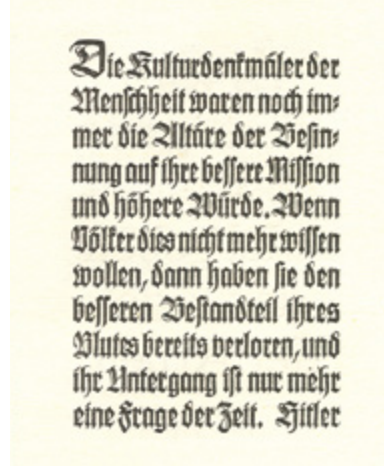
Resim 6. İtalya'da iki dünya savaşı arasında faşist propaganda için duvarlarda sıkça yer alan Sans yazı örneği

kesmeyle başlanıyordu, birkaç santimlik çelik bir çubuğun uç kısmına, harfin ayna görüntüsü yontuluyordu (Resim 2). Alfabenin tek bir harfinin bile bir sürü yedeği olması gerektiği düşünüldüğünde, çok kolay bir iş olmadığı açıkça belli oluyor. Gutenberg'in 1454-55 yıllarında Mainz'de (Almanya) bastığı, iki cilt ve 1252 sayfalık İncil için yaklaşık 300 farklı harf biçimi (Resim 3) döktüğü düşünülmektedir.

Yazının elle dizildiği günlerde, "bir font" belli, tek bir büyüklük ve stile sahip, bir yazı karakterinin eksiksiz "harf kümesi" demektir. Font ya da İngilizlerin ısrarla "Fount" diye kullandığı kelime "Fund" yani miktar sözcüğünden türemiştir. Başka bir görüşe göre de "fount", "fountain" kelimesinin, yani çeşmenin kısaltması olabilirdi. Matematikçi Luca Pacioli, Venedikte verdiği bir derste iddia etmişti bunu. Öklid'in Elementler'inin beşinci kitabına gönderme yaparak, okurların "bu sürekli akan çeşmeye, oran bilgisine" önem vermeleri durumunda sanat ve bilim dünyasının kesinlikle başarılı olacaklarını söylüyordu.

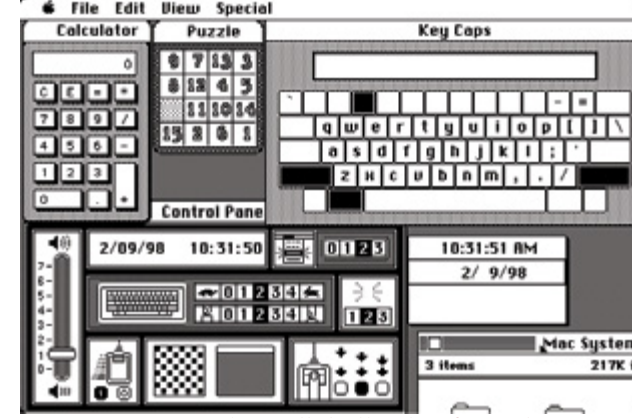
Resim 8. Comic Sans'a ilham kaynağı olan çizgi roman yazı örneği

Resim 7. Naziler, gotik yazıyı, hem mesajlarını iletmek, hem de mesajlarının içeriği olarak belirlemişlerdir

Fontlarla ilgili bilinmesi gereken bazı terimler vardır. En temel şey "Serif" ile "Sans Serif"i (bazen sadece Sans diye de ifade edilir) yani tırnaklı ile tırnaksız font ayırımını yapabilmektir. Akılda kalması için "Serif" fontlar için "şerif-tırnaklı" ifadesini kullanabiliriz (Resim 4). Yazıdaki tırnak A, E, M, N veya P'nin tabanında ya da harflerin uç kısmında yer alabilir. Harfleri daha geleneksel, köşeli, dürüst ve oyulmuş gösterir. Kökeni Roma dönemindeki Trajan'ın adını taşıyan anıta kadar gitmektedir (Resim 5). "Sans" yazılar ise resmi olmaktan çok, çağdaş bir görünüme sahiptirler. Bir çoğunun çok klasik ve Roman (Gotik olmayan) görünümü vardır. Kalıcıdır ve anıtsal olabilirler. İki dünya savaşı arasında faşist İtalya'daki binaların duvarlarında belirlediklerinde sanki yıllardır oradaymış izlenimini vermişlerdir (Resim 6). "Arial", "Futura", "Helvetica" ve "Gill Sans" en çok bilinen "Sans" fontlardır. 19. yüzyılda popüler hale gelmişlerdir. En eski "Sans" karakteri 1816 tarihlidir. Almanların meşhur font tasarımcısı Erik Spiekermann "Şarap menüleri aperatif menülerden farklı görünüyor" diyor "çünkü şarap daha pahalı, o yüzden Serif oluyor. Aperatif menüleri ise Sans."

Fontlarla ilgili diğer bir temel ayırım da Gotik veya Roman oluşlarıdır. Gutenberg'in ilk kullandığı font (Blackletter) gotik font ailesindedir. Gotik karakterler bir bakıma soyluluğu simgelediği için günümüzde "The New York Times", "Los Angeles Times", "The Daily Telegraph" gibi gazetelerde hala kullanılmaktadır. Diğer kullanım sahası gösteriş, ihtişam ve turistlerin varlığını gösteren tabelalardır. Erik Spiekermann'ın gotik fontlar için yorumu da hayli ilginçtir. "Bu harfler kavislerden de insanlık belirtilerinden de yoksundu, insafsız, tırtıklı, okuyunca insanın gözüne iğneler batıyormuş hissi veren harflerdi." Alman-

Resim 9. Steve Jobs'ın ilk kullandığı font Chicago. Bütün menü ve diyaloglar için onu kullanmayı tercih etmişti

ların gotik fontu olan "Fraktur", Almanya'da yirminci yüzyıla kadar yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Fakat 20. yüzyılın başında gerek artan uluslararası ticaretin talepleri gerekse diğer ülkelerdeki gelişmelerden etkilenen Almanya'da Paul Renner'in öncülüğünde gotik harflere karşı bir hareket başlamıştır. Ancak Naziler Roman yazıyı yoz, gotik yazıyı arı, daha Almanımsı kabul ettikleri için gotik yazıya tutkuyla bağlılık göstermişlerdir. Üçüncü Reich propagandalarında vermek istediği mesaj için gotik harfleri kullanmakla kalmamış, onu mesajın içeriği haline getirmiştir (Resim 7). Sloganlardan biri şöyledir: "Almanca hisset, Almanca düşün, Almanca konuş, yazın bile Almanca olsun." Ocak 1941'de ani bir gelişme olur ve her şey değişir; gotik yazı bir kanunla yasaklanmıştır. Yasağa gerekçe de çok kolay bulunmuştur: Yahudi bankerler ve matbaa sahipleri bu yazıyı kullanmaktadır ve yasaklanmalıdır. Fakat asıl neden pragmatiktir. Gotik yazının, özellikle işgal bölgelerinde okunması imkansızdır. Bir Fransız'ın gotik

Resim 10. İKEA'nın 2009 öncesinde kullandığı Futura (üstteki) ve 2009 sonrası kullandığı Verdana (alttaki) fontları

Resim 11. Londra metro istasyonlarında kullanılan font, Londra'ya farklı bir kimlik kazandırmıştır

yazıyla yazılmış bir tabela görmesi çok kafa karıştırıcı olabilir. Çünkü yasak anlamına gelen "Verboten" gibi kelimelerin daha anlaşılır olması gereklidir.

Comic Sans'ın bir sevgilisi varmış, "Seni karakterin için seviyorum" diyormuş. Comic Sans, çizgi romanlarda kullanılan ("comic" çizgi roman anlamına gelmektedir) yazı tiplerinden türetilmiş bir Sans'tır (Resim 8). Belki adına daha önce hiç dikkat etmemişsiniz ama görünmez hemen tanıyacağınız bir font. Bir yerde her harfi farklı renkte bir yazı görürseniz muhtemelen o da Comic Sans ile yazılmıştır. "Neye niyet, neye kısmet" diyebileceğimiz ilginç bir hikayesi var. Microsoft firmasında çalışan Vincent Connare, Microsoft Bob adlı oyun için yetkililerin onayını almadan kendi başına bir yazı tasarlamaya karar verir. Çünkü program için Times New Roman kullanılmıştır ama çirkin görünüyordu. Yazılım sıcak, ama Times New Roman fontu daha geleneksel ve soğuk bir karakterdir. Şakacı tatlı bir köpek olan Bob bir yana, çocuklara yönelik illüstrasyonların yanında bu karakter iyice tuhaf bir seçim olarak duruyordu. Times New Roman, Stanley Morison tarafından The Times gazetesinin çehresini değiştirmek için

Resim 12. Paris'te bir metro tabelası. Her yönüyle tam bir Fransız

Resim 13. İstanbul metrosunda da çok farklı yazı tipleri kullanılmış. Şişhane'de kullanılan yazı tipi en nostaljik görünümlü olanı

tasarlanmış bir fonttur ve bu yazılıma hiç uymamaktadır. Connare çocukların kullandığı kör bir makasa benzer bir şeyi seçer; insana batan keskin noktaları olmayan, yumuşak, yuvarlak harfler oluşturur. Fontu, Microsoft'a ilettiğinde kötü haberi hemen alır; yazılım hazırlanırken her şey (yazı karakterlerinin seçimi, büyüklüğü, konuşma balonlarının büyüklüğü) Times New Roman için hazırlanmıştır ve bu değişikliği yapmak imkânsızdır. Her şey Bob için biter; ama Connare ve fontu için değil. Yazı Microsoft Movie Maker'da kullanılır ve büyük başarı elde eder. Şimdi de bilgisayarlarımızda yerini koruyor; bazılarımız için bağımlılık yaratarak, bazılarımız için ise "yeter, sıktı be!" tarzında iticilik barındırarak. Font başka yerlerde de karşımıza çıkar; ambulansların üzerinde, bir ara BBC'de, Adidas ayakkabı reklamlarında. Bazıları öyle sıkıcı bulmuştur ki, bir dönem "Comic Sans yasaklansın" şeklinde ciddi ciddi kampanyalar bile yapılmıştır. Ne kadar komik değil mi? Tıpkı adı gibi...

Bilgisayarda font kavramını değiştiren kişi, birçok öncü girişimde bulunmuş olan Steve Jobs'tır. Üniversiteyi bıraktığı yıllarda bir süre kaligrafi konusunda çalışmış, sonra öğrendiklerinin günlük hayatta işe yaramayacağını düşünerek kaligrafiden de vazgeçmiş. Yanılmıştır, ileride bu bilgiler çok işine yarayacaktır. İlk Macintosh bilgisayarı tasarlarken kimsenin aklına gelmeyen bir şey yapar: Çok sayıda font seçeneği olan bir bilgisayar. Jobs, ilk olarak "Chicago" fontu ile başlar. Ekranda görünen bütün menü ve diyaloglar için bu fontu kullanır (Resim 9). Genelde, fontlara sevdiği şehirlerin ismini vermeyi tercih eder. Chicago'yu Toronto, Geneva ve Monaco gibi fontlar takip eder. Bilgisayardaki bu font çeşitliliği, insanlara, daktilo çağında ve ilk bilgisayarlarda olmayan bir ayrıcalık sunmaktadır; kendi fontunu seçme şansı.

Font deyip geçmemeli. Bazen font, özellikle tarihi filmlerdeki, tarihi tutarsızlığı ortaya koyan bir belge ya da bir firmanın kimliği olarak karşımıza çıkabiliyor. Bu konu ile ilgili

li marksimonson.com adlı sitede ilginç bilgiler var. Örneğin 2000 yılı yapımı *Chocolat* filmi 1950'li yıllarda bir Fransa kasabasında geçmektedir. Filmin başlığında 1978'de geliştirilen ve 80'lerde popüler olan ITC Benguiat adlı bir font kullanılmıştır. Yine 1919 yılını konu alan "Eight Men Out" filminde 1987 yapımı font (Emigre typface Modula) kullanılmıştır. Futura ve Verdana birbirine oldukça benzeyen Sans fontlardır, ancak IKEA firması 2009 yılında önceden kullandığı Futura'yı bırakıp Verdana'yı kullanmaya başlayınca İsveç'te gürültü kopmuştur. Herkes bu değişikliğin farkına varmıştır ve değişikliği rahatsız edici bulmuşlardır. Verdana bilgisayar ekranında ve kağıtta fena durmamaktadır (bir dönem web sayfalarında da en sık kullanılan font idi);, ama büyük tabelalarda hantal görünmüştür. İsveç halkı da bu değişikliği fark etmiş ve tepkilerini ciddi bir şekilde ortaya koymuştur (Resim 10).

Yeryüzünün en ikonik, en kalıcı ve en çok sevilen fontlarından biri Edward Johnston tarafından Londra metrosu için tasarladığı fonttur (Resim 11). Londra'ya yazı karakterleriyle karakterini veren kişi olmuştur. Johnston, önce Edinburgh'da tıp okumuş, sonra British Library'de kaligrafi üzerine okurken gerçek mesleğini bulmuştur. İngiltere'de metro yazıları bir düzen içerisinde iken Paris metrosunun ilk dönemlerinde şaşırtıcı bir şekilde akıl karıştırıcıdır, Fransız tarzı bir dağınıklığı yansıtır. Hector Guimard'ın tasarladığı tabelalar, ancak Fransız olabilecek kadar dolambaçlı, kibirli bukleler ve kıvrımlar yığını halindedir (Resim 12). Bir süre sonra değişim başlamasına rağmen oldukça yavaş ilerler. Çünkü yeni tabelalar genellikle sadece eski tabelalar kırılınca takılmaktadır. İlerleyen yıllarda (1990'lı yıllarda) geliştirilen «Parisine» adlı standart bir fontun kullanılmasıyla daha kesin bir dönüşüm yaşanır. New York'ta da buna benzer bir sorun yaşanmıştır. Metronun idaresinin

Resim 14. Helvetica başta Amerika olmak üzere tüm dünyayı sarmış durumda

CHANGE

WE CAN BELIEVE IN

Resim 15. Barack Obama seçimlerde afişlerde Gotham yazı tipiyle boy gösterdi: "Change, Hope, Yes We Can"

üç ayrı şirketin elinde olması nedeniyle farklı yazı tipleri metroya hakim olmuştur. Bir süre farklı font denendikten sonra New York, Helvetica'ya teslim olmuştur. İstanbul için küçük bir araştırma yaptım, ne yazık ki bir standart bir font kullanımı yok ve çok farklı fontlar kullanılıyor. Taksim'de metro girişinde Helvetica'yı gördüm, Etiler'de Times New Roman kullanılmış, Şişhane de Cooper Black'e benzeyen bir yazı tipi var (Resim 13). Paris veya New York'un yaşadığı karmaşayı, şimdi biz yaşıyoruz gibi görünüyor. Yol yakinken bir çeki düzen vermekte yarar var.

Arial en sık kullandığımız yazı tiplerinden biri ama kötü bir ünü var; çalıntı bir font çünkü. Helvetica temel alınarak farklı bir font ortaya çıkarılmaya çalışılmış, yine de Helvetica'dan izler taşıyor. Helvetica buna rağmen bugün Amerika'nın yarı resmi fontu konumunda ve neredeyse her yerde. Helvetica'yı özellikle ulaşım sektöründe ve global firmaların logolarında bolca görüyoruz (Resim 14). Kült gibi bir şey. Hatta sürükleyici ve başarılı bir filme (Helvetica) esin kaynağı bile oldu; filme göre font sokakların oksijeni, onu ister istemez solumak zorundasınız. Cyrus Highsmith isimli bir Amerikalı New York'ta Helvetica'sız bir gün geçirmeye çalıştığında büyük zorluklar yaşar. Kıyafetlerinin çoğunun etiketi Helvetica'dır. Evde bulduğu eski bir tişörtü giymek zorunda kalır. Helvetica etiketli yoğurdunu yiyemez, tablolarında Helvetica kullanan gazetesini okuyamaz, ve o gün metroya binemez. Amerikan dolarında Helvetica kullanılmıştır ama kredi kartında da Helvetica vardır. Televizyonun kumandasını eline alamaz, ekranda bolca Helvetica karakteri olduğu için televizyon izleyemez. Günün sonunda, "Tamam fontlar hayatımızda önemli ama her şey Helvetica olmak zorunda mı?", diye isyan eder.

Helvetica, aslında İsviçre patentli bir yazı tipidir ve İsviçre'nin Latince adı olan Helvetia'dan İsviçreli Eduard Hoffman tarafından 1957 yılında türetilmiştir. Yine bir başka

İsviçreli, Fransızların hoşuna gidecek başka bir yazı üretmişti: Univers. Bu yazı tipi de kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılır. Berlin Olimpiyatları'nda kullanılır, bugün farkında olmasak da, Apple'ın klavyelerinde hala onu kullanıyoruz, yine de Helvetica kadar yaygınlaşamadı. Gerçi Helvetica her yanımızı sardı demek, her yanımızı araba sardı demekten çok farklı değil. Dürüstlük hissi verip güven oluşturan bir yönü var. Bu yüzden tüketiciyi cezbetmek için neden kullanılsın ki? Gotham'dan da bahsetmek gerek biraz. Barack Obama'nın seçim kampanyasının en öne çıkan özelliklerinden biriydi. "Değişim, umut, evet yapabiliriz" sloganını anlatacak daha iyi bir yazı tipi olamazdı herhalde (Resim 15). Otorite havası vermişti. Özgürlük anıtının kaidesinde de bu yazı kullanılmıştır. Bugün geriye dönüp baktığımızda artık yeni bir yazı tipi geliştirmeye ihtiyaç olmayacak kadar çok yazı tipinin olduğunu söyleyebiliriz. Ancak herkes aynı fikirde değil. Hollandalı Jelle Bosma ve Luc(as) de Groot'un kısa süre önce tasarladıkları Cambria ve Calibri font ikilisi, Arial ve Times New Roman'dan sıkılan kullanıcılara iyi bir alternatif oluşturacak ve günümüz bilgisayarlarının en yaygın kullanılan fontları haline gelecektir.

Bugün bir firma, marka değeri oluşturmak, piyasada yer edinebilmek için kimliğini ön plana çıkarmak zorundadır. Kimlik oluşturmak, iyi bir font olmadan olanaksızdır; tersten bakacak olursak font kimliğin önemli bir parçasıdır. Bizlerin de özgür şekilde font seçme olanağı bulunduğu müddetde kullanacağımız fontlar, kimliğimizi, kısmen de olsa yansıtabilir. Peki iyi bir font nedir? Bu konuda bir uzlaşma var mıdır? Bunun tek bir doğru yanıtı olduğunu söylemek güç. Okunabilir olması önemli bir etken. Bence en önemlisi kullanılan fontun dikkat çekmemesidir. Ne kadar az dikkat çekiyorsa o kadar mükemmeldir. İletişim de içeriği aktarmak önemlidir, o yüzden kullanılacak font içeriğin önüne geçmemelidir. Tabi ki bu benim görüşüm; başka birisi elbette fontu ön plana çıkarıp, içeriği arka plana atabilir. Ona da diyecek laf yok.

Yararlanılan Kaynaklar

- ¹ <http://tr.wikipedia.org> (Son erişim: 16 Şubat 2015)
- ² Simon Garfield, Tam Benim Tipim, çev. Sabri Gürses, Domingo Yayınları, İstanbul, 2012.
- ³ <http://www.marksimonson.com> (Son erişim: 16 Şubat 2015)

Tuba LİMAN

Ben kedileri severim

Sevgili İrmik'e...

"Kimsenin zevkine karşılmaz, kedileri ille herkes sevsin demeyeceğim, ama ben, kedi sevmeyenlerle anlaşmam" diyor Nurullah Ataç. Ben o kadar iddialı değilim ama "Ben kedi sevenlerle daha iyi anlaşırım" bu bir gerçek.

Ben kediciyim evet...

Hayatımızı güzelleştiren, renklendiren dostlarımız, kediler...

Evinizde hiç büyümeyen muzip bir çocuk, zaman zaman bilge bir kişi olduğunu düşünün işte öyle bir his kedi ile yaşamak. Sabah bıyıkları ya da patileri ile uyandırılmak, mır mırılarını hissetmek... Dere tepe düz tepenize omzunuza çıkmalar, bir kaç gün ayrı kalınca size tavır yapmalar, söylenmeler, okuduğunuz bir kitap, makalenin üzerine çıkıp oturmak hatta bilgisayarın üzerine oturup sizin dikkatinizi çekmeye çalışmak, kucağınıza atlayıp yerleşip size sıcacık yumuşacık bir dostluk sunmak...

Kediciler bilir daha neler neler...

Evin kışın en sıcak yerini, yazın en serin yerini ondan öğrenebilirsiniz. Derin uyuyor zannedersiniz ama o sizi takip eder her daim. Yan odaya geçtiğinizde bakmışsınız yanınızda...

Temizliği bu kadar seven bir hayvan yoktur herhalde. Deniz Kavukçuoğlu "Kedi Gülüşü" kitabında anlatıyor; "Kediler limon kokulu, bahar kokulu çamaşır tozu üreten deterjan sanayinin yalnızca kendileri için çalıştığı kanısındalar. Bu çok kolay test edilebilir. Yeni yıkanmış mis kokulu çamaşırlarınızı ütiledikten sonra bir kenara istifleyin, kediniz doğruca oraya

yönelecek, yeni yıkanıp ütülenmiş çamaşırlarınızın üzerine kıvrılıp yatacaktır".

Bu zarif ve bir o kadar da çekici dostlarımız hakkında Leonardo da Vinci şöyle söylüyor; "Kediler doğanın başyapıtıdır. Minicik bir kedi yavrusu bir sanat şaheseridir."

Hayatımıza kattıkları mutluluk nasıl tarif edilir ki?

Doris Lessing'e kulak verelim; "Nasıl da lükstür bir kedi, gün içinde yaşanan ürkütücü ve şaşırtıcı zevk anları, hayvana dokunmak, elinizin altındaki pürüzsüz, peril peril yumuşaklık, soğuk bir gecede uyandığınızda hissettiğiniz sıcaklık, çok sıradan alelade bir kedide bile görünen zarafet ve çekicilik..."

Dr. Albert Schweitzer; "Hayatın acılarından kaçmanın iki yolu vardır; müzik ve kediler" diyor. Rivayete göre solak olan doktor, kedisi sol kolunda uyumayı seviyor diye sağ eliyle reçete yazarmış.

Kediyi anlatan o kadar çok yazı var ki... Edebiyat malzemesi olmak açısından tüm hayvanlar arasında kedilerin ayrı bir yeri vardır; hem niceliksel hem de niteliksel olarak. Eh, yazarlarla, şairlerle bu kadar çok haşır neşir olunca bu durum tabii ki çok doğal. Kedi aslında sanattır, bence daha çok şiiirdir.

Uyuşamayız yollarımız ayrı;

Sen ciğercinin kedisi, ben sokak kedisi;

Senin yiyeceğin, kalaylı kapta;

Benimki aslan ağzında;

Sen aşk rüyası görürsün, ben kemik.

Ama seninki de kolay değil, kardeşim;

Kolay değil hani,

Böyle kuyruk sallamak Tanrı'nın günü.

Orhan Veli Kanık

Su başında durmuşuz

çınar, ben, kedi, güneş, bir de ömrümüz.

su serin,

çınar ulu,

ben şiiir yazıyorum,

kedi uyukluyor,

güneş sıcak,

çok şükür yaşıyoruz.

suyun şavkı vuruyor bize

çınara, bana, kediyeye, güneşe, bir de ömrümüze.

Nazım Hikmet

Bir gün, bir evde, bir kedi

Vardı.

O gün, bir evde, o kedi

Benden sıcaklığını esirgemedi.

Özdemir Asaf

Neden kedi seven

Bir insan

Olduğumu

Biliyorum da

Kedisiz ve sevgisiz

Getiriyorum

Yaşadığım günlerin

Yaprak döken sonunu

Metin Altok

evler kedisiz yetim, sokaklar kedisiz üvey sayılır, ben budalasıyım aşkın

beni de boynu ıssız kedilerden sayın, nasılsa ağzım var dilim yok

kedilerimin kardeşiyim, inceliği ve mahcubiyeti onlardan öğrendim

beni turnasız türkülerin beni solgun bir kedinin kalbinde unuttular

Haydar Ergülen

Sadece Türkçe edebiyatta değil elbette;

Bir kedi derin derin düşünceye dalmışsa,

Bir tek nedeni vardır bunun bence,

Kedicik düşünüp düşünüp duruyordur

Kafayı fena halde taktığı için

O tanımlanmaz, açıklanmaz,

Anlatılmaz,

O derin ve kimselerin bilmediği adına.

T.S. Elliot

Piknik Piyale Madra

Sadece şiiirde değil daha az olarak romanlarda da kedi kahramanlarla karşılaşabilirsiniz; Oya Baydar'ın "Kedi Mektupları", Akif Pirinççi'nin dedektif kedisi Francis ve daha niceleri... Rus edebiyatında en ünlü kedilerden birisi herhalde Bulgakov'un "Usta ile Margarita" kitabındaki "Begemot" tur. Kendisinin Moskova'da heykeli bile vardır.

Çok sevdiğim yazarlardan biri Bilge Karasu kedi seven ve hakkında en çok yazan yazarlardan birisidir.

"Kedi sevmek, kedinin, kendisini seven (kendisinin de sevdiği) kişi karşısındaki umursamaz bağımsızlığını baştan kabul etmek demektir" diyor, ne güzel anlatıyor Göçmüş Kediler Bahçesi'nde ve devam ediyor;

"Kedi kendi canı istediği zaman sokulur size; canı istemiyorsa, çağrılarınızı karşılıksız bırakır. Ya siz, bir kımiltınızla, onun rahatını bozduğunuz için, ya da o uyarım doygunluğuna erdiği için bu birliktelik bir anda çatışma halini alabilir. Kedinin nankörlüğü denen, denegelen, kedinin bu bencilliğidir; insanca davranış kurallarından esinlenerek hayvana yakıştırdığımız bir bencillik... On sekizindeki bir delikanlının gücüne erişmiş altı aylık bir bebekle oynamaya kalksaydık, sonuç daha başka olmazdı ki..."

Kedilerin haksız yere hain diye tanımlanmasına karşı zehir zemberek bir yazı yine Nurullah Ataç'tan. Aslında Nurullah Ataç "Kedi" başlıklı denemesini Tevfik Fikret'in Zerrişte isimli kedisine yazdığı şiiir nedeniyle, onu eleştirmek hatta yerden yere vurmak için yazmıştır. Yazısında Tevfik Fikret'in kedisine bakışını eleştirir. Yazısında diyor ki;

"Tevfik Fikret'in Zerriştesini bilirsiniz: bir kedisi varmış, nazlanır etmediğini komazmış... Anlattığından belli, hayvancağız oynamak istermiş. Ama Tevfik Fikret o ukalaca böbürlenen edası ile: "Benim bütün sevdiklerim işte böyle çıktı" diye yanıp yakınır."

"Verdiğiniz bir lokma yiyeceğe niye karşılık bekliyorsunuz. Kedi size bağlanacak, minnettar olacak da ne çıkacak? Oynamasını seyrediyorsunuz siz de onunla oynayıp eğleniyorsunuz; okşuyorsunuz, yumuşacık tüyleri elinize zevk veriyor. Daha ne istersiniz?"

Enis Batur "Kediler Krallara Bakabilir" kitabında bir tahlil yapıyor bu konuda;

"Sahip olmayı yadsıyarak, ya da sahip olmamayı göze alarak sevmek insanoğluna pek güç gelir: sevgiyle mülkiyet duygusu öteden beri ortak yaşar onda, sevgi bağına çoğu kez de tek yanlı, gerçek bir bağ haline sokmaya alışmıştır".

Evet "Kediler Krallara Bakabilirler". Bu bir deyim aslında, peki nereden geliyor? XV. Yüzyılda Kutsal Roma Germen İmparatoru olan I. Maximilian, gravür sanatçısı arkadaşı Hieronymus Boch ile koyu bir sohbe dalmıştır. Sohbet sırasında masada bulunan Boch'un kedisinin kendisine baktığını fark eder. Direk gözlerini dikmiş ona bakmaktadır. O dönemde krala bu şekilde bakmak yasaktı.

Orhan Peker, Şezlongta Oturan Kedi

Pek başarılı olmayan kral hayatı boyunca kedinin ona şüphe ile baktığını hatırlayıp söylemiştir. Bu olay bir deyim doğmasına neden olmuştur; “Kediler krallara bakabilir”. Oxford sözlüğe baktığımızda; bu deyim “daha alt statüdeki kişilerin bile hakları vardır” anlamında kullanıldığını görürüz.

Hiciv metinlerinde de kedi vardır. Bunlardan en bilineni Tokat’ lı Kani’ nin “Hirrenamesi” dir. Ünlü metinde, “Tekir Binti Pamuk” tarafından sahibinden Mart ayında kedilere özgürlük istenmektedir.

Kediler uzun zamandır hayatımızdalar; farklı kültürlerde tanrıça, yarı tanrı olmuş, dokunulmazlık elde etmiş, uğur getirdiğine inanılmış öte yandan haksızlığa uğramış şeytan olmuş, talihsizlik getirmiş ama hep insanların yanında olmuşlar. Evlerin sultanı olmuşlar. Kedi ile yaşamın bir hayat şekli, bir anlayışı tanımladığı kesin.

Farklı kültürlerde kedi ile ilgili inanışlardan örnek verelim;

Japon kültüründe “Maneki Neko” adı verilen kedi figürleri vardır. Rivayet şöyle; Tama adında tapınakta yaşayan bir kedi yağmurdan bir ağaç altına sığınan bir adama bir patisini yukarı kaldırarak bir şeyler anlatmaya çalışmış. Adamın ona doğru gelmesiyle beraber arkasındaki ağaca yıldırım düşmüş, yani onu kurtarmış. Bu nedenle uğurlu sayılmış. Bu kedi figürlerinde sol pati kalkırsa insanları, sağ pati kalkırsa parayı ve şans çağırır. Siyah renk güvenliği, sarılar parayı, kırmızılar sağlığı ve pembeler aşkı simgelerler.

Burma’da Zen Budistleri tapınaklarda kedi beslerler, ölümlerinde ruhlarının onlar tarafından taşındığına inanırlar.

İrlanda’da “Kedilerden hoşlanmayan insanlardan uzak durun” diye atasözü vardır.

Osmanlıda “kedili köpekli ev” hali vakti yerinde kimseleri anlatmak için kullanılmıştır.

Gökhan Akçura’dan öğreniyoruz 1930’lu yıllarda Milli Kütüphane Müdürü İsmail Saib Bey en büyük kedi dostlarından biriymiş. Onun zamanında kütüphanede papara, ciğer yapılır ve zaman zaman sayıları 100’e yaklaşan kediler kütüphanede bakılmıştır.

Enis Batur’un “Kediler Krallara Bakabilir” kitabından öğrendim; Ankara’da Ulus Meydanı yakınında “Kediseven sokağı” varmış eskiden. Paris’de ise “Balık avlayan kedi sokağı”. Ne güzel isimler... Keşke daha çok olsaymış.

Nicola Tesla’nın kedisi Macek ve daha nice kediler arkadaşları dahi insanlara ilham kaynağı olmuşlardır. Karikatür karakterleri olmuşlardır; Piknik gibi, Kötü Kedi Şerafettin gibi, Garfield gibi. Müzisyenlere ilham kaynağı olmuşlardır. Ama onlardan bahsedecek yer kalmadı.

Son olarak fizik makalesi olan bir siyam kedisi var desem? Ne dersiniz?

Evet gerçekten var.

- Bir fizikçi olan ve Michigan Devlet Üniversitesi’nde çalışan Profesör Jack H. Hetherington bir teorik makale yazar “Physical Review Letters” dergisinde. Ancak yazı tek yazarlı olmasına karşın tüm makale içerisinde hep biz şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Bunu düzeltmesi istenen profesör yazının tümünde değişiklik yapmaktansa kedisinin ismini ekleyivermiş ikinci yazar olarak yazarlar

Pierre Auguste Renoir, Women with a Cat

bölümüne. FDC Willard olarak (Felix Domesticus Chester Willard).

Ben kedileri yüzlerce yazar, düşünür kadar iyi anlatabilir miydim? Bilemedim. Ben de onlardan bazılarında biraz yardım aldım.

Herkese “kedili”, pardon bir evcil hayvanla dostluk paylaştığı günler dilerim.

Yararlanılan Kaynaklar

- 1 Gökhan Akçura. Kedi Kitabı. OM Yayınevi
- 2 Deniz Kavukçuoğlu. Kedi Gülüştü. Doğan Kitap.
- 3 Enis Batur. Kediler Krallara Bakabilir. Sel Yayıncılık
- 4 Bilge Karasu. Göçmüş Kediler Bahçesi. Metis Yayınları
- 5 Kırmızı Kedi Yayınevi. 2015 Kedi Ajandası
- 6 Uygarlığı Değiştiren 100 Kedi. Can Yayınları

VOLUME 35, NUMBER 21

PHYSICAL REVIEW LETTERS

24 NOVEMBER 1975

Two-, Three-, and Four-Atom Exchange Effects in bcc ³He

J. H. Hetherington and F. D. C. Willard
Physics Department, Michigan State University, East Lansing, Michigan 48824
(Received 22 September 1975)

We have made mean-field calculations with a Hamiltonian obtained from two-, three-, and four-atom exchange in bcc solid ³He. We are able to fit the high-temperature experiments as well as the phase diagram of Kummer *et al.* at low temperatures. We find two kinds of antiferromagnetic phases as suggested by Kummer’s experiments.

We have been able both to fit the high-temperature solid-³He magnetic data¹⁻⁶ and, through mean-field theory, to obtain a phase diagram like that of Kummer *et al.*^{7,8} We consider only three mechanisms of exchange,⁹⁻¹¹ two-atom, three-atom rings, and four-atom rings, and adjust their strengths to fit the data.

The Hamiltonian we take is of the form¹²

$$\mathcal{H} = -\frac{1}{2} \sum_i \sum_{\nu} J_{\nu} \vec{\sigma}_i \cdot \vec{\sigma}_{i+\nu} - \mu \vec{B} \cdot \sum_i \vec{\sigma}_i - \frac{1}{4} \sum_{i,j,k,l} \Lambda_{ijkl} (\vec{\sigma}_i \cdot \vec{\sigma}_j) (\vec{\sigma}_k \cdot \vec{\sigma}_l), \quad (1)$$

ters \mathcal{H} with an overall positive sign.

Without the σ^4 terms in \mathcal{H} only these two structures are possible in mean-field theory when only J_1 and J_2 are nonzero. Without proof, we have assumed that consideration of these two phases is adequate even when the σ^4 terms are present.

The computation proceeded by examining at each value of T and B all solutions of the mean-field equations for the scf, naf, and paramagnetic phases and choosing the solution with lowest free energy.

Jack H. Hetherington tarafından “Physical Review Letters” dergisinde 1975 yılında yayınlanan makale

Yelda EMEK

Değme Tabip

Yaraları veya en azından bir yara izi vardır, olagelmıştır mutlaka herkesin. Bazen paylaştığı, **bazen de saklamak için uğraş verdiği bir yara izi**. Bu izlerle yaşamaya alışmaya çalışırız ve bir gün elbet birileri çıkar gelir, o yara izlerine dokunur, biraz olsun hafiflemeye başlar acımız. Gönül yaraysa söz konusu olan, bir dost bir eş bir sevgili olsa da bu beklenen, bedensel-ruhsal hastalık ve travmaların bıraktığı yara izlerine çeşitli şekillerde dokunan bu ‘birileri’ şifacılar- dır veya biz tabiplerdir genellikle. Hani bir halkın şarkıları türküleri, o halkın kültürel dokusunu, yaşam tarzını, gelecek inanış ve tabularını, tarihini, acılarını, aşklarını, hatta kadına bakışını vs. anlamamız için ciddi fikirler verir ya... İşte, tabiplerin ve tabipliğin sadece hastalıklarda yaralarda değil, halkların kültüründeki ve insan-toplum yaşamındaki rolünü anlamak için de, türkülere bir göz atmak, daha doğru bir tabirle “kulak vermek” istedim.

Kimi popülerleşmiş, kimisi de daha ilgili olanlarca bilinen, içinde tabibin bir şekilde rol aldığı yüzlerce, evet yüzlerce türkü çıktı ortaya. Şu sayfalar yetmez yazmaya anlatmaya. Ama birkaçını incelemek bile yeterli insanların acılarını çekerken, tabipliğe biçilen rolleri anlamamız için. Tabip varsa acı da vardır. Bu dediklerimiz her yöre her dil her tür için geçerli. Uzun havalardan zeybeklere, bozlaklardan

deyişlere, ağıtlardan dengbejlerin dokunaklı namelerine kadar her türün içinde bir şekilde buluruz mesleğimizi ve meslektaşımızı. Neyse ki, anadilde eğitim ve sağlık hakkını gasp etmiş olan muktedirler, nice zulme rağmen anadilde söylenen ağıtları deyişleri türküleri susturamamışlardır yüzyıllarca. Ancak ben, ne yazık ki sadece Türkçe kayıtlara ulaşabildiğim, anlayabildiğim için tek kaynağın “söyleyene bilene ulaşmak” olduğu çoğu dilin türkülerini (anadilimin Arapçanın şarkı türküleri dahildir buna) inceleyememiş olmamın mahcubiyetini de yaşadım.

Dinlemek gerekir o dokunaklı sesleri ozanlarımızdan. Ki ben, meslektaşına mesleğime sitem edenleri dahi, söyleyeni ve yaşayanı anlamaya çalışarak, çoğunu da gözlerim yaşararak dinledim. Şimdi, türkülerdeki tabipliği, bir de tabip kulağıyla dinleyelim...Bu türkülerin çoğu, bir iki satır da olsa, ille de derman diler yardım diler tabipten. Ama sadece hastalığı için değil, başta kalp acısı ve çoğu derdi için.

“Nedir bu telaşın nedir kederin, tabip bulamadın onun için mi ?” (Zeki Salman) sözleriyle anlarız tabip bulamamanın nasıl bir dert olduğunu... Ancak, aşk derdinin devasını bulmada çaresiz kalır tabip. Yakaran, dermanı sevgiliden bekleyen aşıktr. Asıl tabip sevgilidir onun için... Hemen aklıma gelen, Neşet Ertaş’ın; “Sinemde gizli yarayı kimse bilmiyor, hiçbir tabip şu yarama merhem olmuyor.” Sitem edilir hatta uzak tutulur kovulur çoğu türküde tabip. Gerçekten de, örneğin tabibe aşık olmak zor, ama tabip olmak kolaydır türkülerde. Niyet kötü değildir aslında ama tabibe, ‘sorma, değme, elleme, incitme, el çek, geri dur, git işine, çekil başımdan’ vs. denir. Örnekler mi; Aşık Mahsunî’nin “El çek tabip kalbimden, içimdeki sancı sarhoş” sözleriyle dilimizden düşmeyen türküsü ilk akla gelenlerden... Muhlis Akarsu da, “Sen tabipsin saramazsın yarayı, ben vurgunum yaralıyım elleme” derken, yürek yarasını anlatabilmek için “yapamazsın uzak dur” demektedir tabibe.

“Sorma sen derdimi benim be tabip, saramazsın bu yarayı geri dur” der bir başka Erzurum türküsü. “Ey doktor çekil başımdan, gönlümden yorgunum bugün” (Mahsuni) Aşık Emekçi ise, “git işine” diyerek daha acımasız yaklaşmış meslektaşımıza. Nazı bu denli geçiyor diyelim: “Git işine tabip boşa eğleşme, bu bendeki kurşun yarası değil, gül yüzlü cananı çağırın gelsin, senin ilaçların çarası değil”. Neşet Ertaş ise ümitsizliğe kapılmış “El çek tabip el çek benim yaramdan, ölürüm kurtulmam ben bu yaramdan” der bir acıklı türküsünde. Muhlis Akarsu’nun “Derdimi sorarsan gönül yarası, bir de sen yarama baksana tabip” dizelerinde ise, son ümit yine tabiptir.

“Vefasız tabipten derman olur mu?” diye sorar Mahsuni bir türküsünde, e olmaz bence de. Yine Aşık Veli “El vurup yarayı incitme tabip” türküsüyle “ÖNCE ZARAR VERME”

ilkesini hatırlatırken bizlere, başka bir türküsünde; “Eğer tabip isen yarem bilimdi” diyerek, hekime hakimlik yapar adeta. Ancak maksadı bu değildir elbette. “Günden güne yaralarım azıyor, zalım tabip raporumu yazıyor”. Divriği yöresinden bu sözleri canı yanan biri söyleyince, zalım sözcüğüne içerlemiyoruz tabi... Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, bir türlü doğru tanı-tedavi uygulayamayan tabiplerimize de yer verilir türkülerimizde:

“Bu tükenmez derdimi, tabipler de bilmedi”

“Doktor benim derdim bambaşka bir dert, ağrıyan yerimi sorma boşuna, yazdığın reçete değer mi zahmet, kâğıtla kalemi yorma boşuna” (A. Karakoç)

“Verdiğin merhemler çare değilmiş, boş yer sürmüşün yarama doktor, gönül birine meyletmış eğilmiş, ondan gayrı çare arama doktor” (Muş)

En azından tanı aldığı için daha şanslı olanlar da yok değil:

“Tabip der ki senin ciğerin kokmuş” (Yozgat)

Empati yoksunu olduğumuz da ima edilegelmiştir yer yer türkülerimizde:

“Karac’oğlan der ki garibim garip, garibin halinden ne bilsin tabip”

“Doktorlar da ne bilir ciğerun acısını” .

Ama hekimin kurduğu empatiden etkilenenlere de rastlanır. Hastasını iyileştiremediği için ağlayan doktora sahip çıkan hastayı anlatan Kerkük türküsünde olduğu gibi:

“Tabibim naşı tabip, yaram oynası tabip, bahtı yaram sağalmaz, döktü gözyaşı tabip”.

Mahsuni’nin; “Çiğdem kokar Karacaören yaylası, hasta gibi iniler doktorun hası” ve “Ben ağlarım doktor ağlar dert ağlar” (Sivas). Yine Mahsuni’nin; “doktor hasta ben hasta benden iyi midir ki” ve Urfa yöresinden; “Ciğerimden vurdular beni doktor ne yapsın” gibi, doktoru ‘anlayan’ türküler de duyabiliyoruz neyse ki...

Aşık Fakir’in “Tabip sen elleme benim yarayı, beni bu hallara koyanı getir” ve Aşık Kevseri’ nin “Aman tabip aman kurbanın olam, çaresiz halımı yaz bizim ele” sözlerine dikkat edin..! Görev tanımımızın çok dışında beklentiler gözleniyor biz tabiplerden. Bu denli yakın hissediliyor demek.

İçinde doktora tabibe bir şekilde gönderme yapılan türküler çok. Bir de direk doktora söylenen onlarca türkü var ki, bunların içinde biri, hayranı olduğum büyük ozan Aşık Mahsuni Şerif’in: “Acı doktor bak bebeğe”. Mahsuni 1969 yılında askerdeyken, eşi Afşin’in Berçenek köyünden Elbistan’a kadar hasta bebeğini yayan götürmek zorunda kaldığını ve doktorun kendilerini kötü karşıladığını öğrenir. Mahsuni doktora ithafen yazdığı türküde acı acı yakarır.

Tümünü okumalı dinlemeli ama bir dörtlüğünü paylaşmadan edemedim:

“Allah için bir merhem çal

Öldürür beni bu vebal

Param yok ceketimi al

Amman doktor bak bebeğe”

Ağır şartlar, yoksulluk, sağlık hizmetine ulaşmadaki zorluk ve eşitsizlikler, acı acı hissettirir kendini bu türkülerde. Kabul etmek gerekir ki türkülerin bazıları, iyi hekimlik yapmaya rehber olabilecek ve ders çıkarılabilecek nice sözler de içerir. Sosyal yaşamın ve sağlık sisteminin adaletsizliklerinin faturasının bir halka, bir de kendisinden ulvi beklentilere girilen hekime bir şekilde çıkarılabildiğini yer yer görebilsek de, aynı halkın evlatları olarak anlamaya çalışırız, suçlayamayız türkü yakanları. Biliriz ki, hedefi her zaman doğru olmasa da, çoğu sahici acı ve hislerle saza ve dile gelir. Daha küçücük yaşlarında başlarına bomba yağmak suretiyle ‘yaşama hakları’ bile devlet eliyle gasp edilenler varken, kimi babalara yavrusunun minik cenazesini çuvala taşımak reva görülürken, daha nice acı türküler ağıtlar çıkar bu coğrafyalarda. Ama biz projeksiyonumuzu yine türkülerdeki tabipliğe çevirecek olursak fark ederiz ki, sadece hastalıklarda değil, her acı ve derdinde insanlara en yakın yine biz hekimler olagelmışizdir.

Türkülerde bu denli yer alacak kadar halkların yaşamında yer etmiş biz tabipler, şimdilerde, mesleğimizi itibarsızlaştıran, sağlık ortamını bozan ve bunun yol açtığı her sorunun hedefi olarak biz hekimleri gösteren politikalar yüzünden, hakaretlere uğruyor, darp ediliyor, öldürülüyor artık. Ama ne olursa olsun, türküler bizlere yürek acılarının da içtenliğiyle ‘değme tabip’ dese de, bizler insanın yarasına da, toplumun yarasına da ‘değmeye’ ant içtik, her daim değdik ve değeceyiz. Şimdi bunu yazarken Karadenizli ablam, çok sevdiğim bir türküyü mırıldanıyor bana:

“Of Sürmene yaylası da on beş doktora bedel” .

Mar Petyun Keldani Katolik Kilisesi ve Sülüklü Han (Diyarbakır)

Mehmet Sinan BODUR

Geçenlerde saydım. Ülkemizde içinden hiç geçmediğim, görmediğim, gezmediğim on altı il kalmış. Çocukken en fazla annemin memleketi olan Uşak'a, o da yaz tatillerinde akraba ziyaretine gitmişliğim vardı. Her ne kadar kültür gezileri olmasa da o yıllarda Uşak şehir müzesine gitmişliğim; İzmir yolu üzerinde bulunan Sard harabelerini gezmişliğim ve Karun'un hazineleri hakkında okumuşluğum vardı. Çocukluğumda tarihi yerlere olan ilgim sadece bunlarla kalmadı. Mesela Alacahöyük, Bergama ve Apollon tapınağı, İzmir'deki tarihi Agora şehri ve ansiklopedilerden edindiğim bilgilerle Eski Yunan ve Mısır medeniyeti, Mezopotamya uygarlıkları, İnkâ ve Aztek medeniyeti, Kızıldiller ve Orta Asya, Uzak Doğu, Hint ve Çin medeniyetleri hakkında bilgilenmeyi severdim.

Sözün özü belki meslek olarak arkeolog veya sanat tarihçisi olmadım; ama içimde kalan ukteyle elimden geldiğince merakımı gidermeye çalıştım. Tabi ki bu yazıda sizlere tamamen tarihe ve arkeolojiye olan merakımdan bahsetmeyi düşünmüyorum. Amacım, şu anda yaşadığım şehir olan Diyarbakır'ın zengin tarihi ve kültürel mirasından biraz olsun bahsedebilmektir.

Bu mirasın bir parçası da Mar Petyun Keldani Kilisesi ve hemen iki sokak ötesinde bulunan tarihi Sülüklü Han'dır.

Öncelikle Diyarbakır'da bulunurken dikkatimi çeken bir husus tarihi eserlerde kullanılan taşların özelliği olmuştur. Yaptığım araştırmalarda bu taşlar volkanik özellikte olup lavın soğuma hızına bağlı dişi ve erkek olarak sınıflandırılmaktadır. Dişi olanlar gözenekli ve işlemeye daha elverişli, erkek olanlar gözeneksiz, doğal olarak daha sert ve dayanıklıdır. **Mermerden sonra en sert ve dayanıklı olan bu taş 'bazalt' olup Diyarbakır taşı denilmektedir.** Mar Petyun Keldani Kilisesinde, Sülüklü Handa ve diğer tüm tarihi eserlerin inşasında Diyarbakır taşı kullanılmıştır ve yapıların sağlamlığı ilk bakışta dikkati çekmektedir¹.

Akabinde, pek çok defa Sülüklü Handa menengiç kahvesi içip Mar Petyun Keldani Kilisesi'nin önünden geçmeme rağmen; nedense bu kilisenin hep Ermeni cemaatine ait olduğunu düşünmüştüm². Anadolu'da pek çok kültür ve medeniyetin izlerine rastlamamıza rağmen özellikle Diyarbakır'da Ermeni nüfusunun 19.yy'da önemli bir sayıda bulunması böyle düşünmeme sebep oldu. Ama öyle değil-

miş. Biraz araştırınca Keldanilerin kökenleri hakkında pek çok sav bulunmaktaydı. Keldaniler; okurken kafanın karışmasına sebep olacak derecede karmaşık olmakla birlikte, anladığım odur ki; esasen Süryani kökenli, Hıristiyan inançlı semitik bir Mezopotamya halkıdır³. Onları diğer Hıristiyan Mezopotamya halklarından ayıran özellik ise Katolik mezhebine bağlılıkları; ancak inanç temelinde birtakım farklılıklarının olmasıydı^{3, 8}. Tabi bu bilgileri Mar Petyun Keldani Katolik Kilisesini gezdikten sonra öğrendim. Daha doğrusu öğrenmeye başladım. Çünkü, gerçekten son derece karışık durumlar gibi duruyor.

Mar Petyun Keldani Katolik Kilisesine bir pazar sabahı gittiğimiz için Pazar Ayinine denk gelmiş olabileceğimizi düşünerek ziyaretten vazgeçecektik ki; kapıyı görevli bir genç açtı. Ayinlerin ayda bir defa düzenlendiğini ve şu anda ziyarete açık olduğunu öğrenerek içeriye girdik. Yapım tarihi bilinmemekle beraber, 17.yy'da inşa edildiği tahmin edilen kilisenin dış kapısı dış avluya açılmakta, hemen sağdaki ikinci bir kapıyla kilisenin iç avlusuna girilmektedir^{4, 5, 6}. İç havlu koridor tarzında olup sol tarafımızda kili-

Mar Petyun Keldani Kilisesi - Diyarbakır

senin kendi sağ yanımızda ise dış duvarını görmekteyiz. Koridorun sonunda sol tarafta kilisenin içine açılan kapıyla iç mekana giriyoruz.

İçeriye girer girmez uhrevi havayı hissediyoruz. Loş bir ortamda yer yer kutsal ikonlar, küçük heykeller ve duvar resimleri dikkati çekiyor. Kiliseye bağış toplamak için küçük hatıralık, kitap ve broşürlerin sergilendiği tezgahta Kilise hakkında kısaca bilgi veren kitapçıklar göze çarpıyor. Bunların içinde belki de en ilginç olanı 19.yy'da Diyarbakır'ın nasıl bir yer olduğunu anlatan broşürdü. Bu broşürde 1869'da Diyarbakır nasıl bir yerd? Merak ediyor musunuz? diye, bir soru sorularak o yıllarda Diyarbakır'daki sosyo kültürel ve demografik özelliklerden bahsedilmektedir. Bu broşürde yazılanlara göre 19.yy'da Diyarbakır müslüman ve gayrimüslim halkın iç içe yaşadığı çok kültürlü bir yapıya sahipmiş^{7, 8}.

Kilisenin oturma yerleri ayinlerin papaz tarafından yönetildiği yüksekçe bir bölüme bakıyor. Orada da yine Hz. İsa'nın çarmıha gerilmiş ikonu bulunuyor. Giriş kapısının solunda da yine hediye ve bağışlık küçük ikonlar bulunuyor. Mum yakmak isteyenler 1 TL bağış ücreti karşılığında; ki parası orada alınmıyor, siz çıkarken söylüyorsunuz; mum yakıp dua edebiliyor. Onun yanında da küçük bir küvet bulunuyor. Orada vaftiz işlemi yapılıyor olmalı.

Kilise ziyaretimizi bağış ve ziyaret ücretlerimizi ödeyerek bitirip iki sokak ötede bulunan tarihi Sülüklü Han'a geçiyoruz. Sülüklü Han girişinde yazan bilgiler doğrultusunda 1863 yılında Hanilioğlu Çelebi ve Atike Sultan tarafından yaptırıldığını öğreniyoruz². Küçük bir avluya sahip olan hanın altında kültür eserlerine yer veren güzel bir kitapçı bulunmaktadır. Yine yöresel bazalt taşlarından inşa edilmiş olan handaki kuyudan eski dönemlerde hekimler sülük temin ederek hastalıkların tedavisinde kullandıkları için bu isim verilmiş^{1, 4}. Şu anda elden geçirilmiş haliyle tam bir gezgin ortamı oluşmuş. İçerisindeki kafeterya ve çay bahçesi nezih ve otantik bir ortamda müşterilerine hizmet vermektedir². Ben şahsen özellikle menengiç kahvesini çok severim ve tavsiye ederim.

Diyarbakır zengin tarihi ve kültürel mirasıyla daha ön planda olmayı hak eden kadim bir kent olmasına rağmen bugüne kadar ne yazık ki gereği gibi tanınmadı. Bilgi ve

Sülüklü Han - Diyarbakır

iletişim teknolojilerinin geliştiği 21.yy'da Diyarbakır'ın hak ettiği şekilde tanıtılacağı ve tanınacağını ümit ediyorum.

Yararlanılan Kaynaklar

- 1 Kahveci A. Ç, Kadayıfçı A. Diyarbakır Yöresi Bazalt Taşının Yapısal Özelliklerinin İncelenmesi. SDU International Journal of Technologic Sciences. Vol. 5, No 3, December 2013; 56-69.
- 2 Diyarbakır'ın Yaşayan Yüzü. On5yirmi5.com. Yayın Tarihi : 14 Temmuz 2011 Perşembe (oluşturma : 12/4/2014)
- 3 Zeynep Gül Küçük. Mardin ve Çevresinde Süryaniler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Adana 2008
- 4 Diyarbakır Kültür Envanteri Merkez - 1. T.C. Diyarbakır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- 5 Güneydoğu Anadolu Rehberi - Diyarbakır 108
- 6 Özbek A, Özönen H, Aksoy MA, Çelebi Z. Diyarbakır - Şanlıurfa (TRC2) Bölgesi Kültür ve Turizm Mevcut Durum Raporu
- 7 1869'larda Diyarbakır Nasıl Bir Yerd? Merak Ediyor Musunuz? 12 Mart 1869 - Diyarbakır Mar Petyun Keldani Kilisesi Broşürü
- 8 Erol S. Doğu Süryani Kilisesi Tarihi Çerçevesinde İran Asuri - Keldanilerine Genel Bir Bakış. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 4. Sayı 16. Kış 2011.

Yaşar Kemal'in Anısına

“çın çın ötüyor yüreğimin kökünde
şu dünyanın ıssızlığı
tanrı kimsenin başına vermesin
böyle bir yalnızlığı.”

Yalnızlık isimli şiirinden...

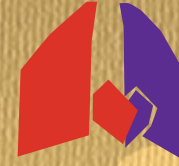
“İnsan, evrende gövdesi kadar değil,
yüreği kadar yer kaplar.”

“Çocuklar İnsandır...”

“Şu dünyada yalnız kalan, kimsesiz çaresiz olan
yalnız be yalnız insandır.
Herkesin, her şeyin yaşaması, ölümsüzlüğü var,
insanın yok. Ağaç, kuş, otlar, böcekler, yılanlar
çıyanlar, hiç birisi, hiç birisi yok olmuyor.
Ama insan yok oluyor. Çünkü insan kendinde
başlayıp, kendinde bitiyor...”

“Dünyanın bütün kötülüklerine baş kaldır.
Bazen senin iyiliğin başkasının kötülüğüne de
olabilir. Kendi iyiliğine de baş kaldır...”

“Evrende iki sonsuz doğurgan yaratıcı
güç vardır. Biri insan, öbürü doğa.
İnsan, yaratıcılığını yitirdiği gün, doğa
yaratıcılığını bitirdiği gün her şey
bitecektir.”

Türk Toraks Derneği
Turkish Thoracic Society

“KOAİ & İNSAN” SEMPOZYUMU

26-28 Haziran 2015 Seferihisar/İzmir

Yaz Kampı

	Sabah (08.30-13.30)	Öğle	Akşam
26 Haziran 2015 Cuma	Paneller 09.00-10.30; KOAH'da Nefes 10.45-12.15; KOAH Bir Hastalık Mıdır? 12.30-13.30; KOAH Bilgisinde Değişim	Sosyal Etkinlik	Sosyal Etkinlik
27 Haziran 2015 Cumartesi	Paneller 09.00-10.30; Norm ve Robotik Beden 10.45-12.25; Medyatik KOAH 12.40-13.30; Genel Değerlendirme	Sosyal Etkinlik	Sosyal Etkinlik
28 Haziran 2015 Pazar	Sosyal Etkinlik	Sosyal Etkinlik	Sosyal Etkinlik

Önemli Tarih: Yaz Kampına katılmak istiyorsanız, en kısa sürede kayıt işleminizi başlatınız ve en geç 20 Mayıs 2015 tarihine kadar konaklama ücretini yatırınız.

Ayrıntılı Bilgi için; http://www.toraks.org.tr/userfiles/file/2015-16-04_yazKampi.pdf

Teos Village Ekolojik Tatil Köyü 3219 Sokak
No:27, Sığacık 35460 Seferihisar/İzmir
www.teosvillage.com.tr

Rezervasyon Sorumlusu: **Ezgi Korkmaz**
e-mail : contact@teosvillage.com
GSM : 535 332 77 34

Yürütücü: **Ali Kocabaş**
Sekreter: **Osman Elbek**

Sosyal Komite Sorumlusu: **Filiz Çağla Uyanusta Küçük, Levent Akyıldız**
Sosyal Komite: **Ayşe Bilge Öztürk, Rabia Engin Ünver, Celalettin Yılmaz, Tekin Yıldız, Canan Demir, Güngör Ateş, Nilüfer Aykaç Kongar, Sebahat Genç**

Şimdi rahat bir nefes alın!

FORMÜLÜ: Her bir BREQUAL inhalasyon kapsülü içinde 50 mcg Salmeterol'e eşdeğer Salmeterol ksinafoat ve sırasıyla 100, 250, 500 mcg Flutikazon propiyonat vardır. **ENDİKASYONLARI:** Salmeterol/flutikazon kombinasyonu astım semptomlarının düzeltilmesi ve kontrol altına alınması amacıyla astım hastalığının basamaklı tedavisinde 3. basamaktan itibaren verilir. Orta ve ağır KOAH olgularında semptomları ve atak sıklığını azaltır. **KONTRENDİKASYONLARI:** BREQUAL, bileşenlerinden herhangi birine karşı aşırı duyarlılığı olan hastalarda kontrendikedir. **UYARILAR/ÖNEMLER:** BREQUAL hızlı ve kısa etkili bir bronkodilatörün (örneğin salbutamol) kullanımını gerektiren akut belirtileri rahatlama için değildir. Hastalara rahatlamak için kullanmaları gereken ilaçları her zaman yanlarında bulundurmaları tavsiye edilmektedir. Alevlenme ve pnömoninin klinik özellikleri sıklıkla birbirleriyle örtüştüğünden, hekimler KOAH'lı hastalarda pnömoni gelişmesi olasılığına karşı dikkatli olmalıdır. Kortikosteroid tedavi alan çocukların boyunun düzensiz olarak izlenmesi tavsiye edilmektedir. **YAN ETKİLER/ADVERS ETKİLER:** BREQUAL kullanımına bağlı olarak çok yaygın olarak baş ağrısı, ağız ve boğazda kandidiyazis, pnömoni, bronşit, hipokalemi, palpasyon, nazofarenjit, kontüzyonlar, kas krampları ve travmatik kırıklar görülebilir. **İLAÇ ETKİLEŞİMLERİ:** Kullanımı zorunlu olmadıkça, selektif veya selektif olmayan beta-blokerlerin kullanımından kaçınılmalıdır. Ritonavirin (oldukça güçlü sitokrom P450 3A4 inhibitörü), flutikazon propiyonatın plazma konsantrasyonlarını büyük oranda artırabilir ve serum kortizol konsantrasyonlarında anlamlı oranda azaltabilir. Flutikazon propiyonata sistemik olarak maruz kalma potansiyeli artacağından, güçlü P450 3A4 inhibitörleri (örneğin ketokonazol) ile birlikte kullanımında dikkatli olunmalıdır. **KULLANIM ŞEKLİ VE DOZU:** BREQUAL sadece inhalasyon yolu ile uygulanır. Hastalar, belirtileri olmasa dahi optimum fayda için BREQUAL'ı düzenli olarak kullanmaları gerektiği konusunda uyarılmalıdır. **Astım:** Doz, belirtileri etkili olarak kontrol eden en düşük doza ayarlanmalıdır. 4 yaş ve üzeri çocuklarda günde 2 kez 1 inhalasyon BREQUAL 100 mikrogram kullanılır. 4 yaşından küçük çocuklarda BREQUAL kullanımı ile ilgili bilgi yoktur. 12 yaş ve üzeri adolesanlar ve yetişkinler günde 2 kez 1 inhalasyon BREQUAL 100 mikrogram veya 250 mikrogram veya 500 mikrogram kullanabilirler. **Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOAH):** Yetişkin hastalar için tavsiye edilen doz günde 2 kez 1 inhalasyon 50/250 mikrogram - 50/500 mikrogram'dır. Günde iki kez alınan 50/500 mikrogram maksimum BREQUAL dozunun tüm nedenlere bağlı ölümü azalttığı gösterilmiştir. **GEBELİK VE LAKTASYON:** Gebelik kategorisi: C'dir. Ne salmeterol ksinafoatın ne de flutikazon propiyonatın genetik toksisite potansiyeline sahip olduğu gösterilmiştir. Salmeterol süte geçer. Emzirme döneminde terchen kullanılmamalıdır. **DOZ AŞIMI:** Salmeterolün aşırı dozu ile beklenen belirtiler ve bulgular tremor, baş ağrısı, taşikardi, sistolik kan basıncında artış ve hipokalemi gibi tipik aşırı beta2-adrenerjik stimülasyonuna bağlıdır. Flutikazon propiyonatın inhalasyonu ise geçici olarak hipotalamus-hipofiz-adrenal ekseninin bastırılmasına bağlıdır. Bu durum acil önlem alınmasını gerektirmez; adrenal fonksiyonlar birkaç gün içinde eski haline döner. Terchen antidotları, bronkospazmı hafifleten hastalarda dikkatli kullanılması gereken kardiyoselektif beta-bloker ajanlardır. **TICARI TAKDİM ŞEKLİ VE AMBALAJ NİTELİĞİ:** BREQUAL 100, 250, 500 mikrogram, 60 kapsüllük Alüminyum-Alüminyum blister ve Qhaler inhalasyon cihazı içeren karton kutularda satılmaktadır. 20.08.2013 tarihli itibarıyla PSF: BREQUAL 100 mikrogram: 37.27 TL, BREQUAL 250 mikrogram: 58.09 TL, BREQUAL 500 mikrogram: 73.54 TL'dir. Reçete ile satılır. **RUHSAT SAHİBİ:** Abdi İbrahim İlaç San. ve Tic. A.Ş. Reşitpaşa Mahallesi, Eski Büyükdere Cad. No.4 34467 Maslak / Sanyer / İSTANBUL **RUHSAT TARİHİ VE RUHSAT NO:** BREQUAL 100 mikrogram: 24.05.2013 251/32, BREQUAL 250 mikrogram: 24.05.2013 251/33, BREQUAL 500 mikrogram: 24.05.2013 251/34/17. **İMAL YERİ:** Abdi İbrahim İlaç San. ve Tic. A.Ş. Hadimköy/İstanbul. Daha geniş bilgi için firmamıza başvurunuz: Abdi İbrahim İlaç San. ve Tic. A.Ş. Reşitpaşa Mahallesi, Eski Büyükdere Cad. No.4 34467 Maslak / Sanyer / İSTANBUL T. +90 212) 366 84 00 F. +90 212 276 20 20 www.abdiibrahim.com.tr

ABDİİBRAHİM

BREQUAL
SALMETEROL & FLUTİKAZON